

MONUMENTA SREBRENICA

Istraživanja, dokumenti, svjedočanstva

KNJIGA 3

**SREBRENICA KROZ
MINULA STOLJEĆA**

ISSN 2233162

9 772233 162000

MONUMENTA SREBRENICA

Istraživanja, dokumenti, svjedočanstva
KNJIGA 3.

*SREBRENICA KROZ MINULA
STOLJEĆA*

SREBRENICA KROZ MINULA STOLJEĆA

Recenzenti:

Prof. dr. sc. Enver Halilović
Prof. dr. sc. Edin Mutapčić
Doc. dr. sc. Anita Petrović

Urednik:

Prof. dr. sc. Adib Đozić

Lektor:

Prof. dr. sc. Refik Bulić

Prevod na engleski:

Doc. dr. sc. Selma Kešetović

Izdavač:

JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa
Tuzlanskog kantona

Štampa:

OFF-SET Tuzla

Tiraž:

500 kom

Tuzla – Srebrenica 2014.

ISSN 2233-162X

SADRŽAJ

Riječ urednika.....	5
<i>Prof. dr. sc. Adib Đozić,</i> <i>Mr. sc. Rusmir Djedović</i> MAHALA SKENDER U SREBRENICI KRAJEM 19 STOLJEĆA	7
<i>Mr. sc. Rusmir Djedović</i> NASELJE LUKA KRAJEM 19. STOLJEĆA (Historijsko-geografska i etnološka istraživanja	39
<i>Prof. dr. Jusuf Žiga</i> ŽEPA (Prilog razumijevanja povijesne faktografije o žepskom kraju)	85
<i>Mr. sc. Sead Jahić</i> NASELJE RADOVČIĆI KRAJEM 19. STOLJEĆA	113
<i>Prof. dr. sc. Adib Đozić</i> TEKIJA HAMZA-DEDE ORLOVIĆA U KONJEVIĆ POLJU	137
<i>Desanka Kovačević-Kojić</i> IZGLED SREBRENICE U DUBROVAČKIM IZVORIMA	163
<i>Doc. dr. sc. Dževad Mahmutović</i> <i>Mr. sc. Mahir Muharemović</i> PRVA PRESUDA ZA GENOCID KOJU JE DONIO SUD BOSNE I HERCEGOVINE MILORAD TRBIĆU	179

Riječ urednika

Poštovani čitaoci, zadovoljstvo nam je da poslije izlaska dviju knjiga Srebrenica kroz minula stoljeća edicije pod nazivom „Monumenta Srebrenica“ predstavimo i njenu treću knjigu. Naravno, izdavanje prethodnih knjiga zahtjevalo je od Redakcionog odbora edicije i izdavača, a ponajviše autora radova, značajne napore. Navedeno se odnosi i na autore istraživačkih radova u knjizi br. 3 edicije „Monumenta Srebrenica“, pa im se posebno zahvaljujemo.

Struktura ove knjige slijedi već „uhodanu“ strukturu iz prethodnih dviju knjiga. U prvom, najobimnijem dijelu, nalazi se više naučnih radova i priloga sa tematikom u vezi s područjem Srebrenice i srednjeg bosanskog Podrinja. U ostala dva dijela i ovom prilikom nudimo vam jedan rad o Srebrenici i presudu Suda Bosne i Hercegovine Miloradu Trbiću za zločin genocida počinjen u ratu protiv bosanskohercegovačkog društva i države 1992–1995. godine.

Kako smo i najavili u Uvodu prve knjige edicije „Monumenta Srebrenica“, ovim projektom se proučava historija i sadašnjost Srebrenice i njezine okolice. Pri tome pod pojmom okolica Srebrenice podrazumijevamo srednje bosansko Podrinje koje danas obuhvata više općina. Zbog toga, radovi u ovoj knjizi obuhvataju široki prostor od Žepe i naselja Luke na jugu, preko grada Srebrenice i njene okolice (naselje Radovčići), pa do Konjević Polja na sjeveru.

Ostajući dosljedni da u prvom dijelu knjige edicije „Monumenta Srebrenica“ predstavljamo samo originalna naučna istraživanja, to smo uradili i u knjizi br. 3. Na početku je istraživanje o mahali Skender u samom gradu Srebrenici. Radi se o jednoj od najvećih i najstarijih mahala grada, čiji su stanovnici i familije umnogome određivali ukupni

razvoj i izgled Srebrenice i njene okolice. Istraživanje naselja Radovčići, koje se nalazi južno od Srebrenice, ukazuje na sve bogatstvo naslijeda svakog od sela ovog područja. Namjeravamo u narednim knjigama edicije istražiti i predstaviti i druga naselja srednjeg bosanskog Podrinja. Slijedeći rad je o historijsko-geografskoj cjelini Žepa. Konstatovane su brojne faktografske činjenice iz bogate kulturne historije Žepe, koja je u ratu protiv bosanskohercegovačkog društva i države 1992–1995, imala istu sudbinu kao i Srebrenica, prije svega u smislu ratnog stradanja kao „zaštićenih zona UN“.

Posebno istraživanje smo posvetili naselju Luka, koje se administrativno nalazi u općini Srebrenica, a historijsko-geografski u području Žepe. Ovo naselje je praktično bilo potpuno neistraženo i s tog aspekta i nepoznato u naučnoj javnosti. U posljednjem istraživačkom prilogu govorimo o sufijskoj tekiji Hamza dede Orlovića u Konjević Polju. Rad o tome ukazuje na višestoljetni kontinuitet bošnjačkog vlasništva nad zemljom u bosanskom Podrinju a također, i na višestoljetni kontinuitet kulture i onoga što zovemo bosanskom duhovnošću u kulturi življenja utemeljenoj na sinkretizmu bosanske i orijentalne tradicije.

Vrijedno je istaknuti i to da smo u ove tri knjige, edicije „Monumenta Srebrenica“, objavili rade različite tematike iz više naučnih oblasti od dvadesetak autora. Nadamo se da će i u narednim knjigama čitalačkoj javnosti biti predstavljeno još više tema i istraživanja o bosanskom Podrinju i Srebrenici.

Prof. dr. sc. Adib Đozić

Prof. dr. sc. Adib Đozić

Mr. sc. Rusmir Djedović

MAHALA SKENDER U SREBRENICI KRAJEM 19. STOLJEĆA

Sažetak

Dio grada Srebrenice koji se tradicionalno naziva mahala Skender jedan je od najstarijih urbanih dijelova naselja. Urbanu tradiciju ima još iz srednjeg vijeka a razvijenu gradsku mahalu predstavlja kroz cijeli osmanski period.

U ovom radu dajemo detaljnu analizu urbanih karakteristika i izgleda navedene mahale krajem 19. stoljeća, odnosno za vrijeme austrougarske uprave. Tada je Skender mahala najveća mahala u gradu Srebrenici. Od urbanih objekata najvažniji je svakako Hadži Skenderova džamija, danas poznata pod imenom Bijela džamija.

Krajem 19. stoljeća u mahali živi nekoliko desetina familija sa posebnim prezimenom. Među njima su najbrojnije familije Efendići i Siručići.

Rad je gotovo u cijelosti napisan na osnovu u nauci do sada nekorištenih izvora i dokumentacije.

Ključne riječi: Srebrenica, mahala Skender, Hadži Skender džamija i vakuf, urbani izgled, familije, Efendići, Siručići.

Uvod

Jedan od najstarijih dijelova grada Srebrenice je svakako i onaj koji narod i historijski izvori nazivaju mahala Skender. Radi se o jednom od centralnih dijelova Srebrenice, koji se kao i mahala Crvena rijeka direktno naslanja na urbano i poslovno središte Srebrenice, njenu Čaršiju. Ove tri cjeline zajedno ustvari i predstavljaju najurbaniziraniji dio Srebrenice od najstarijih vremena pa sve do danas.

Mahala je dobila naziv po glavnom arhitektomskom, vjerskom i kulturnom objektu na njenom prostoru, tj. džamiji Hadži Skender. Džamiju je njen vakif Hadži Skender izgradio na porušenim temeljima katoličke crkve sv. Nikole,¹ koju je porušila austrijska vojska krajem 17. stoljeća.² U osmanskom periodu običaj je bio da mahale dobivaju naziv prema nazivu džamije u njima, a džamija je dobila ime prema njenom osnivaču hadži Skenderu. On je tada osnovao svoj vakuf za uzdržavanje ove džamije i njenih službenika.

Nije rijedak slučaj da narod vremenom mahale koje imaju svoje službene nazine (prema nazivu džamije), počinje nazivati i novim nazivima. Obično prema topografskom položaju (naprimjer: Rijeka, Potok, Donja, Gornja, Stara, Brdo, Bijela...) ili prema dominirajućem prezimenu stanovništva u njima. Takav slučaj je i sa Skender mahalom. Kako u centralnom dijelu mahale Skender ima najviše kuća familije Efendić, narod vremenom počinje ovaj centralni dio mahale zvati i Efendići.

U starijim izvorima i dokumentima, uglavnom osmanskog porijekla, naziv ove mahale se često piše kao Iskender. Takav je bio službeni naziv ove mahale od osmanske administracije. Takav naziv

1 Opširnije o srednjovjekovnim crkvama u Srebrenici pogledati u: Juraj Kujundžić, *Srednjovjekovne crkve u Srebrenici*, Dobri pastir, god. XVII–XVIII, Sarajevo, 1968.

2 Opširnije o nastanku i izgradnji gradskih džamija u Srebrenici pogledati u: Adib Đozić, *Gradske džamije Srebrenice*, u: A. Đozić, E. Mutapčić, R. Djedović, *Srebrenica kroz minula stoljeća*, knjiga 1, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla – Srebrenica, 2012., str. 37–54..

imamo u dokumentu od 26.1.1870. godine kada se spominje mahala Iskender u Srebrenici.³ Ponekad se naziv mahale piše i kao Hadži Iskender.⁴ Domaće stanovništvo izgovaralo je riječ Iskender, na bosanskom jeziku, bez glasa i.⁵ Ova mahala se pod nazivom Skender redovno spominje u historijskim izvorima s kraja 19. stoljeća (iz 1883, 1882–5, 1887, 1889, 1894, 1895. godine).⁶

Sjeverozapadni dio Skender mahale tradicionalno se naziva Hrid jer je ovaj njen dio u strmoj stijeni ili hridu.⁷ Gornji dio mahale, odnosno njezin najjužniji dio koji se nalazi na desnoj obali Bijele rijeke⁸ do mahale Petriča, nosi naziv Klisa. Naziv Klisa dobio je po jednom starom toponimu za lokaciju i okolno zemljište nekadašnjeg franjevačkog samostana i crkve. O ovoj srebreničkoj mahali u literaturi je do sada već dano nekoliko podataka.⁹ Mahala Skender ili Hadži Skender, naslanja se na čaršiju sa jugoistočne strane. Razvila se na mjestu stambenog dijela srednjovjekovne Srebrenice, srednjovjekovne Trgovačke ulice i poznate Dubrovačke kolonije. U njoj početkom osmanske uprave pa sve do kraja 17. stoljeća i velikih stradanja Srebrenice za vrijeme Bečkog rata postoji stari srednjovjekovni franjevački samostan i katolička crkva.¹⁰

---

3 Tufan Gunduz, *Tuzlanski, Bijeljinski i Srebrenički Sidžil* (1641.-1883.), Arhiv TK, Tuzla, 2008, str. 21.

4 Tufan Gunduz, *Tuzlanski...*, str. 26.

5 Takav je primjer i naziv grada Zvornika, koji se u izvorima najčešće pisao kao Izvornik, a u narodnom, bosanskom, govoru izgovarao Zvornik da bi konačno i dobio takvo ime.

6 Vidjeti u: Rusmir Djedović, *Urbani razvoj grada Srebrenice od srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća*, Monumenta Srebrenica, knjiga 1, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla – Srebrenica, 2012, str. 61.

7 Takav primjer imamo i u obližnjem Zvorniku. Prva mahala u tom gradu od utvrde Donji grad u narodu se od davnina naziva Hrid. Mada je njen službeni naziv po mahalskoj džamiji i njenom vakifu – Hadži Durgut.

8 Desnu i lijevu stranu naselja, kada govorimo o njegovoj situiranosti uz vodotoke, pratićemo niz tok rijeke ili pak potoka.

9 Hrviza Suljkić, *Spomenici islamske kulture u Srebrenici*, Islamska misao, br.123, mart 1989.

10 Rusmir Djedović, *Urbani...*, str. 62.

Položaj

Topografski položaj mahale Skender određen je dominantno dolinom Bijele rijeke, u čijem se donjem dijelu ona i nalazi. Mahala je duga oko 450 metara a široka do 200 metara. Prosječna nadmorska visina dna doline i mahale je oko 380 metara. Najuzvodniji dijelovi mahale su nekoliko metara viši a najnizvodniji nekoliko metara niži od prosječne visine. Neke su kuće uz dolinske strane (npr. u Hridu) na nekoliko desetina metara većoj visini.

Od susjedne mahale Petrič sa južne strane odvojena je slobodnim prostorom, po prilici od oko 150 m. Mahala Petrič zapravo počinje, posmatrano iz centra grada, uzvodno uz Bijelu rijeku, gdje je put prelazi jednim mostom.

Mahala Skender se naslanja na jugozapadne padine grebena na kojem su u višim predjelima stari srednjovjekovni grad Srebrenik i nešto niže utvrda Donji grad (na oko 430 metara nadmorske visine), pored koje je stara mahala Grad. Greben se spušta ka Skender džamiji i naziva se Bandera, a niži predjeli ka Skender mahali nazivaju se Klisa i Rajčevac. Sa suprotne, lijeve, dolinske strane Bijele rijeke mahala se naslanja na najniže padine brda Bojna (Velika i Mala, najveća nadmorska visina je 554 m) i zemljiste pod nazivom Komačeve groblje.

Kroz mahalu Skender protječe Bijela rijeka, koja je dugačka oko pet km i izvire južno, iznad naselja Čičevci. Zbog toga se ponekad naziva i Čičevac rijeka ili Čičevačka rijeka. Iznad mahale Petrič prima potok Zlativodu a u gornjem dijelu mahale Skender potok koji se uliva sa zapadne strane i izvire visoko blizu Gornjeg grada. Bijela rijeka se od lokalnog stanovništva starinom zvala i nazivom Guška. Primijećeno je da se kod ljudi u njenoj okolini javljala guša, jer nema joda u u izvorima u blizini njezinog vodotoka.¹¹

Od davnina se na Bijeloj rijeci u mahali Skender nalazilo nekoliko mostova (ćuprija). Krajem 19. stoljeća u mahali postoji pet mostova. Bit

¹¹ Kazivanje Hilme (Ahme) Siručića, rođenog 1939. godine, zabilježeno aprila 2014. .

će da je najstariji onaj most koji se nalazi na rijeci Križevici, neposredno poslije stava Bijele i Crvene rijeke. Izgleda da je bio od kamena (sige) i na okno (luk). Ustvari, ovaj most je bio na starom putu koji je neposredno iz Čarsije išao uz Hrid i izlazio na tzv. Široki put grebenom Bojne, koji vodi na jug. To je bio prijek put za Sarajevo i Višegrad i dalje na istok do Istanbula.

Na Bijeloj rijeci su krajem 19. stoljeća u mahali bila još dva drvena kolska mosta i dva pješačka mostića. Dva gornja kolska mosta vodila su do kuća Efendića u gornjem dijelu mahale. Tu su još krajem osmanskog perioda kuće Muhamedage, Avdage i hadži Hasana Efendića. Gornji pješački mostić vodio je do imanja Hadžismajlovića u središtu mahale a donji ka Hridu.

Starinom se na Bijeloj rijeci nalaze i vodenice (mlinovi). Radi se o uobičajenim vodenicama na manjim rijekama sa jednim horizontalno postavljenim kolom. Da bi se dobio pad vode od nekoliko metara, na rijeci se pravi brana (bent) i voda vodi jazom (kanalom) dužine do nekoliko stotina metara. Takvu jednu vodenica sa jazom vidimo na katastarskom planu sa kraja 19. stoljeća.¹² Do sredine 20. stoljeća u mahali je postojalo nekoliko vodenica na Bijeloj rijeci. Prva je bila kod današnjeg Doma kulture, vlasništvo Begovića, a nestala je pred Drugi svjetski rat. Druga, zvana Šidina (žena po imenu Šida bila od Siručića) u kojoj su se mijenjali vlasnici (naprimjer, neki Ibrahim), nestala je prije oko 60 godina. Treća vodenica, hadži Avdagina (Nalića), bila je u vrhu mahale, kraj Cincinog potoka i nestala je prije 70 godina.¹³

Starija prošlost

Područje današnje mahale Skender naseljeno je odavno, kao i sam grad Srebrenica. Sudeći prema otkrivenim ostacima zgrade iz antičkog

12 Katastarski plan grada Srebrenice, razmjera 1: 3.125, premjer 1882–1885. godine. Katastar Srebrenica.

13 Kazivanje Hilme (Ahme) Siručića, rođenog 1939. godine, zabilježeno aprila 2014. godine.

perioda, a koja se nalazila neposredno do mahale Skender, u susjednoj mahali Petrič, ovo uže područje naseljeno je još u antici. Mahala Skender je zasigurno naseljena i u kasnom srednjerm vijeku (14. i 15. stoljeće). Na teritoriju ove mahale nalazi se nekoliko lokaliteta koji su srednjovjekovne starosti. Prije svega lokalitet Klisa na kojem se od 14. stoljeća nalazi poznati franjevački samostan sa crkvom Svetе Marije. U sjeveroistočnom dijelu mahale, ispod Donjeg grada i grebena Bandera a neposredno iznad stava gdje nastaje rijeka Križevica, od Crvene i Bijele rijeke, i srednjovjekovnog Trga, nalazila se dubrovačka crkva Svetog Nikole. Najvjerojatnije se između navedenih sadržaja nalazila i poznata srednjovjekovna Dubrovačka kolonija sa Trgovačkom ulicom. Sve navedeno govori o značajnoj urbanoj izgrađenosti na prostoru mahale Skender još u srednjem vijeku.

Prema sjećanjima starijih stanovnika mahale, na lokalitetu Klisa je negdje oko 1975. godine pronađeno više starina. Na mjestu zvanom Klisa, pri iskopima za gradnju kuće, nađena je prvo neka kamena ploča. Ispod nje su bile kosti i 9 lobanja. Pa su pronađeni i stećci koji se i danas vide. To je bila Nalića zemlja. Oko 1950. godine pri kopanju za mezar preko puta Klise nađen je komad brusa što upućuje na zaključak da je tu bila kovačnica.¹⁴

U starijem osmanskom periodu, od druge polovine 15. pa do pred kraj 17. stoljeća dio grada Srebrenice na prostoru današnje mahale Skender i dalje je bio gusto naseljen i urbanizovan. Bit će da se tu najduže zadržalo staro katoličko stanovništvo Srebrenice, jer su katolički vjerski i kulturni objekti nastavili da egzistiraju sve do velikih stradanja Srebrenice na samom kraju 17. stoljeća.

U 17. stoljeću, tom zlatnom periodu razvoja Srebrenice, i u ovoj se mahali morala dogoditi značajna urbanizacija u orijentalnom stilu. O tome govore i iskopane stare vodovodne cijevi u samoj mahali.

---

14 Kazivanje Hilme Siručića.

One su ostatak nekadašnjeg vodovoda na kome su zasigurno postojale i druge građevine.¹⁵

Poslije velikih stradanja Srebrenice na prelazu između 17. i 18. stoljeća, nestaju katolički objekti a gotovo nestaje i katoličko stanovništvo. Mahala poprima orijentalni urbani izgled. Glavni urbani i kulturni sadržaj u mahali postaje veća džamija koja se razvija na mjestu nekadašnje crkve. Gradi je jedan od velikih srebreničkih vakifa, hadži Skender. Osniva vakuf za uzdržavanje džamije a postepeno cijela mahala dobiva službeni naziv mahala Hadži Skender ili Skender.

Tokom 18. i 19. stoljeća mahala se obnavlja od ranijih stradanja tako da krajem osmanskog perioda (sredinom 19. stoljeća) predstavlja najveću mahalu u gradu Srebrenici.

Krajem osmanskog perioda, odnosno 1870. godine (1225. Po H.), u dokumentima se spominje jedno imanje u mahali Skender. Radi se o prodaji imanja Derviša sina Ibrahimovog iz mahale Iskender u Srebrenici.¹⁶

Grad Srebrenica, kao i cijeli Osat i Podrinje bili su zahvaćeni valom prisilnih migracija bošnjačkog stanovništva iz današnje Srbije, posebno nahija Užice i Sokol. To se događa u periodu 1788–1862. godina. Izgleda da se u mahalu Skender najviše doselilo domaćinstava u navedenim migracijama.

U istraživanjima sprovedenim pedesetih godina 20. stoljeća¹⁷, u gradu Srebrenici se tada nalaze brojne familije doseljene s područja današnje zapadne Srbije. Radi se o Aliefendićima, Begićima, Efendićima, Malagićima, Torlakovićima, Mehmedovićima, Omerovićima,

15 U mahali Skender su prilikom nekih iskopa nađene glinene cijevi od vodovoda. Duge su bile 63 cm a prečnika 7 cm. Dvije su odnesene u Fojnicu a dvije u muzej u Srebrenici. (Kazivanje Hilme (Ahme) Siručića, rođenog 1939. godine, zabilježeno aprila 2014. godine)

16 Tufan Gunduz, *Tuzlanski...*, str. 21.

17 Šaban Hodžić, *Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu između 1788–1862 godine*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knjiga II, 1958, Zavičajni muzej u Tuzli, Tuzla, str. 134–136.

Osmanovićima i Zenunovićima.¹⁸ Od drugih doseljenih familija zna se i za Siručiće, čije se jedno domaćinstvo naselilo u Dolnju Aziziju (kasnije Orašje na Savi)¹⁹.

U Skender mahalu u Srebrenici sigurno se naseljava veći broj domaćinstava Efendića i Siručića. U narodnom predanju se i danas može čuti da su se Efendići u Srebrenicu naselili vjerovatno od Arilja, a Siručići u Srebrenicu i Voljevicu od Pecke i Sokola.²⁰

Efendići su bili i zemljoposjednici. Imali su, koliko znamo, zemljišta u Radovčiću, Orahovici i Velikoj Daljegošti. Na topografskim kartama sa kraja 19. stoljeća ubilježeno je veliko imanje pod nazivom Sal Effendić (valjda Salih Efendić) kod naselja Velika Deljegošta.

-
- 18 Prema nekim dokumentima samo iz 1862. godine, u grad Srebrenicu su tada doseljena sljedeća domaćinstva: „Mustafe (tada ima 55 godina) sina Malage sa njegovim sinovima: Omerom (32), Salihom (24), Ibrahimom (21) i Ismailom (6); Mustafe Selimovića (33) sina Sulejmana; Derviša Ibrahimovića (40) sina Ibrahimu; Hasana Drljačića (62) sina hadži Ibrahima sa njegovim sinom Sulejmanom (32); Abdurahmana Alemdarevića (42) sina Ahmedova sa njegovim sinovima Ahmedom (2) i Mustafom (1); Sulejmana Alemdarevića (40) sina Ahmeda; Saliha Torlakovića (34) sina Alije; Halila Ćivana (40) sina Mustafe; Ahmeda (42) sina Velida sa njegovim sinovima Mustafom (5) i Bajramom (3); Mehmeda (32) sina Velije sa negovim sinovima Salihom (4) i Selimom (2); Bećira (35) sina Velije sa njegovim bratom Osmanom (20); Ibrahima (40) sina Osmana sa njegovim sinovima: Nukom (10), Nurijom (8) i Osmanom (8); Mustafe (34) sina Zenuna sa njegovim sinovima Salihom (8) i Bešljom (22?); Ramadana (60) sina Osmana sa njegovim sinovima Osmanom (19), Salihom (10) i Hasanom (4); Saliha (40) sina Mehmeda sa njegovim sinom Mehmedom (16); Mehan (60) sin Barutčijin sa njegovim sinovima Mehanom (23) i Sulejmanom (6); Bećira (50) sina Omara sa njegovim sinovima Salihom (12) i Sulejmanom (7); Omara (90) sina Barutčije; Ibrahima (26) sina Mustafe sa njegovim sinovima Hasanom (6) i Mustafom (4) i domaćinstvo Osmana (30) Mehmedova. U ovim je dokumentima vidljivo da su se samo tada u grad Srebrenicu naselila 22 domaćinstva sa 55 muških članova.“ (Šaban Hodžić, *Migracije*..., str. 134–136) Ako dodamo približno isti broj i ženskih članova domaćinstva u Srebrenicu se iz Srbije 1862. godine doselilo oko 110 stanovnika.
- 19 Radi se o domaćinstvu Hasana Siručića (19) sa braćom Mustafom (6) i Salihom (4). (Šaban Hodžić, *Migracije*..., str. 126 i 136)
- 20 Predanje zabilježeno maja 2013. godine od Mustafe (Hakije) Siručića, rođenog 1929. godine i Hilme (Ahme) Siručića, rođenog 1939. godine, zabilježeno aprila 2014. godine. Prema Hilmi Siručiću u Srebrenici su bile dvije porodice sa prezimenom Užičan, jedna u mahali Crvena rijeka a jedna u mahali Skender. Vremenom su promijenili prezime po ličnom imenu.

Prema jednom dokumentu u mahali Hadži Iskendera su 1887. godine živjele Asijaska i Elmasa, kćeri Mustafa-age Bektaševića. One su te godine dijelile imovinu koju su naslijedile zajedno sa braćom Abdijagom i Osman-agom Bektaševićem.²¹

Ranije je detaljno obrađena mahala Crvena rijeka u gradu Srebrenici. Istražene su osnovne historijske, genealoške, vlasničke, demografske, sociološke i geografske karakteristike navedene mahale. I to sve za period kraja 19. stoljeća, vremena kada mahala Crvena rijeka zadržava stariji tradicionalni izgled iz osmanskog perioda i biva zahvaćena novim, tada savremenim procesima.²² U narednim razmatranjima uradit ćemo to isto i za mahalu Skender.

Skender mahala je krajem osmanske uprave najveća mahala grada Srebrenice i ima oko 65 kuća i nešto drugih objekata. Također, ima džamiju (Hadži Skenderovu ili Bijelu) i mezarje (groblje) uz nju.²³

Radi boljeg prostorno-teritorijalnog pregleda mahale Skender krajem 19. stoljeća, podijelili smo je na tri dijela. To su: gornji i središnji dio, Hrid i donji dio, koji se utapa u Čaršiju u Srebrenici. Posebno je opisana cjelina Skender džamije, groblja uz nju i njenog vakufa.

---

21 Tufan Gunduz, *Tuzlanski...*, str. 26.

22 Adib Đozić, Rusmir Djedović, *Mahala Crvena rijeka u Srebrenici krajem 19. stoljeća*, Monumenta Srebrenica, knjiga 2, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla – Srebrenica, 2013. Kasnijim detaljnijim istraživanjima i iščitavanjima dokumentacije utvrdili smo neke izmjene i dopune tog istraživanja, pa ih ovdje donosimo. Kuća u navedenoj mahali na k.č. 1/448 je u vlasništvu Ibrahim Omića umrlog Mehmeda a ne Osmića. Godine 1904. nasleđuju ga Aiša Burić, Mustafa, malodobni Adem, Fata i Mejra udata Mahmut Tepić. Kuću na k.č. 1/453 Ahmedage Hadžimujagića umrlog hadži Mujage, 1904. godine nasleđuju Mulija Efendić udata za Ahmetagu a 1914. godine Šemsa, Rabija, malodobni Mustafa i Hata. Kuće na k.č. 1 /444 u posjedu hadži Salihu Hadžića (tačnije Hodžića) um. Hasana iz Delegošte Velike je u svlasništvu i Fate rođene Tanković udata za hadži Salihu Hodžića. Kuće na k.č. 1/413 je vlasnik Mehmed (a ne Mehin) Mustafić zv. Vislovac, um. Mustafe, a nasleđuje ga 1927. godine Ahmo umrlog Mehmeda. Također i kuće na k.č. 1/410 čiji je vlasnik Smajl Mustafić. Kuću na k.č. 1/407 u vlasništvu Alije Bakalovića umrlog Mustafe, kao i k.č. 85/1 a 1908. godine nasleđuju Mehmed, Abdija i Munira, djeca umrlog Alije i Tifa rođena Smajić. Vlasnik kuće na k.č. 359/2 je Mustafa Agić (a ne Alić), umrlog Mehmeda. (Gruntovne knjige za Srebrenicu)

23 Rusmir Djedović, Urbani..., str. 62.

Gornji i središnji dio mahale

Ovaj dio mahale zauzima krajnji jugozapadni i njen središnji dio. Historijski lokalitet srednjovjekovnog franjevačkog samostana sa crkvom od davnina se naziva Klisa. Čitav dio mahale ponekad se naziva tako.

Posmatrano od mahale Petrič, nizvodno niz Bijelu rijeku u ovom su dijelu mahale Skender kuće familije Nalić. Prva je kuća **Ibrahima Nalića** umrlog Hasana. Ibrahimova kuća sa pomoćnim zgradama krajem 19. stoljeća nalazila se između puta i rijeke na k.č. 1/243. Ibrahim Nalić se 1914. godine spominje kao umrli, a nasljeđuju ga udova Naza, rođena Efendić, sin hadži Avdaga i kćeri: Derva, udata za Mehu Halilovića, Bida, Bejza i malodobne Sabiha i Hajra. **Hadži Avdaga Nalić** je već krajem 19. stoljeća postao imućan i ubrzo otišao na hadž. Hadži Avdaga Nalić bio je oženjen Zahidom (Zadom) Đozić, kćerkom kadije Hadži Husejna Đozića iz mahale Crvena rijeka. Avdaga i Zahida imali su tri sina: Husejna, Mustafu i Salku. Salko je živio u Bratuncu. **Hadži Avdagin sin Mustafa** imao je, također, tri sina: Kemala, Edhema i Adila. Rahmetli **Edhem Nalić sin Mustafin**,²⁴ čija se kuća danas nalazi na lokalitetu Knježevca, neposredno uz Dom kulture, sa sjeverozapadne strane, imao je tri kćerke: Azru, Mubinu i Sabinu (Mubina i Sabina su bile bliznakinje) i sina Mustafu, koji je i dobio ime po djedu Mustafi, Edhemovom ocu. **Mustafa Nalić²⁵ sin Edhemov** danas živi u Austriji. U Austriju je izbjegao za vrijeme zločina genocida nad Bošnjacima Zaštićene zone UN Srebrenica. Kako vidimo iz naprijed navedenih podataka, u mahali Skender od kraja 19. stoljeće pa sve do 1995. Godine, do zločina genocida nad Bošnjacima, živi šest generacija familije Nalić. To su: **Hasan – Ibrahim – Avdaga – Mustafa – Edhem – Mustafa**.

Do imanja Nalića je veći posjed begovske i zemljoposjedničke familije **Abdurahmanbegović**, koja je imala značajne posjede u Podrinju. U nekim dokumentima se vezuju za Bijeljinu, pa bi mogli

24 Edhem Nalić bio je računovodstveni stručnjak po zanimanju.

25 Mustafa Nalić (1955–) je bio građevinski tehničar i radio je u GRO *Radnik* Srebrenica.

biti vezani i za taj grad.²⁶ Pri osnivanju gruntovnice navedene godine dvije kuće na k.č. 1/237 i 1/241, te zemljište na k.č. 1/207 (u središtu mahale, pored rijeke) posjeduju sinovi **hadži hafiza Abdurahmanbega**. Nepoznato je da li se i on prezivao Abdurahmanbegović ili je to prezime nastalo od njega²⁷. Druga navedena kuća je, sudeći prema dimenzijama koje se vide na austrougarskom katastarskom planu, bila monumentalna i jedna od najvećih zgrada u Srebrenici još u osmanskom periodu.²⁸ Te godine imanje posjeduju Abdurahmanbegov sin **Avdibeg**, za kojeg se navodi da je iz Bjeljine, zatim sinovi **Rašidbeg** (iz Paljevića) i **Salihbeg** (iz Sulice), svi sa prezimenom Abdurahmanbegović.²⁹

Također, dio imanja se vodi i na kćerkama Rukiji, udata Avdaga Efendić³⁰, i Šemsi, udata Huseinbeg Zulfikarpašić (iz Foče)³¹.

Odmah preko puta, na padinama ka mahali Grad, imanje je **Jusufage Efendića**, poznate ličnosti u Srebrenici s kraja osmanskog i

---

26 Već je ranije upozorenio na ovu familiju u Srebrenici. Avdibeg, Rašidbeg i Salihbeg Abdurahmanbegović, sinovi um. hadži hafiza Abdurahmanbega, svi iz Bijeljine (imaju veću kuću u vrh Skender mahale). (u A. Đozić, R. Djedović, *Mahala Crvena...*, str. 66.)

27 Pitanje istraživanja familije Abdurahmanbegović ili Abdurahmanović koja je krajem 19. stoljeća vezana za Srebrenicu i njenu Čaršiju i mahale može se posmatrati i u vezi sa familijom Abdurahmanovića iz Radovčića. Ova begovska familija tada ima posjede u Radovčiću i zajedničko prezime možda upućuje i na zajedničko porijeklo. (Gruntovne knjige iz 1894. godine za katastarsku općinu Radovčić, Gruntovnica Srebrenica)

28 Katastarski plan grada Srebrenice iz 1882–85. godine, razmjera 1:3.125. Katastar u Srebrenici.

29 Vidi se da sinovi hadži hafiza Abdurahmanbega krajem 19. stoljeća žive u Bijeljini, Paljevićima (u kome se nalazi i drevna utvrda Kušlat, sa jednom od najstarijih džamija u cijeloj Bosni i Hercegovini) i Sulicama (u Osatu), pa bi se dosta podataka o navedenoj familiji moglo naći pri istraživanju tih naselja.

30 Možda bi ova Rukija Abdurahmanbegović udata za Avdagu Efendića mogla biti ona Ruki hanuma koja je jedan od vakifa medrese u Srebrenici, otprilike u isto vrijeme. Za nju je već konstatovano: „I jedina za sada poznata žena vakif u Srebrenici, Ruki(ja)-hanuma, vjerovatno je iz neke značajne familije ovog grada“. (Rusmir Djedović, *Vakufi u gradu Srebrenici od 15. do 20. stoljeća*, Baština sjeveroistočne Bosne – časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijede, broj 3/2010, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla).

31 Pošto je Šemsa Abdurahmanbegović, kći hadži hafiza Abdurahmanbega, bila udata u poznatu begovsku familiju Zulfikarpašić, ogranak Čengića, zaključujemo da je i njena familija ulazila u red značajnih begovskih familija.

početka austrougarskog perioda.³² Imanje obuhvata kuću na k.č. 1/232 sa pomoćnim objektima i više zemljišta. Zemljišta su pod nazivom Klisa (k.č. 1/234 i 1/236 u padini) od kuće ka putu za mahalu Stari grad. Gradilište iza Musale (dan se na tom lokalitetu nalazi zgrada obdaništa) ka Križevici rijeci na k.č. 1/513, također je u vlasništvu Jusufage Efendića. Iza 1886. godine imanje nasljeđuju njegovi sinovi: Abid, Huseinaga, (Smajlaga?) Efendić um. Jusufage Efendića, zatim udova Fatima, rođena Junuzagić.³³ Godine 1913. umrlog Abida nasljeđuju djeca: Habiba, Muhamed, Hanija i malodobna Zineta, kao i udova Fatima.

Dalje se prema središtu mahale Skender krajem osmanskog i početkom austrougarskog perioda redaju brojne kuće familije Efendić.³⁴ To su: Kuća Saliha Efendića zvanog Mehmedović umrlog Mehmeda na k.č. 1/221. Ovdje je očito da je porodica Mehmeda Efendića, koji je živio krajem osmanskog perioda, počela da se naziva i Mehmedović. Saliha je 1902. godine naslijedila najvjerovalnije kći ili sestra Habiba, rođena Efendić, udova Omara ef. Hadžialiefendića.³⁵

Preko Bijele rijeke, s lijeve strane od navedenih kuća, odmah ispod najuzvodnijeg mosta u mahali Skender a iznad brane za jaz

32 I na ovu srebreničku familiju je upozorenje ranije. Familija Efendić je brojna krajem 19. stoljeća u gradu Srebrenici. Imali su više kuća u mahali Skender i nekretnina u Čaršiji. (u: A. Đozić, R. Djedović, *Mahala Crvena rijeka.....*, str. 66.) Jusuf-beg Efendić je 1883. godine načelnik Srebrenice. (u: Dragomir Vujičić, *Onomastička građa Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka*, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik knjiga III, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Sarajevo, 1982, str. 296); U službenom godišnjaku *Bošnjak* koji je izdavala Austro-Ugarska, odnosno zemaljska bosanska uprava, za 1886. godinu načelnik Srebrenice je Jusufbeg Efendić. Iste godine članovi Kotarskog medžlisa su Mujaga Efendić, Jahija Nikšić, Hadži Maho Siručić, V. Stevanović i Đorđe Petrović. (Godišnjak *Bošnjak*, za 1887. godinu, ili Šematizam svih oblasti u Bosni i Hercegovini, Zemaljska štamparija, Sarajevo.)

33 Junuzagići su jedna od starih srebreničkih familija. Jedno zemljište se starinom zove Junuzagića. O ovoj familiji više podataka dat ćemo nekom drugom prilikom.

34 Krajem 19. stoljeća familija Efendići je bila najbrojnija u Srebrenici. Vezana je za mahalu Skender, Čaršiju i druge mahale. Nekretnine i posjede imaju u Srebrenici i širom kotara Srebrenica. U značajnoj mjeri je obilježila razvoj i povijest Srebrenice. Smatramo da Efendići iz Srebrenice zaslužuju jedno posebno istraživanje i razmatranje.

35 Uložak 66, knjiga II, Gruntovnica u Srebrenici.

vodenice, na k.č. 1/239 nalazi se kuća čiji je vlasnik **Mujaga Efendić** um. Muhamedage.³⁶ Njegov otac **Muhamedaga Efendić** je bio imućan još sredinom 19. stoljeća.

Ovaj ogrank Efendića krajem 19. stoljeća posjeduje i dućan u Čaršiji na k.č. 1/52, gradilišta na k.č. 1/150 (u donjem dijelu Skender mahale ka Čaršiji) i na k.č. 1/502 (od mosta na Križevici ka Musali). Također, u njihovom vlasništvu su i zemljišta: Klisa na k.č. 1/235, Pištalina na k.č. 1/240 (uzvodnije od kuće sa zapadne strane Bijele rijeke), voćar pod nazivom Komačevo groblje na k.č. 182/1 površine 4. 550 m².³⁷

Mujagu Efendića 1911. godine nasljeđuju: sin Mehmed, kći Fata Abdurahmanović rođena Efendić³⁸, malodobne kćeri Esma i Ifeta, te Zilka udova Mujage.³⁹

Odmah niže prethodne 1894. godine popisana je kuća na k.č. 1/225 u vlasništvu **Mahmuta Efendića umrlog Avdage** i njegovog sina Saliha Efendića. **Avdaga Efendić** je krajem osmanske i početkom austrougarske uprave bio imućan. Iznad ove kuće su zemljišta na k.č. 1/226 i na k.č. 182/2 pod nazivom Komačevo groblje. Kasnije je na k.č. 1/702 napravljena nova kuća u vlasništvu istih vlasnika.

Mahmuta Efendića na samom kraju 19. stoljeća, tj. 1896. Godine, nasljeđuju djeca: Salih, Hasan, Hakija, Juso, koji je tada malodoban, Naza, udata za Ibru Nalića, te Haša, udata za Salihbega Abdurahmanovića⁴⁰.

36 Mujaga Efendić se spominje kao član Kotarskog medžlisa Srebrenica ili kao jedan od narodnih zastupnika od 1887, pa sve do 1903. godine. Kotarski zastupnici su u to vrijeme bili birani od uglednih građana svih konfesija, proporcionalno broju stanovnika, i predstavljali su, uz načelnika, navažniji politički lokalni organ vlasti.

37 Uložak 67, knjiga II, Gruntovnica u Srebrenici.

38 Bit će da je bila udata za Rašidbega Abdurahmanbegovića, jer je 1919. godine nasljeđuje Hifzo Abdurahmanović, umrlog Rašidbega.

39 Uložak 67, knjiga II, Gruntovnica u Srebrenici.

40 Ovdje dobro vidimo da su braća Rašidbeg i Salihbeg Abdurahmanbegović bili oženjeni Efendićkama. Također, vidimo da se ponegdje njihovo prezime, pored Abdurahmanbegović, piše i kao Abdurahmanović.

Odmah niže kuće Mahmuta Efendića je kuća na k.č. 1/211, koja se 1894. godine nalazi u vlasništvu nasljednika **hadži Hasana Efendića**. Tada se kuća vodi na njegovim sinovima hadži Aliji i Osmanu, te malodobnim: Salihu, Mustafi i Vasfiji. Imanje 1907. godine nasljeđuju malodobni Ismet i Juso, sinovi Mustafe.

Ispod prethodne tri kuće Efendića se krajem 19. stoljeća nalazi jedna vodenica (izgleda na k.č. 1/213), do koje vodi jaz od oko 150 m sa lijeve strane Bijele rijeke.

Ponovo sa desne strane rijeke ka putu je 1894. godine registrovana kuća na k.č. 1/217, u vlasništvu Hašima Efendića umrlog Jusufa i Zade umrlog Jusufa. Godine 1899. Hašima nasljeđuju Zada umrlog Mustafe(?) i Smajlaga um. Jusufage. Odmah pored je i kuća na k.č. 1/215 koja se vodi u vlasništvu **Avdage i Mujage Efendića umrlog Muhamedage**, kao i Hasana Kokare, zvanog Halvadžić umrlog Mustafe.

Dalje ka središtu mahale i Čaršiji nalazi se i druge kuće. Prva je kuća na k.č. 1/206 u vlasništvu Siručića. Zapravo, krajem 19. stoljeća ova je kuća u posjedu braće **hadži Mahmutage⁴¹** i **hadži Avdage Siručića umrlog Mujage**. Suvlasnici kuće su i Hana rođena Salkić, prvog braka Alibegović, udova Salke Hublića i Mulija Hublić, udova Hasana Mullahalilovića. Navedeni podaci nam govore da su vlasnici ove kuće starinom bili **Mujaga Siručić i Salko Hublić**.

---

41 Ovaj Hadži Mahmutaga bi mogao imati nadimak Maho. Maho je uobičajeni nadimak za ime Mahmut. To je najvjerovaljnije poznata ličnost iz vjersko-političkog života Srebrenice na razmeđu 19. i 20. stoljeća. Hadži Mahaga (Mahmutaga) Siručić, vrlo je aktivna ličnost u kotaru Sreberenica od 1887. godine skoro do svoje smrti, najvjerovaljnije 1915. godine. Od 1887. pa sve do 1910. godine on se u službenim aktima Austro-Ugarske monarhije spominje ili kao član Kotarskog vakufske-mearifskog povjerenstva ili kao kotarski narodni zastupnik. Nije rijedak slučaj da je u tom periodu istovremeno djelovao i kao narodni zastupnik i kao vakufske-mearifski povjerenik. Podatak da nikada nije bio predsjednik niti jednog od ova dva organa, u periodu dužem od jedne decenije, upućuje na zaključak da nije posjedovao značajniju školsku diplomu. Dalje istraživanje genealoške prošlosti familije Siručić treba da eksplicitnije odgovori na pitanje iz kog dijela Siručića je predak Mahaga Siručić. (Pogledati: Godišnjak *Bošnjak*, za 1887., do 1910. godinu, ili Šematizam svih oblasti u Bosni i Hercegovini, Zemaljska štamparija, Sarajevo.)

Godine 1916. hadži Mahmutagu Siručića nasljeđuju: Hanifa Begović udova Mahmutage, sinovi: Salihaga, Vejsilaga i malodobni Sabit umrlog hadži Mahmuta, te kćeri: Šahza, udata za Mujagu Efendića, Mulija, udata za Ibrahimagu Omerkavazovića⁴², Šifa i malodobna Zubejma.

Sljedeća je kuća na k.č. 1/205 u vlasništvu Avdage Efendića umrlog Muhamedage. Njega 1911. godine nasljeđuju isti nasljednici kao i kod nešto ranije opisane kuće. Pa onda kuća na k.č. 1/204, **Hasanage Efendića umrlog Muhamedage**. Uz nju je i gradilište na k.č. 1/214. Godine 1899. Hasanagu nasljeđuju djeca: Suljo, Fejzo, Safet, malodobni: Fajko, Hašima, Himzo i udova Dževa, rođena Kurtagić, kao i Emina.

Zatim je kuća na k.č. 1/201, vlasnik čiji je krajem 19. stoljeća Nazif, malodobni sin umrlog **Suljage Efendića**. Ovi Efendići su imali i jedan dućan u Čaršiji na k.č. 1/37. Odmah iza Prvog svjetskog rata, 1919. godine, umrlog Nazifa Efendića nasljeđuje malodobni Suljo, njegov sin. Slijedi kuća na k.č. 1/193, (kasnije nova na k.č. 1/761) u vlasništvu Mehmeda i malodobnih Hilme i Najle umrlog Smajla Siručića. Godine 1896. jednog vlasnici dijela su hadži Mahmutaga i hadži Abdaga Siručić umrlog Mujage. Za vrijeme Kraljevine SHS, 1928. godine, vlasništvo umrlog Hilme prelazi u ruke njegove djece, malodobnih: Ahme, Hasiba i Almasa.

Vlasnik kuće na k.č. 1/200 krajem 19. stoljeća je Bida, rođena Begović⁴³, prvog braka Efendić, udata za Mehmeda Salimanovića. Bidu 1924. godine nasljeđuju: Salih, Ahmo i Ćazim, sinovi umrlog Mehmeda Salimanovića.

Odmah pored puta, na strani ka rijeci, dvije kuće, jednu uz drugu, krajem 19. stoljeća imaju Sulejman Begzadić um. Mustafe⁴⁴, na k.č. 1/197

42 Omerkavazovići su krajem 19. stoljeća bili jedna od najuglednijih familija u gradu Zvorniku. Neki Omerkavazovići su tada obavljali vrlo važne funkcije u gradu Zvorniku.

43 O ovoj značajnoj familiji u Srebrenici više podataka ćemo dati kada budemo obrađivali Čaršiju i Musalu u Srebrenici u nekom od budućih radova. Moguće je da su u vezi sa Begovićima iz Potočara.

44 I na ove Begzadiće, jednu od najvećih posjedničkih i begovskih familija u Podrinju i

i Mustafa Merdžo um. Saliha iz Glogove sa ženom Aišom, rođenom Alićelebić, na k.č. 1/195. Kasnije Aišu nasljeđuje Salih Alićelebić um. Abdije uz Livna.

U samom središtu Skender mahale u Srebrenici sa obje strane puta (ka džamiji) krajem osmanske i početkom austrougarske uprave nalaze se izmješane kuće značajnih familija ove mahale: Efendića, Siručića i Gušića.

Kuću na k.č. 1/192 1894. godine ima **Mustafa Siručić, zv. Suljagić, umrlog Suljage** iz Voljevice. Mustafu 1899. godine nasljeđuju: Abdulah, malodobni Ibrahim, Sulejman, Sado i Čima, te Fatima rođena Pašalić njegova udova.

Jedan drugi ogrank Siručića ima tada jednu kuću u mahali Crvena rijeka. Kuću na k.č. 1/423 posjeduju: Hasan, Lutvo i Mustafa **Siručić zv. Salihović** um. Saliha.⁴⁵

Prema predanju, srebrenička familija **Siručić** porijeklom je iz okoline Valjeva. Tamo su imali velike posjede (npr. u naselju Pecka, pa sve do Sokola). Naselili su se na lijevu stranu Drine za vrijeme progona i etničkog čišćenja Bošnjaka iz kneževine Srbije u osamnaestom i devetnaestom stoljeću. Jedni Siručići doselili su se u Voljevicu a drugi u grad Srebrenicu. Po istaknutim precima su uzimali dodatna prezimena. Npr. Suljagići (po Suljagi Siručiću), Avdići (po Avdi Siručiću)...⁴⁶ Kako vidimo, postoje i Salihovići, prema Salihu Siručiću.

Jedna od najstarijih familija u Skender mahali su **Gušići**. Prema očuvanom narodnom predanju, tu familiju su Osmanlije zatekle u Srebrenici.⁴⁷ Njihovo prezime se vezuje za osobinu starog stanovništva

---

njihove posjede u Srebrenici, već je ranije ukazano. Sulejman Begzadić, um. Mustafe (također kuću u Skender mahali, a nasljeđuje je 1903. godine sin Mustafa). (A. Đozić, R. Djedović, *Mahala Crvena rijeka.....*, str. 66.)

45 A. Đozić, R. Djedović, *Mahala Crvena rijeka.....*, str. 62.

46 Predanje zabilježeno maja 2013. godine, od Mustafe (Hakije) Siručića, rođenog 1929. godine i Hilme (Ahme) Siručića, rođenog 1939. godine, zabilježeno aprila 2014. godine.

47 Predanje zabilježeno od Hilme (Ahme) Siručića, rođenog 1939. godine, aprila 2014. godine.

oko Bijele rijeke, koje je dobijalo gušu jer izvori vode oko Bijele rijeke nemaju joda u sebi. Najstariji poznati nam predstavnik te familije je neki Salih-aga koji je živio u prvoj polovini i sredinom 19. stoljeća.

Kuću na k.č. 1/189 u središtu Skender mahale i dućan na k.č. 1/51 u dijelu mahale gdje se dodiruje sa Čaršijom, krajem osmanskog i početkom austrougarskog perioda posjeduje **Hasanaga Gušić um. Salihage**. Godine 1898. Hasanagu nasljeđuju djeca: Zulfa, malodobni Salko, Avdo, Muhamed i Šida⁴⁸, te Zubejda, rođena Zulfić, njegova udova. Da su Gušići starosjedilačko stanovništvo Srebrenice i da imaju dosta nekretnina krajem 19. stoljeća govori i podatak da su tada vlasnici i kuće na k.č. 1/181 u Skender mahali. Vlasnik je opet Hasanaga Gušić um. Salihage, a 1898. godine ga nasljeđuju isti nasljednici. Hasanaga Gušić bio je vlasnik i velikog imanja u predgrađu Srebrenice Soločuši, koje i danas pripada njegovim potomcima. Direktni potomak Salihage i Hasanage Gušića, koji i danas živi u Srebrenici, jeste Hamdija, zvani Halil Gušić. Genealoška linija Gušića od sredine 19. stoljeća izgleda ovako: **Salihaga Gušić – Hasanaga⁴⁹ – Avdo⁵⁰ – Hamed⁵¹ – Hamdija zv. Halil⁵² – Himzo**.

Već spomenuta braća hadži Mahmutaga i hadži Avdaga Siručić um. Mujage, imaju još nekretnina. U Skender mahali kuću na k.č. 1/182 a u Čaršiji dućane na k.č. 1/30 i 1/40. Mahmutagu 1916. godine nasljeđuju Hanifa Begović, Salihaga, Vejsilaga, malodobni Sabit,

---

48 Šida Gušić bila je udata u familiju Begović.

49 Hasanaga Gušić umro 1898. godine. Ako je Hasanaga živio 60 ili pak 70 godina, onda je rođen u prvoj polovini 19. stoljeća. Njegov otac Salihaga najvjерoplatnije je rođen na samom početku 19. stoljeća.

50 Avdo Gušić, sin Hasanagin, rođen je oko 1880. godine a umro od posljedica četničke torture u zimu 1942. godine.

51 Hamed Gušić (1928–1992.), sin Avdin, ubijen je kao civil odmah na početku rata protiv bosanskohercegovačkog društva i države pred vratima svoje kuće na imanju Soločuša od nasljednika iste ideologije koji su ubili njegovog oca 1942. godine. Hamed je imao brata Hasana, koji je dobio ime po djedu Hasanagi.

52 Hamdija Gušić, sin Hamedov, rođen je 1961. godine u Srebrenici, gdje i danas živi, a zaposlen je u Fabrici CIMOS u Potočarima. Hamdijin sin Himzo rođen je 1985. godine i predstavlja šestu generaciju familije Gušić rođene u Srebrenici od sredine 19. stoljeća do danas, za koju postoje pisani izvori.

Mulija, udata Ibrahimaga Omerkavazović iz Zvornika, Šahza, udata za Mujagu Efendića, Šifa i malodobna Zubejda.⁵³

Vlasnik kuće na k.č. 1/179 i kasnije dućana na k.č. 1/40 je Mahmut ef. Salimović um. Salima. A nešto kasnije, 1905. godine, Salih i Vejsil Siručić um. Mahmutage.

Krajem 19. stoljeća kuća na k.č. 1/178 u vlasništvu je familije Kreševljakovića⁵⁴. Suvlasnici polovine kuće su braća Salih i Sejfo Kreševljaković um. Muhameda sa po $\frac{1}{4}$. Vlasnik druge polovine kuće je Zejfa, rođena Đozić, udata za Rasima Arnauta.⁵⁵

Preko Bijele rijeke, od središta mahale, krajem 19. stoljeća nalazi se imanje Hadžismajlovića. Sastoji se od kuće na k.č. 1/185, pomoćnih zgrada, voćara po imenu Malkin šljivik i oranice Mejrina voda na k.č. 161 (iza brda Bojna). Ovo imanje je 1894. godine u vlasništvu **Ibrahim Hadžismajlović um. hadži Saliha**. Nasljeđuju ga iza Prvog svjetskog rata, 1923. godine, malodobni Hasan Hadžismajlović umrlog Muje iz Fojhara.

Hrid

Ovaj dio Skender mahale u Srebrenici nalazi se u njezinom sjeverozapadnom dijelu. Jednim mostom preko Križevice rijeke (neposredno nakon njenog nastanka od stava Bijele i Crvene rijeke) bio je neposredno vezan i za Čaršiju. Naziv je dobio jer se razvio u strmoj padini brda Bojna i njegovim stijenama, tj. hridu. Kroz Hrid vodi i jedan vrlo stari put iz Čaršije uz padine Bojne i dalje ka jugu grebenom

53 Uložak 84, knjiga II, Gruntovnica u Srebrenici.

54 Više o Kreševljakovićima u Srebrenici vidjeti u: Adib Đozić, Rusmir Djedović, *Mahala Crvena rijeka...*, str. 63.

55 Više o Đozićima u Srebrenici, posebno mahali Crvena rijeka vidjeti u: Adib Đozić, *Đozići iz Srebrenice, Baština sjeveroistočne Bosne*, broj 1(2008), Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla, 2008.; Adib Đozić, *Srebreničke džamije i imamska familija Đozić*, Zbornik radova sa naučnog simpozijuma Kulturno-istorijsko nasljeđe Srebrenice kroz vijekove, Srebrenica, 2012. i A. Đozić, R. Djedović, *Mahala Crvena rijeka.....*, str. 53-60.

Bojne. To bi mogla biti „prijeka“ trasa najstarijeg puta iz Srebrenice ka Sarajevu i Višegradu.

Odmah lijevo od mosta (gledano iz Čaršije) krajem 19. stoljeća se u Hridu nalazilo nekoliko većih zgrada koje su imale pretežno poslovnu funkciju i bile su praktično dio Čaršije. Zgrade na k.č. 1/146, 1/147 i 1/148, su 1894. godine bile u vlasništvu familije **Travničanin**. Radi se o Muniri, rođenoj Travničanin, udatoj za Aliju ef. Kreševljakovića, malodobnjim Rasimu, Azi i Rabihu, te Aiši (Gruhonić), udovi Dervišage Travničanina⁵⁶. Ovaj Dervišaga Travničanin je imao značajnu ulogu u poslovnom životu srebreničke čaršije krajem osmanskog perioda. Zbog toga se njegovi potomci često nazivaju i Dervišagići, sudeći prema prezimenu porijeklom je bio iz Travnika a izgleda da je stanovaо u mahali Crvena rijeka.⁵⁷

Travničani su tada vlasnici i parcele na k.č. 1/397, šljivika kod džamije (neposredno sa istočne strane džamije Crvena rijeka), gradilišta na k.č. 1/538 i 87 (ispod Musale) i vrta po imenu Brijeg na k.č. 363.

Dalje, u Hridu sa lijeve strane puta jednu parcelu na k.č. 1/142 je 1894. godine imala je Jovanka, rođena Maksić, udata za Đoku Petrovića, zvanog Pećinar. Već 1902. godine vlasnik parcele je Mehmed ef. Rizvanbegović, zvani Stočević umrlog Ibrahima, što znači da je parcelu kupio od Jovanke ili pak njezinog muža Đoke Petrovića.

Vlasnik kuće na k.č 1/143 i parcele zvane Kod rijeke na k.č. 1/44 krajem 19. stoljeća je Salčin Osmanović, zv. Didović um. Osmana.

Imanje sa kućom na k.č. 1/142, zemljišta Bojna k.č. 147 i Juzbašina bašča k.č. 148, krajem 19. stoljeća posjeduje Arif Salihović, zv. Rogatica, umrlog Saliha. Godine 1897. imanje Arifa Salihovića nasljeđuju: Džehva Gluhić, udova Arifova, kći Dundža Salihović, udata Omer(?) Spahić i malodobni: Ajiša, Hasan i Husein umrlog Arifa.

56 Uložak 106, knjiga III, Gruntovnica u Srebrenici.

57 Više o porodici Travničanin, zvanoj Dervišagić, u: A. Đozić, R. Djedović, *Mahala Crvena rijeka.....*, str. 63.

Vlasnik jedne kuće na k.č. 1/140, kasnije i na k.č. 1/170 je Mehmed **Hublić** um. Derviša. Godine 1905. nasljeđuju ga: Fatima Purković, udova Mehmeda, Džehva, udata Šakić, i Hajra, udato Macanović.⁵⁸

U vrh Hrida sa lijeve strane puta krajem osmanskog perioda postojalo je imanje nekog **Osmana Siručića** a imalo je više objekata i parcela.

Kuće na k.č. 1/137 su krajem 19. stoljeća vlasnici: Mustafa, Salih i Derviša, djeca umrlog Osmana Siručića. Nešto kasnije, 1907. godine, kao vlasnici vode se sljedeći Siručići: Safija Pašalić, udova, Zejda, udata Hublić, malodobne: Hata, Ibrima i Mulija umrlog Mujage, Alija umrlog Osmana iz Pećista, Salih umlog Osmana iz Voljevice i Derva kći umrlog Osmana.

Siručići su vlasnici i kuće na k.č. 1/136. Radi se o Aliji Siručiću umrlog Osmana. Biće da su ovi Siručići zapravo iz Voljevice i Pećista. Vlasnik navedene kuće 1899. godine je Ibiš ef. Hasanović, sin Muje, a 1904. godine Salihaga Smajlagić, zvani Mujičić, um. Smajlage iz Rakovca.

Sa desne strane puta u Hridu, posmatrano iz pravca Čaršije, bilo je nekoliko kuća. Vlasnici kuće na k.č. 1/122 i dućana na k.č. 1/53 (u Čaršiji, odmah preko puta Čaršijske džamije) 1894. godine su iz familije **Hublić**. Radi se o: Salihu Hubliću, Huseinu umrlog Sulejmana, Hašimu i Hasanu, malodobnim sinovima umrlog(?) Saliha Hublića, te Rukiji, rođenoj Đozić, prvog braka Hublić udata Ibrahim Hukić.⁵⁹

Salih Bajkalović umrlog Omara vlasnik je kuće na k.č. 1/123 krajem. Godine 1910. nasljeđuje ga Smail umrlog Omara.

---

58 Već je ponešto poznato o Hublićima. Familija Hublići bi mogla imati prije jednog stoljeća kuću u Crvenoj rijeci. Najstariji poznati Hublić u Srebrenici je Derviš, koji je živio u prvoj polovini 19. stoljeća. Njegov sin Mustafa Hublić krajem tog stoljeća ima kuću u Hridu (na k.č. 1/134). Opće je predanje u Srebrenici da su Hublići porijeklom iz Kozluka.

59 Uložak 150, knjiga III, Gruntovnica u Srebrenici.

Kuću na k.č. 1/126 posjeduju: Fatima, rođena Gladović, udova Ibrahima Hrustemovića iz Moćevića, kći Sulejmana i Hatidža Mešić, udove umrlog Sulejmana Gladovića. Godine 1923. vlasnik je Hanka Rustemović, udata za Šerifa Agića.⁶⁰

Salih Šaračević um. Derviša, posjeduje kuću na k.č. 1/127, a nasljeđuje ga 1908. godine Muška(?) a dio ima i Haim Finci, sin Haima.

Kuću 1894. godine na k.č. 1/134 posjeduje i Mustafa Hublić um. Derviša.

U vrh Hrida sa desne strane puta, više objekata krajem osmanske uprave ima familija **Hadžimujagić**. Na samom kraju 19. stoljeća to su tri kuće na k.č.: 1/131, 1/132 i 1/133, te vrt Kod kuće na k.č. 1/130. Tada se ovo imanje vodi na Ahmetagi Hadžimujagiću umrlog hadži Mujage. Početkom 20. stoljeća (1907. godine) Ahmetagu nasljeđuje malodobni sin Mustafa. Godine 1914. se imanje vodi na malodobnim Mustafi i Rabiji, te Šemsi, udatoj za hadži Salihagu Hadžisuljagića iz Kozluka i Haši, udatoj za Fejzagu Hadžiselmanagića⁶¹

Hadži Skender džamija i vakuf

Najvažniji urbani i kulturni sadržaj u mahali Skender krajem 19. stoljeća svakako je Hadži Skender džamija. Ona je izgrađena nakon rušenja katoličke crkve Svetog Nikole i odlaska katoličkog stanovništva iz Srebrenice.

Prema službenim nazivima džamije i vakufa za nju vezanog, jasno je da je džamiju izgradio i vakuf osnovao neki hadži Skender iz Srebrenice u navedenom periodu. O ovom značajnom vakifu se gotovo više ništa i ne zna. Naziv džamije se proširio na cijelu mahalu.

Vremenom je narod navedenu džamiju počeo zvati i Bijela džamija. Brojne su džamije sa takvim nazivom po gradovima Bosne

---

60 Uložak 151, knjiga IV, Gruntovnica u Srebrenici.

61 Uložak 145, knjiga III, Gruntovnica u Srebrenici.

i Hercegovine. Bit će da je ime nastalo po bijeloj boji fasade zgrade i munare džamije.

Ovaj vakuf je po svemu sudeći osnovan na prelazu 17/18 stoljeće, kada je hadži Skender izgradio džamiju na mjestu katoličke crkve, poslije velikih stradanja Srebrenice 1686. godine od strane austrijske vojske, koja je nakon povlačenja sa sobom povela i katoličko stanovništvo, kao što je to isto uradio i Eugen Savojski, koji se povukao sa austrijskom vojskom nakon paljenja Sarajeva. O ovome govore narodna tradicija, arhitektura i historijski podaci. Istraživači prošlosti Srebrenice uglavnom smatraju da se radi o dubrovačkoj Crkvi sv. Nikole, dok neki smatraju da se radi o crkvi franjevačkog samostana, Crkvi sv. Marije.⁶²

Hadži Skender džamija, danas poznata kao Bijela džamija u Srebrenici, izgrađena je krajem 17. stoljeća na ruševinama dubrovačke Crkve sv. Nikole.⁶³

Prema proračunu Skender džamije vakufa u Srebrenici iz 1890. godine, osnovni prihod kao musakafat dolazio je od kirija u značajnom iznosu od 112 forinti. Prihod od vakufskih zemalja kao mustagelat je

-
- 62 Više o tome i arhitekturi zgrade džamije vidjeti u: Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Svjetlost, Sarajevo, 1975. str. 149–153.; Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika, knjiga II*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1974, str. 137; Madžida Bećirbegović, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1990., str. 112.; Hifzija Sulkić, *Spomenici islamske kulture u Srebrenici*, Sabrani tekstovi knjiga II, BMG, Bosanska medijska grupa, Tuzla, 2007, str. 287; Juraj Kujundžić, *Srednjovjekovne crkve u Srebrenici*, Dobri pastir, god. XVII–XVIII, Sarajevo, 1968., str. 236–242.; Pavo Andelić, *Pogled na franjevačko graditeljstvo XIV i XV vijeka u Bosni*, Radovi sa simpozijuma „Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura“, Zenica 1973, str. 201–206.; Džemal Čelić, *Kontinuitet srednjovjekovnih formi u doba turske dominacije*, Radovi sa simpozijuma „Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura“, Zenica 1973, str. 357; *Spomen-crkvica svete Marije u Srebrenici*, Franjevačka Provincija Bosna Srebrena, 3/1991, 201–203.; Prof.dr. fra Andrija Nikić, *Džamije na temeljima crkava*, Glasnik hrvatskog uljudbenog pokreta, br. 33., Zagreb, 2008, str. 16; Marijan Sivrić, *Rod Dobretinić-Latinica (Latinčić), trgovci i srebrenički knezovi, darovatelji franjevačkih samostana i crkava u Bosni*, Bosna Feanciscana, 30/2009; *Srebrenica u povijesti Bosne Srebrene ili Srebreničke*, ibn-sina.net.
- 63 Adib Đozić, *Gradske džamije Srebrenice*, Monumenta Srebrenica, knjiga 1, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla – Srebrenica, 2012, str. 48.

iznosio 70 forinti. Rashodi su išli kao berivo na plaće imama i mujezina džamije, po 122 i 43 forinte, a na rasvjetu džamije je trošeno 15 forinti. Suvišak je te godine u vakufu iznosio 2 forinte.⁶⁴

Osnivanjem gruntovnice u kotaru Srebrenica 1894. godine, vakuf Hadži Skender džamije u Srebrenici ima značajne nekretnine.⁶⁵ Zgradu džamije sa gradilištem i dvorištem na k.č. 362/2, površine 270 m²; dvije parcele groblja pored džamije na k.č. 358/1 i 362/1, površine 500 i 3.300 m²; groblje koje se nalazi preko rijeke na k.č. 186 (zvano Komačevo groblje) površine 7.300 m²; oranica Landića njiva na k.č. 159 sa 14.500 m². Vakufu tada pripadaju i nekretnine u Čaršiji, dućan na k.č. 1/48, površine 15 m² i voćar na k.č. 1/484, površine 1.700 m². Navedenom vakufu pripada i veći kompleks zemljišta na Musali (sjeverno od današnje zgrade Općine) a u statusu groblja.⁶⁶ Radi se o parcelama na k.č. 1/164, 1/521 i 118/1 sa površinama od 740, 2.640 i 12.560 m².⁶⁷

Vakuf Hadži Skender džamije je 1901. godine kupio od familije Ibrahimagića parcelu na k.č. 1/681, površine od 20 m².⁶⁸

Vakuf H. Iskender (Bijela) džamija godine 1913. kao prihod od vakufske zemlje i od kirija dućana ima 250 kruna. Rashod je na plaće imama i mujezina džamije u iznosima od 160 i 80 kruna. Višak je iznosio 10 kruna. Mutevelija vakufa je tada Ahmet-agha Pašagić.⁶⁹

Uz vakuf Hadži Skender džamije i mahalu Skender je krajem 19. stoljeća vezano nekoliko kompleksa muslimanskih grobalja. Prvi je oko

64 Proračuni vakufa u Bosni i Hercegovini za godinu 1890, str. 77.

65 Rusmir Djedović, *Vakufi u gradu Srebrenic od 15. do 20. stoljeća*, Baština sjeveroistočne Bosne, broj 3/2010, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeda Tuzlanskog kantona, Tuzla.

66 Mezarje (groblje) nalazilo se na prostoru gdje se danas nalazi gradski park i ljetna bašta. Dio mezarja (groblja) je izmješteno kada se pravio, odnosno proširivao put. Izmješteno je na prostor gdje se nalazila Musala. Kasnije, za vrijeme Kraljevine Jugoslavije i poznate pljačke, otimanja bošnjačke zemlje, kroz tzv. agrarnu reformu, grobnim ostacoma se gubi svaki trag. Na prostoru Musale i mezarja prave se razni građevinski objekti.

67 Uložak 461, knjiga X, Gruntovnica u Srebrenici.

68 Uložak 382, knjiga VIII, Gruntovnica u Srebrenici.

69 Proračun vakufa u Bosni i Hercegovini za godinu 1913, Sarajevo, str. 287.

same džamije na tri parcele i značajnoj površini. Radi se o k.č. 362/1, 1/164 i 358/1. Drugi kompleks je na Musali a treći zemljište neposredno iznad mahale sa zapadne strane. To je zemljište starinom u narodu zvano Komačeve groblje. Krajem 19. stoljeća dio tog kompleksa bio je vlasništvo vakufa Bijele džamije, a dio u privatnim rukama. Činjenica da se već tada dio nalazio u privatnom vlasništvu govori o njegovoj starosti. Naime, već tada u Srebrenici nije bilo stanovništva koje je smatralo da je to groblje njihovih predaka. Tako zaključujemo da se na Komačeve groblje, zapravo kopalo muslimansko stanovništvo iz Srebrenice u starijem periodu, vjerovatno 16/17 stoljeću.

Donji dio mahale (ka Čaršiji)

Sjeverni, najniži dio mahale koji se nalazi ispod Hadži Skenderove džamije i proteže do stava Bijele i Crvene rijeke, od kojih nastaje rijeka Križevica zbog blizine je Čaršije i gušće naseljen. Pored kuća tu se nalazi i nekoliko poslovnih objekata (tipa dućana i magaza) jer su u neposrednom produžetku Čaršije.

Od središta Skender mahale su sljedeće kuće. Na k.č. 1/176 je kuća u vlasništvu 1894. godine Naze Halvadžić, udove Ahmeta Kadrića, zv. Karačića. Nasljeđuje je 1898. godine Mustafa umrlog Ahmeta.

Kuća na k.č. 1/175 je u vlasništvu: Ibrahima, Jusufa, Mehmeda i Ahmeda Alić umrlog Alije iz Voljevice, zatim Aze, udate za Miralema Mujkića iz Luke, i Zumre Efendić, udove Alije Alića iz Voljevice.

Krajem 19. stoljeća vlasnik kuće na k.č. 1/173 je Hafa rođena Siručić, prvog braka Begzadić, udata za Sejfu Teskeredžića. Godine 1899. nasljeđuju je Paša Begzadić, udata za Sadu Zulficu, Sejfo Teskeredžić umrlog Mehmeda i Ibrahim Siručić um. Omerage. Paša i Hafa su vlasnici i jednog dvorišta na k.č. 1/172.

Kuću na k.č. 1/174 tada posjeduje Paša Begzadić, udata Sado Zulficu. Nasljeđuje je 1911. godine: Zulfija Zulfic udata Siručić iz Janje,

malodobna Hajrija Zulfić umrlog Sade, Salih Gušić um. Hasana i Mustafa Begzadić umrlog Suljage.

Krajem 19. stoljeća u donjem dijelu mahale kuću na k.č. 1/170 ima i Lutfo Siručić umrlog Salihage. Njega 1904. godine nasljeđuju malodobna djeca: Bećir, Avdo, Zećir i Zlatka. Godine 1920. Lutvo Siručić se spominje kao umrli.

Kuće na k.č. 1/169 i parcela Kazani na k.č. 97/6 i 97/7 vlasnik je Mustafa Sulejmanović umrlog Sulejmana. Nasljeđuju ga 1905. godine: Abdurahman, malodobni Sulejman, Šahza i Hatidža.

Pri osnivanju gruntovnice u Srebrenici 1894. godine kao vlasnik kuće na k.č. 1/167, zatim, gradilišta na k.č. 1/165 i oranice zvane Široki put na k.č. 416/14 je Ibrahim Siručić, zvani Omeragić um. Omera. Godine 1907. nasljeđuju ga: Mustafa, malodobni Ragib i Lutvija, udata Saračević iz Zvornika.

Krajem 19. stoljeća uspješan poslovni čovjek u Srebrenici je **Hasan Sejfić, zvani hadži Haso**. On 1894. godine posjeduje čak tri kuće na k.č. 1/161, 1/162 i 1/163. Kuće su jedna do druge i sve neposredno ispod Hadži Skender džamije. Tada posjeduje između ostalog i vrt Viš rijeke na k.č. 158 i zemljište Bojna na k.č. 130.

Hasan Sejfić je sin Sejfe, po kome je izgleda i dobio prezime. Godine 1919. nasljeđuju ga: Nefa Begović udova hadži Hase, malodobni Mujo, Sajid(?), Fajko, Mula, Almasa i Zilka.

Vlasnik kuće na k.č. 1/160 je Salih Kovačević umrlog Ahmeta. Godine 1898. vlasnik postaje Haso um. Sulejmana iz Fojhara.

Sljedeća je kuća na k.č. 1/159 u vlasništvu Atifa, malodobnog sina Hasana Ikanovića, i Džehve, udate za Saliha Mehmedbegovića. Džehvu nasljeđuje 1903. godine Aziz Stambolija umrlog Huse.

Vlasnik dviju kuća u donjem dijelu Skender mahale krajem 19. stoljeća je familija Rustanbegović. Kuće su na k.č. 1/156 i 1/157 i vode

se u vlasništvu **Avdibega Rustanbegović⁷⁰** umrlog Mustajbega. Godine 1920. nasljeđuju ga malodobni: Ibrahim, Emina i Šuhra⁷¹

Parcela sa objektima na k.č. 1/155 još je od osmanskog perioda u vlasništvu vakufa Mejtefa u Srebrenici. Parcela je odmah ispod Čaršijske džamije a sa lijeve strane Crvene rijeke. Uz nju je popisana i parcela na k.č. 148 po imenu Juzbašino brdo a nalazi se odmah iznad Hrida ka brdu Bojna.

Na k.č. 1/153 u donjem dijelu Skender mahale blizu Čaršije 1894. godine vlasnik kuće je **hadži Husein Pašalić um Ibrahima**. Također i dućana na k.č. 1/35 u Čaršiji. Godine 1896. nasljeđuju ga djeca: Bejha, Muška, hadži Mustafa, Hatidža, udata za Mehmeda Pašagića, i Nesiba.⁷²

Na početku Skender mahale od Čaršije u Srebrenici za vrijeme austrougarske uprave zgrade, uglavnom poslovne, imaju i ljudi sa strane. Kuća na k.č. 1/152, kasnije dućana, u vlasništvu je Moše Hajma Finzia, sina Avrama, i Isaka Finzia umrlog Davida iz Sarajeva.⁷³

Na samom kontaktu Skender mahale i Čaršije, odmah sa lijeve strane Crvene rijeke, poslovni su objekti familije **Efendić**. Tako gradilište na k.č. 1/150 ima Mujaga Efendić umrlog Muhamedage, a dućan na k.č. 1/149 posjeduju zajedno Mujaga i Hasanaga Efendić umrlog Muhamedage (sve se to nalazilo na mjestu gdje se danas nalazi motel Alić).

Zaključak

Iz prethodnih detaljnih razmatranja urbanih i drugih karakteristika mahale Skender u gradu Srebrenici a na kraju 19. stoljeća, dobro vidimo

70 Rustanbegovići su poznata begovska familija iz Srebrenice i zasigurno zasluzuju posebno istraživanje zbog značajnog uticaja članova njihovih porodica na privredni i politički život Srebrenice na kraju osmanske i početkom austrougarske uprave nad Bosnom i Hercegovinom. Spomenimo ovom prilikom da je Avdi-beg Rustanbegović bio načelnik Srebrenice 1889, 1905, 1906, pa sve do 1910. godine.

71 Uložak 100, knjiga II, Gruntovnica u Srebrenici.

72 Uložak 104, knjiga III, Gruntovnica u Srebrenici.

73 Uložak 95, knjiga II, Gruntovnica u Srebrenici.

njen izgled i strukturu u to vrijeme. Već konstatovani podatak da mahala Skender krajem 19. stoljeća ima oko 65 kuća i drugih objekata kao i džamiju i groblje, prethodnim istraživanjem i analizom u potpunosti je potvrđen.

Dakle, mahala Skender u gradu Srebrenici u navedeno vrijeme ima: džamiju, vakufsku kuću, nekoliko grobalja, 58 privatnih kuća i nekoliko dućana i gradilišta sa objektima.

Preko 30 različitih familija i prezimena spomenuti su kao vlasnici svih navedenih nekretnina. Većina su srebreničke famamilije, ali je jedan manji dio i onih izvan Srebrenice.

Među vlasničkim familijama u mahali Skender krajem 19. stoljeća izdvajaju se dvije koje su inače i karakteristične i vezane za navedenu mahalu. Radi se o familijama Efendić i Siručić. Kao jedini vlasnici Efendići se navode za 10 kuća a Siručići za 9 kuća. Oni su i vlasnici drugih objekata u mahali (dućani i gradilišta) a krajem 19. stoljeća posjeduju nekretnine (kuće, dućane, gradilišta, zemljište) i u Čaršiji, drugim mahalama (Musala, Crvena rijeka...) kao i po selima prostranog kotara Srebrenica.

Značajnije nekretnine u mahali imaju i familije: Hublić, Gušić, Sejfić, Hadžimujagić i Travničanin. Svaka ima po tri kuće ili poslovne zgrade.

Među njima su i poznate posjedničke i begovske familije Rustanbegovići, Begzadići i Abdurahmanbegovići, koji imaju po dvije kuće i zgrade u mahali. Ove familije su više vezane za Čaršiju, druge mahale ili naselja. Takve su familija Begovića, koja ima jednu kuću, i Bektaševića.

Po jednu kuću u mahali Skender krajem 19. stoljeća imaju sljedeće familije: Nalić, Pašalić, Hadžismajlović, Alić, Sulejmanović, Salimanović, Kovačević, Isanović, Salihović, Bajkalović, Gladović, Šaračević, Merdžo, Halvadžić i Kreševljaković. Evidentno izvan mahale su Maksići (Varoš) i Finzi (Sarajevo) sa po jednom kućom.

Kao suvlasnici nekretnina u Skender mahali pojavljuju se tada i brojne familije za koje se vidi da su zapravo iz drugih naselja, pretežno kotara Srebrenica.

Značajno je konstatovati da je ovo istraživanje pokazalo da je dio mahale Skender koji se naslanja na Čaršiju u Srebrenici kao poslovno i javno središte grada i kotara imao objekte (poslovne, dućane, gradilišta) koji su u funkciji same Čaršije. Također, neke familije iz mahale imaju poslovne objekte u Čaršiji (pretežno Efendići i Siručići).

Na kraju se može sa pravom konstatovati da mahala Skender u gradu Srebrenici krajem 19. stoljeća predstavlja najznačajniju mahalu u gradu i odlikuje se razvijenom urbanom struktururom i značajnim urbanim sadržajima.

Prilog 1

Hadži Mahaga Siručić

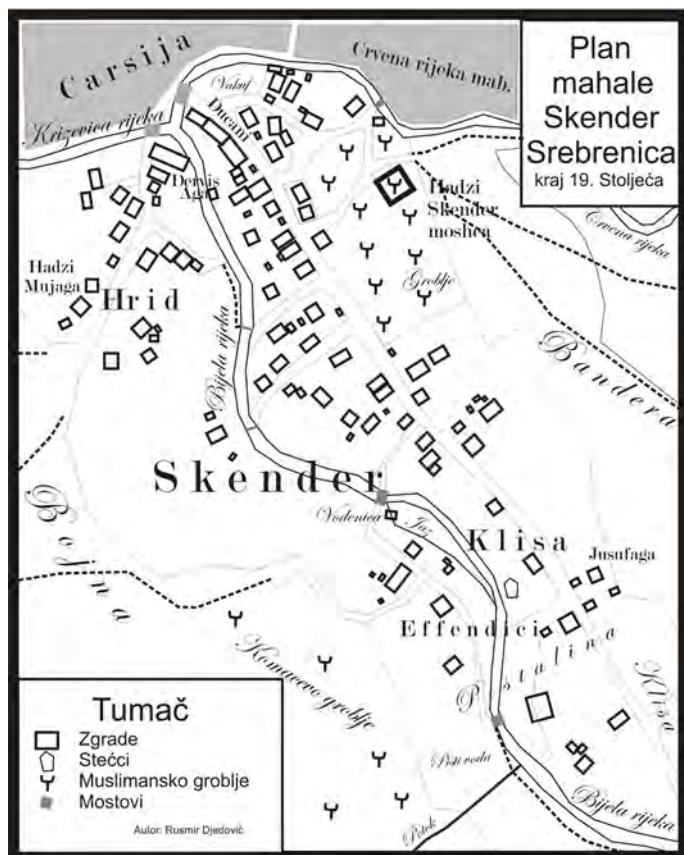
Hasanaga Efendić

Prilog 2

Hadži Skender ili Bijela džamija

Prilog 3

Prilog 3

Mahala Skender na originalnom planu iz 1885. godine

Izvori i literatura

a) Izvori

1. *Gruntovne knjige za katastarsku općinu Srebrenica iz 1894. godine.*
Gruntovnica Srebrenica
2. *Katastarski planovi grada Srebrenice iz 1882–5. godine razmjera 1:6.250 i 1:3.125.* Katastar Srebrenica
3. Godišnjak *Bošnjak*, za 1883–1910. godinu, ili Šematisam svijeh oblasti u Bosni i Hercegovioni, Zemaljska štamparija, Sarajevo
4. *Gruntovne knjige za katastarsku općinu Radovčić iz 1894. godine,*
Gruntovnica Srebrenica
5. *Topografske karte iz austrougarskog perioda razmjera 1:75.000.*
6. *Predanje zabilježeno maja 2013. godine od Mustafe (Hakije) Siručića, rođenog 1929. godine.*
7. *Predanje zabilježeno aprila 2014. godine od Hilme (Ahme) Siručića, rođenog 1939. godine.*
8. *Proračuni vakufa u Bosni i Hercegovini za godinu 1890.* Sarajevo.
9. *Proračun vakufa u Bosni i Hercegovini za godinu 1913.* Sarajevo.

b) Literatura

10. Djedović Rusmir, *Vakufi u gradu Srebrenic od 15. do 20. stoljeća, Baština sjeveroistočne Bosne, broj 3/2010*, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla.
11. Djedović Rusmir, *Urbani razvoj grada Srebrenice od srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća, Monumenta Srebrenica, knjiga 1*, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla – Srebrenica, 2012.

12. Đozić Adib, *Gradske džamije Srebrenice*, *Monumenta Srebrenica, knjiga 1*, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla – Srebrenica, 2012.
13. Đozić Adib, Djedović Rusmir, *Mahala Crvena rijeka u Srebrenici krajem 19. stoljeća*, *Monumenta Srebrenica, knjiga 2*, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla – Srebrenica, 201
14. Gunduz Tufan, *Tuzlanski, Bijeljinski i Srebrenički Sidžil (1641.-1883.)*, Arhiv TK, Tuzla, 2008.
15. Hodžić Šaban, *Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu između 1788–1862 godine*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knjiga II, 1958, Zavičajni muzej u Tuzli, Tuzla.
16. Suljkić Hivzija, *Spomenici islamske kulture u Srebrenici*, Islamska misao, br. 123, mart 1989.
17. Vujičić Dragomir, *Onomastička građa Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka*, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knjiga III*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Sarajevo, 1982.

Mr.sc. Rusmir Djedović

NASELJE LUKA KRAJEM 19. STOLJEĆA (Historijsko-geografska i etnološka istraživanja)

Sažetak

U ovom radu donosimo kratak pregled historijsko-geografskih i etnoloških karakteristika Luke. Posebno dajemo detaljnu analizu urbano-geografskih karakteristika naselja krajem 19. stoljeća. Dajemo detaljne podatke o dijelovima naselja, kućama, familijama i važnim urbanim objektima. Na kraju je opisan opći izgled naselja Luke krajem 19. stoljeća.

Rad je napisan na do sada nekorištenim izvorima sa kraja 19. stoljeća (gruntovne knjige, katastarski planovi, topografske karte). Koristili smo i oskudnu literaturu o Luci, kao i popise stanovništva iz istraživanog perioda. Sve smo nadopunjavali terenskim istraživanjem i razgovorima sa lokalnim stanovništvom.

Ključne riječi: Luka, kraj 19. stoljeća, Srebrenica, Begići, Durakovići, Mujići, familije, kuće, džamija.

I Osnovne geografske karakteristike

Naselje Luka¹ se nalazi četrdesetak kilometara od Srebrenice prema Žepi. Žepa kao društveno-historijska i geografska sadržajnost

---

1 Toponim Luka i slični tipa: Lukavica, Lukavac, Lučica, su među najčešćim u Bosni i Hercegovini. Redovno ovi toponimi označavaju niže zemljiste pored rijeke. Takav je slučaj i kod ove Luke. Pošto je najplodnija i najniža zemlja na teritoriji naselja pored rijeke, taj dio je i najnaseljeniji, pa je i cijelo naselje dobilo ime Luka. Slično se i dio naselja sjeveroistočno od džamije naziva Lušnice (sličan primjer je i naselje kod Srebrenika koje se starinom zove Lučica a danas Lušnica). U užem smislu se naziv Luka često koristi za najgušće naseljeni dio naselja onaj ispod džamije.

mnogo više je istraživana nego što je to slučaj s Lukom, koja kao historijsko-geografska cjelina ima mnogo dodirnih tačaka s Žepom.² U srednjem vijeku Žepa i Luka su najčešće bile u jednoj administrativnoj jedinici. Bez obzira što je teritorijalno bliža Žepi, zadnjih stoljeća Luka zajedno sa naseljem Krušev do u administrativnom smislu pripada Srebrenici. Srebrenica je za osmanske uprave - kadiluk, austrougarske – kotar, između dva svjetska rata – srez a od pedesetih godina 20. stoljeća opština. Luka je najudaljenije naselje općine od grada Srebrenice. Površina katastarske općine Luka iznosi oko 32,8 km².

Prirodno-geografski položaj se odlikuje izdvojenošću od okolnih predjela. Sa juga i istoka je padina klisure rijeke Drine. Ona je strma, visoka od 300 pa čak i do 1.000 m, pa praktično i neprohodna. Sa sjevera je klisura Crnog potoka lijeve pritoke Drine, duboka između 400 i 1.000 m. Sa zapada je visoki planinski predio (između 1.100 i preko 1.500 m nadmorske visine. Ovaj predio je i šumovit pa su komunikacije otežane.

Dijelovi naselja su smješteni na padinama (600-900 m.n.v.) okolnih planinskih vrhova, koji se izdižu iznad, kraškom erozijom zahvaćenog terena. S obzirom na nadmorskú visinu, najznačajniji su sljedeći planinski vrhovi: Klis (1101 m.n.v.) i Jasikovica (1095 m.n.v.) na sjeveru, zatim Trnovac (989 m.n.v.) na sjeveroistoku, Dobrova glava (885 m.n.v.) na jugoistoku i vrh Borovac (1022 m.n.v.) na sjeverozapadu.³

Iako je Luka prirodno-geografski jako izolovana pored nje starinom vodi jedna važna komunikacija. Radi se o putu pravca sjever-jug koji je povezivao donje i gornje Bosansko Podrinje. Put je od

2 Kao jednoj izrazitoj historijsko-geografskoj cjelini, u Žepu je početkom 60-tih godina Zemaljski muzej iz Sarajeva sproveo detaljna istraživanja koja su objavljena 1964. godine. (Glasnik Zemaljskog muzeja (GZM), sveska za etnologiju, 1964, Sarajevo). Luka je spadala u Žepu, premda je ekipa Zemaljskog muzeja koja je proučavala Žepu i materijal o tome objavila u Gl. Z. m. 1964. ovo naselje iz nepoznatih razloga izostavila. (Muhamed Hadžijahić, *O vezama islamiziranih Bogumila s hrvatskim i slovenskim protestantima*, Historijski zbornik 29-30 (1976/77), Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, 1977., str. 131.).

3 Alija Suljić, *Stanovništvo i naselja općine Srebrenica – antropogeografska monografija*, Geografsko društvo Tuzlanskog kantona i Narodna i univerzitetska biblioteka „Derviš Sušić“ Tuzla, Tuzla, 2011., str. 309.

Srebrenice išao na Slapoviće, Palež i Podravan, zatim preko Stublića (gdje je jedan krak išao direktno u Žepu) i Vukoljinog stana, pa pored Luke i kroz Krušev Dol, na Pripečak i Slap (tu se ponovo spaja sa prethodnim krakom), dalje lijevom obalom rijeke Drine na stari prelaz Drine (brod) kod mjesta koje se tako i zove, Stari Brod, i dalje prema Višegradu. Na ovom putu su brojne starine od kojih samo navodimo stare kamene mostove na rijeci Žepi (u naselju Slap) i na rijeci Jadarski (u Slapovićima).⁴ Sa navedene stare komunikacije na Vukoljinom stani starinom se odvaja prilaz u naselje Luku. Ide sa istočne strane brda Vr(h) Šanik ili Šanik, kroz Kletište ka središtu Luke.

Kroz Luku protiče manja rijeka koja se najčešće naziva Banjevi. Biće da je pravo ime Badnjevi, od badnjeva više vodenica (mlinova) na njoj. Na nekim topografskim kartama se njen srednji dio toka naziva Minjak (valjda Mlinjak) i Ponor. Sa lijeve strane ispod Pendića se u nju uliva Zahrenički potok. Ova rijeka je u stvari ponornica. U sjevernom kraškom dijelu sliva je kraška uvala Lučice u kojoj izvorišni dio ove rijeke i ponire. Poslije kraćeg podzemnog toka ponovo izvire kao normalna rijeka. Nastaje od dva jača kraška vrela. Veće je kod škole u dijelu naselja koji se zovu Rupe. Manji je nešto više u šumovitoj strmini i naziva se Bukva.

Na rijeci Banjevi starinom postoje vodenice (mlinovi). Još na prelazu 16 i 17 stoljeća u Luci je registrovano 8 vodenica. Krajem 19. stoljeća su zabilježene četiri. Dvije se nalaze na stotinjak metara međusobnog rastojanja u visini Heraka (obje na parceli k.č. 85/2)⁵. Ispod donje vodenice je parcela na k.č. 42 pod nazivom kod mlina (u vlasništvu Mujića i Durakovića). Jedna vodenica je neposredno ispod ušča potoka koji se uliva ispod Zahrenice (na k.č. 541/7)⁶. Četvrta se nalazila u dnu Gvozda (vjerojatno se radilo o vodenom pogonu strugare).⁷ Pri

4 O ovoj prastaroj komunikaciji (jednoj od najvažnijih u Bosni) i brojnim starinama vezanim za nju, vrijedi napraviti posebno istraživanje.

5 Katastarski plan iz 1882-85 razmjera 1:6.250.

6 Katastarski plan iz 1882-85 razmjera 1:6.250.

7 Topografska karta iz austrougarskog perioda razmjera 1:75.000, sekcija Rogatica.

osnivanju gruntovnice 1894. godine je ispod Rupa registrovana jedna poredovnička vodenica. Radi se o lokalitetu Mlinište na k.č. 123/2.⁸

U prvoj polovini 20. stoljeća na istoj rijeci postoji šest vodenica. Najviša je bila ispod dijela Luke koji se naziva Rupe. Onda se četiri vodenice nalaze u visini središnjeg dijela Luke a jedna ispod ušća potoka.⁹ Iza Drugog svjetskog rata u Luci postoje tri vodenice, sve više Gvozda.¹⁰ Sve do prije nekoliko decenija je na rijeci Banjevi bilo, u stvari, petnaestak vodenica.¹¹

Neposredno iza dolaska austrougarske uprave u samom dnu Gvozda, pored rijeke Banjevi je otvorena strugara (pilana).

Starinom gotovo u svakom dijelu Luke imaju prirodni ili uređeni izvori pitke vode. Jači izvor je na zemljištu zvanom Rupe, gdje se iza drugog svjetskog rata izgradilo više privatnih i javnih objekata. Radi se o već spomenutom jačem kraškom vrelu.¹² Iznad njega je vrelo Bukva koje je od ranije kaptirano u vodovod za naselje.¹³ Neki od izvora su: Bijela voda u južnom dijelu u vrhu strmine ka rijeci Drini, Stražiljac i Gobelja u Kletištima, Stubo u Poljicama (stubo je narodni naziv za izdubljeno deblo u kome se skuplja voda).

8 Uložak 142, knjiga III, Gruntovica u Srebrenici. Tada su kao vlasnici-poredovnici popisani sljedeći Lučani: Ibrahim i Mehmed Šehić umrlog Mehmeda sa 2/9, Merka rođena Šehić udata Alija Sulejmanović sa 1/9, Osman, Sulejman i Salih Seđić umrlog Huseina sa 3/9, Began i Fejzaga Seđić umrlog Mustafe sa 2/9 i Rahman Šehić umrlog Ibrahima sa 1/9. Rahmana 1909. godine naslijeduju: Dedo, Sinan, Alija, Šećan, Sejfo i Bego sinovi Rahmana.

9 Topografska karta iz prve polovine 20. stoljeća razmjera 1: 50.000, sekcija Višegrad 2.

10 Topografska karta izdanje JNA razmjera 1:25.000, sekcija Višegrad 1-2.

11 Gledajući nizvodno to su: Bekte Šehića pod Rupama, Mehmeda Durakovića, Šeće Šehića, Halila Sulejmanovića, Kruševačka (vlasnici iz Kruševa dola), Durakovića pod Smrečakom, Halila Durakovića pod Zapodom, Bajre i Halila Mustafića pod Glavicama, Fejze Sulejmanovića kod Mlina, Rizve Delića kod samog ušća Zahreničkog potoka, Badnjevac u vlasništvu never poredovnika iz familija Sinanović i Mujić, Kruševački pod Šklopčima, Osmana Delića pod Hridom, Bege Durakovića pod Peći odnosno pod Gojčinim brdom i na kraju je davno bila strugara na vodenim pogon. (prema Osmanu Hameda Mujiću-1947., Ismetu Memiša Begiću-1940., Mevludinu Idrizu Begiću-1958 i Hilmi Memiša Begiću-1938. godište)

12 U junu 2014. godine pri terenskom obilasku Luke smo procijenili njegov kapacitet na 10-20 l/s. Upravo se završila bila sezona jakih kiša.

13 U isto vrijeme je njegov kapacitet bio opola manji od prethodnog.

Krajem 19. stoljeća je poznata voda u Grebnicama (tad se više parcela u tom dijelu Luke naziva „Kod vode“ i to parcele: k.č.: 11, 13, 14), zatim sjeveroistočno od Lušnice, kod kuće Ibiša Šehića (k.č. 254 „Na vodi“, 256/1 i 256/2 „Kod vode“), zapadno od Heraka je stari bunar (k.č. 151 i 152/1 „Kod bunara“). Iznad Lušnice je starinom česma na što nas upućuju nazivi parcela (k.č. 259, 261, 270, 272) Musluk.¹⁴ Prema Rupama su k.č. 126 i 127/1 šljivici Vrelce. U sjevernom dijelu naselja je Pirina voda (k.č. 1046/16 kod Pirine vode).

Pri obilasku terena juna 2014. godine u središtu naselja smo zatekli dvije jače vode. Obje imaju velika korita namijenjena za napajanje stoke. Na vodi u Grebnicama je betonsko i na njega je ranije dolazilo dosta stoke na napajanje. Sada je prilično zapušteno. Pri obnavljanju prije 4-5 decenija primjećeno je da je ova voda kaptirana u najstarija vremena.¹⁵ U središnjem dijelu naselja je voda na lokalitetu Ulice koja je tu dovedena. Ima veliko drveno korito (stubo). Inače u Luci je starinom običaj da se korita prave izdubljivanjem debala drveta u obliku stuba. Takav je i veći stari stubo na vrelu u Rupama. Preko njega je sada točak (tanje izdubljeno drvo iz koga voda toči, odnosno pada).

Sjeverni viši dijelovi Luke su pod velikim šumama u državnom vlasništvu. Na strmijim stranama su nekvalitetnije. Krajem 19. stoljeća su najveće sljedeće državne (erarne) šume: Borov vrt, Grad, Jasikovac, Trnovac, Crvene stijene, Kozle, Lakat, Brestovik, Gradina, Crni vrh sa ukupno 21.672 dunuma; Podoraca, Sućeska, Darupa? sa ukupno 1.095 dunuma; Hrastova ravan ukupno 210 dun; Gradac, Ponor 1.031 dunum. Sve ove šume su tada u vlasništvu Bosansko-hercegovačkog zemaljskog erara.¹⁶

Jasno se da primjetiti da su niži dijelovi Luke tradicionalno stalno nastanjeni a viši sa surovim zimama od starina služe za ljetnji period.

14 Musluk, tur. – slavina od česme (Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, peto izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1985., str. 477)

15 Prema Osmanu Mujiću kaptirana je u obliku bunara, sa drvenom građom koji je obložen vodonepropusnom zemljom.

16 Uložak 72 (erarni), grunitovna knjiga II, Grunitovnica Srebrenica.

Najviše stalno nastanjene kuće na južnim padinama su na oko 790 m (najviše kuće Lušnice) a na sjevernim padinama 690 m (najviše kuće Zahrenice). Najniže su kuće na oko 600 m (Pendići) a još niže u Gvozdu (450 m). Središnji dio Luke je na 650-715 m a džamija na oko 720 m nadmorske visine. Viši dijelovi nastanjeni su samo u ljetnjem periodu: Građenje (oko 800 m), Radovina (800-850 m), Kletište i Gobelja (oko 950 m), Crni vrh (blizu 1100 m), Poljice (1100-1150 m), Vukeljin stan (oko 1150 m), Grad (preko 1200 m).

Pojava primjetne župnosti (uspjevaju ratarske kulture) je već primjećena u Žepi za područja do 650 m nadmorske visine.¹⁷ Ipak u Luci vegetacija prilično kasni u odnosu na niže predjele.¹⁸

II Starija prošlost

Naselje Luka je naseljeno od najstarijih vremena. To zaključujemo iz nekih toponima sa osnovom grad, koji upućuju na staru naseljenost i graditeljsku aktivnost. Nije jasno je li to iz srednjeg vijeka, antike ili čak prahistorije.¹⁹

Gradac je jedno strmo uzvišenje u zapadnom dijelu Luke. Ovi toponimi često otkrivaju antičke utvrde. U sjevernom dijelu naselja, neposredno iznad klisure rijeke Drine su dva bliska lokaliteta sa nazivom Grad. Prvi je na koti 1.247 m a drugi 1.267 m. Što je još zanimljivije ispod njih, na strmoj strani klisure ka Drini su još dva toponima sa nazivom Gradina (kote 1.112 m i 654 m).

U južnom dijelu naselja je plato koji se naziva Građenje a na staroj topografskoj karti „Na gradine“. Također, iznad Lušnice i škole

17 Mario Petrić, Porijeklo stanovništva, Glasnik Zemaljskog muzeja (GZM), sveska za etnologiju, 1964., Sarajevo,

18 Prilikom terenskog istraživanja u Luci 6. 6. 2014. godine primjetili smo da tek tada cvjeta bagrem, dok je u Spreči to bilo 15-20 dana ranije.

19 Odgovor mogu dati samo arheološka istraživanja na tim lokalitetima. A trebalo bi zabilježiti i eventualno očuvanu tradiciju o njima. Tako na Klisi ima lokalitet koji se zove Mandin čardak..

je brdo pod nazivom Klis (kota 1.101 m). Dobro je poznato u nauci da ovaj toponim dolazi od latinskog naziva za crkvu (eclesia), preko naziva iz osmanskog perioda (kilisi) do naziva na bosanskom jeziku klisa. Arheološka istraživanja su pokazala da ovaj toponim može ukazivati na ostatke bilo kakve građevine i ljudske aktivnosti od prahistorije do srednjeg vijeka. U središtu dijela Luke koji se zove Heraci se nalazi lokalitet pod nazivom Ulice. Neposredno pored njega narodna tradicija govori i o nekoj crkvini²⁰ i starom bunaru pored nje. Još neki toponimi ukazuju na daleku prošlost. Na kultne i vjerske aktivnosti ukazuju toponimi: Igrишnik (drevne kultne igre), Zvijezda (stari narodni naziv za sunce koje je bilo drevni kult) i Kletišta.

Najvažnije očuvano kulturno-historijsko naslijede u Luci iz srednjeg vijeka je veća nekropola stećaka. Ova nekropola se nalazi na lokalitetu koji se naziva Mramorje u dijelu naselja koje se cijelo starinom naziva Grebnice. Ova nekropola stećaka je do sada bila potpuno nepoznata u nauci i literaturi.²¹ Prema sjećanjima starijih ljudi bilo je preko 80 stećaka. Neki su se ugradili u objekte u naselju. Danas ima 57 stećaka, uglavnom u obliku ploča, bez natpisa i posebnih ukrasa.

Toponim Vinište, zemljište između Heraka i Grebnice, ukazuje na srednjovjekovno razvijeno vinogradarstvo. Metaljka na moguće rudarske aktivnosti (lat. metallum). Ogumanje, Guvno i Zagumnica na mjesto gdje se starinom vršu žitarice. Hambarina je dobila naziv po skladištima žita. Solilo je mjesto gdje se stoci daje so.

Ima i toponima koji su veoma stari ali je teže odgonetnuti njihovo značenje (primjer Kitozi). Rogopek je vjerovatno sličnog nastanka kao i toponim Pripečak, gdje sunce jako peče. Šanik je skraćeno od Vr(h) šanik. Gvozd je najstariji slavenski naziv za šumu.

20 Kada su u pitanju toponimi pod nazivom „Crkvin/e“ vrlo je teško utvrditi koje crkve (Crkve bosanske, Pravoslavne ili pak Katoličke crkve) je tu bil crkveni objekat. Vrlo često i historiografiji dolazi do svojatanja tih lokaliteta bez ikakvih naučnih dokaza.

21 Prošle godine, 2013. stručna ekipa Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine iz Sarajeva, posjetila je lokalitet, sačinila detaljan izvještaj i namjerava pokrenuti postupak stavljanja ove nekropole stećaka na listu zaštićenih nacionalnih spomenika. (Prema izjavi Zijada Halilovića, prof., koji je bio u ovoj ekipi)

U srednjem vijeku Luka je u području dodira srednjovjekovnih bosanskih zemalja Bosne (prave, gornje, kraljeve) i Podrinja (odnosno oblasti Osat), sa Žepom čini jednu historijsko-geografsku cjelinu. Tada su Žepa i Luka činile jednu srednjovjekovnu župu. Negdje u 13. ili 14. stoljeću, izgradnjom središnje utvrde Vratar, ta župa dobiva naziv Vratar. Krajem srednjeg vijeka župa Vratar nalazi se u posjedu bosanske srednjovjekovne familije Dinjići, kasnije njenog ogranka Kovačevića. Do danas nije precizno utvrđeno vrijeme nastanka naselja Luka.

Ono na što se sa sigurnošću, za sada, možemo osloniti jesu osmanski defteri. U defteru iz 1604. godine spominje se selo Sana Poljana za koje priređivači ovog deftera prepostavljaju da je to zaselak Poljana – dio Luke (nahija Osat).²² Da je bilo mjesta opreznosti u ubicanju Sane Poljane iz nahije Osat na teritoriju Luke, vidimo iz sljedećeg. U istom defteru u nahiji Vratar su identifikovana brojna naselja oko današnje Luke, pa i sama Luka, kao naselja nahije Vratar.

Za naselje Pripečka, se kaže da je danas selo Pripečak, istočno od Žepe.²³ Ubicirana je i mezra Igrišnik, u planini Ravne koju uživa Hajruddin i ostala braća i suvlasnici.²⁴ Krušev dol ima 42 kuće muslimana sa baštinama.²⁵ Za Selo Črljena stina drugim imenom Kizilkaja, sa 23 kuće i pripadajućim akindžijama (sve muslimani) se kaže, lokalitet mu se nalazio na području Crvenih stijena, na ušću Crnog potoka u Drinu.²⁶

Za današnji zaselak „Ljeljen do“ koji se nalazi između Žepe i Srebrenice autori prepostavljaju da bi moglo biti današnje ime za naselje pod nazivom Ljeljirane iz deftera 1604 sa 16 muslimanskih kuća i 8 kuća akindžija (sve muslimani).²⁷

U popisu nahije Vratar se navode dva sela pod nazivom Luka i za njih priređivači smatraju da su: danas istoimeno selo sjeveroistočno

22 Alija Suljić, *Stanovništvo i naselja...*, str. 309.

23 Grupa autora, Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. Godine, sv. II, Bošnjački institut Sarajevo, Orijentalni institut Sarajevo, Sarajevo, 2000., str. 556.

24 Grupa autora, Opširni popis..., str. 554.

25 Grupa autora, Opširni popis..., str. 561-562.

26 Grupa autora, Opširni popis..., str. 532-533.

27 Grupa autora, Opširni popis..., str. 5278-528.

od Žepe²⁸ i da je popisano u dva dijela²⁹. Jedno naselje je Luka sa 28 kuća (sve muslimani), u kome je nekoliko baština u vlasništvu Ahmed-vojvode sa suvlasnicima, jedan mlin, prihod 3.100 akči. Obuhvata i mezru Guču.³⁰ Za Guču i Vidovu goru (Podvidovu), kod koje se nalazi, smatra se da se nalaze sjeverozapadno od Žepe.³¹ Drugo naselje u nahiji Vratar pod imenom Luka, koje je i veće, ima 1604. godine čak 50 kuća sa baštinama (sve muslimanskih). Ima prihod od 5.000 akči i 8 mlinova.³²

Kao što vidimo naše naselje Luka je bilo dobro poznato i veliko. Nalazilo se na prelazu 16/17 stoljeće u nahiji Vratar. U istoj nahiji su i okolna naselja: Pripečak, Krušev dol, Igrišnik, Črljena stina, pa čak i daleko na sjever Ljeljirane.

Na najstarije stanovništvo koje je do 16. stoljeća živjelo u Luci podsjećaju brojni toponimi i predanja. Takvi toponimi su: Gojčino brdo, Dobrova glava, Gobelja (voda), Žeravicina bašča (Žerina), Radovina, Zahrenica, Vukoljin stan, Heraci, Herakov dol i Kosa, Ostov vrh, Pendići, Klempići, Bebernica, Markovića brije, Benina ravan...

Očuvana predanja spominju još: Mariće, Raićev plot, Klempino guvno... Predanje zna za Raićev plot. I sada ima njegovih tragova. Također za nekog Klempu. On se davno skrio ispred osvajača (možda Osmanlija) u pećinu u nepristupačnoj klisuri Crnog potoka. Da bi preživio žitarice je vršio na gumnu kod pećine. Ono se zove Klempino guvno.

Ovi toponimi nas upućuju na sljedeća imena i prezimena najstarijeg stanovništva Luke, koja su odavno sa tim nazivima nestala. To su: Hrena (Hrana), Dobro, Gojčin, Herak, Raić, Marić, Vukolja, Gobelj, Žeravica (Žero), Beber, Rado, Penda - Pendići, Klempo – Klempići, Ostoja, Marko, Beno.

---

28 Grupa autora, Opširni popis..., str. 547.

29 Grupa autora, Opširni popis..., str. 555.

30 Grupa autora, Opširni popis..., str. 547-548.

31 Grupa autora, Opširni popis..., str. 539.

32 Grupa autora, Opširni popis..., str. 555-556.

Da ovi toponimi zaista ukazuju na staro stanovništvo Luke do 16. stoljeća ukazuje i sljedeće. Još u 16. stoljeću se kod Luke nalazi posjed nekog Vukelje. Spominje se kao baština Vukelje, u posjedu Husejna, sina Karađozovog, sada u posjedu Bajezida.³³ U naselju Pripečak je tada bila i baština Radonje, u posjedu Ibrahima Vukeljinog, sada u posjedu stanovnika sela.³⁴

Prije više od pola stoljeća je primjećeno da u narodnoj tradiciji muslimanskog stanovništva Žepe sasvim je izgubljeno sjećanje i pomen o njihovom porijeklu prije prihvata islama.³⁵ Proces prihvata islama stanovnika Luke i okolnih naselja praktično je završena još u 16. stoljeću. To pokazuje defter iz 1604. godine iz koga se vidi da u ovim naseljima živi gotovo isključivo muslimansko stanovništvo.

Postojao je kontinuitet između srednjovjekovnih naselja i stanovništva sa kasnijim naseljima i stanovništvom Žepe.³⁶ Pri detaljnim istraživanjima Žepe početkom šesdesetih godina 20. stoljeća, kada je još bilo dobro očuvana narodna tradicija, utvrđeno je da sloju starosjedioca i starijeg stanovništva koje nezna svoje porijeklo pripada gotovo 30% (tačnije 28,56%) stanovništva Žepe.³⁷

Neki autohtoni rodovi u susjednim naseljima Luke nose iste nazine kao i u Luci. Begići su najstariji rod na Vrataru i za njih se kaže da su „starosidioci“ ili „stajnici“. ³⁸ Nemaju rodbinske veze sa Begićima u Luci. Viliće u Slapu svi drže za „starosidioce“. Imali su i svoju kulu u Slapu.³⁹ Karići iz Pripečka su prema zabilježenoj predaji iz „Unduriye“, što je narodni naziv za Mađarsku, koju su Osmanlije izgubile krajem 17. stoljeća. Imaju rođake u Vlasenici a mogli bi biti i u vezi sa Karićima u Novoj Kasabi i Jadru, koji su također iz Undurovine.⁴⁰

33 Grupa autora, Opširni popis..., str. 562.

34 Grupa autora, Opširni popis..., str. 556.

35 Mario Petrić, Porijeklo...

36 Mario Petrić, Porijeklo...

37 Mario Petrić, Porijeklo...

38 Mario Petrić, Porijeklo...

39 Mario Petrić, Porijeklo...

40 Mario Petrić, Porijeklo...

O jednoj mogućoj zanimljivoj pojavi u Luci piše Muhamed Hadžijahić, jedan od najvećih poznavalaca i istraživača kulturne historije Bosne i Hercegovine.⁴¹ Autor u radu govori da su od 16. stoljeća muslimani zvani i poturi iz Bosne držali, čitali i uspoređivali Novi zavjet i Kur'an.

Prilikom terenskih ispitivanja u proljeće 1966. na području srebreničke općine upoznao sam u Srebrenici bivšeg trgovca Miroslava Jakšića. On mi kazao i ovo: Slušajte, nešto će vam reći povjerljivo što sam doznao o muslimanima u Luci. Moj je otac imao pilanu pa su za nas radili i seljaci iz Luke. Bilo je to negdje oko 1926-1928, kada mi je jedan od stanovnika toga sela povjerio se i pokazao Novi zavjet. Bilo je to izdanje štampano latinicom, ali sa otkinutim koricama (valjda zbog križa!). Oni u Luci tvrde da Isus nije pogubljen, već da je nestao. Ni jedan od njih ne bi rekao nipošto ništa protiv kršćanstva, ali su se priznavali muslimanima. Držali su Svetu pismo i pravili usporedbe tekstova između Kur'ana i Svetog pisma.⁴²

Na stanovnike i familije u Luci iz osmanskog perioda (17. i 18. stoljeće) ukazuju sljedeći toponimi: Halilovina, Šehina bašča, Karićev laz, Hadrovica, Demirov dol, Brajkin vrh, Aličin briješ, Pirina voda, Čelikova bašča, Durakovića klanice, Trampina sječa. Interesantne su parcele k.č. 449/2 oranica Džinhodžića njiva i k.č 449/3 Džinhodžina njiva. One podsjećaju na staro stanovništvo Luke. Prva je krajem 19. stoljeća u vlasništvu Kasumovića a druga Trampa. I prezimena starog stanovništva Luke zabilježena krajem 19. stoljeća upućuju na najstarije stanovništvo ovog naselja. To su: Gladovići, Trampa, Durakovići zv. Heraci. Neka prezimena familija vezanih za Luku tokom osmanskog perioda upućuju na njihovo šire rasprostranjenje.

41 Muhamed Hadžijahić, O vezama islamiziranih Bogumila s hrvatskim i slovenskim protestantima, Historijski zbornik 29-30 (1976/77), Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, 1977.

42 Muhamed Hadžijahić, O vezama...., str. 131. On navodi i sljedeće: Na moje pitanje koje su to porodice, nije mi htio izričito reći, ali je spomenuo starog Durakovića, starog Begića te Dedu Sulejmanovića; Jedan od njih mu je to povjerio. Sve je ovo Jakšić svojevremeno pričao i Jusufu Hasiću, sada direktoru Preduzeća za turizam „Guber“ u Srebrenici.

Prezime Gladović je izgleda veoma staro. Takvo prezime se još krajem osmanske uprave nalazi rasprostranjeno u cijelom Podrinju. Kako bosanskom tako i srbijanskom. I jedno staro naselje južno od Srebrenice se naziva Gladovići.

U mahali Petrič u Srebrenici krajem 19. stoljeća Gladovići imaju jednu kuću. Te kuće su tada vlasnici: Mehmed Gladović umrlog Saliha, Salih Gladović umrlog Ibrahima, Najla Gladović udata za Hasana Hasića i Bejha Gladović prvog braka Selimović udata za Hadži Huseina Pašalića, svi iz Srebrenice.⁴³

Jedne kuće u Hridu u gradu Srebrenica krajem osmanskog perioda je, izgleda, bio vlasnik Sulejman Gladović. Tačnije, 1894. godine su gruntovni vlasnici kuće na k.č. 1/126: Fatima rođena Gladović udova Ibrahim Hrustemović iz Moćevića, Sulejmanna kći i Hatidža Mešić udova umrlog Sulejmanna Gladovića.⁴⁴ Godine 1923. vlasnik je Hanka Rustemović udata Šerif Agić.⁴⁵

Krajem 19. stoljeća u Gradu Srebrenici postoji prezime Lučanin i ta familija je vlasnik jedne kuće u mahali Crvena rijeka.⁴⁶ Radi se o kući na k.č. 1/386 u vlasništvu Halila Lučanina umrlog Mustafe.⁴⁷ Vjerovatno je iz ovog naselja po imenu Luka u Srebrenicu doselio Halil u drugoj polovini 19. stoljeća ili čak njegov otac Mustafa i ranije.⁴⁸ Nepoznato je od koje bi stare familije iz Luke bili Halil i Mustafa.

---

43 Gruntovne knjige, Gruntovnica u Srebrenici.

44 Adib Đozić, Rusmir Djedović, Mahala Skender u Srebrenici krajem 19. stoljeća, Monumenta Srebrenica, knjiga 3, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla-Srebrenica, 2014. (u pripremi)

45 Uložak 151, knjiga IV, Gruntovnica u Srebrenici.

46 Adib Đozić, Rusmir Djedović, Mahala Crvena rijeka u Srebrenici krajem 19. stoljeća, Monumenta Srebrenica, knjiga 2, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla-Srebrenica, 2013., str. 51.

47 Gruntovne knjige, Gruntovnica u Srebrenici.

48 Predak familije Lučanina Mustafe, najvjerovatnije je u Srebrenicu doselio iz nekog naselja sa nazivom Luka. Da li je doselio iz srebreničkog sela Luka prema Žepi ili pak iz sela Luke kod Han-Pijeska nije poznato. Prezime Mednolučanin ima u naselju Žepa. (Adib Đozić, Rusmir Djedović, Mahala Crvena rijeka..., str. 51)

Prema predaji u familiji Begić neki Šaćir Begić je davno odselio iz Luke i obavljao funkciju šerijetskog sudije. Šaćira Begića sina Memiša 1894. zatičemo u Dolnjoj Tuzli a vlasnik je kuće i nekih parcela u Luci. Početkom 20. stoljeća je rasprodao svoja zemljišta u Luci. Zna se i da je karijeru završio u Jajcu, gdje je ostao i da živi. Tamo su mu ostali i sinovi.

Familija sa prezimenom Sejdić krajem 19. stoljeća ima kuću u mahali Crvena rijeka u Srebrenici. Ovi Sejdići bi mogli biti od istoimene familije iz Luke. Kuću i zemljišta u dijelu mahale koji se dodiruje sa pravoslavnom crkvom, izgrađenom na samom početku 20. stoljeća, imala je starinom i familija Sejdić. Vlasnici kuće na k.č. 1/467 su braća Mustafa i Hasan Sejdić um. Sejde. Ova kuća sa dvorištem se nalazila svega 20-tak metara istočno od današnje pravoslavne crkve. Godine 1920. naslijeduje je maloljetni Mustafa um. Mustafe Sejdića⁴⁹

Srpskopravoslavna crkvena opština je 1923. godine od Mustafe i Hasana Sejdića kupila dvije parcele zemljišta sa starom kućom a koje se nalaze iznad Čaršije i neposredno sa jugoistočne strane crkve.⁵⁰ To su parcele na k.č. 1/467 i 1/466.⁵¹

Kao moguće stare familije iz Luke a koje već krajem 19. stoljeća praktično nestaju, ukazujemo na: Pašiće i Kasumoviće. U Luci se tada spominju: Fatima Kasumović udata za Halila Durakovića. Na drugom mjestu: Bulka i Fatima rođeno Kasumović udate za Hašima Mujića i Huseina Durakovića(?). Zemljišta i kuću ima i Emina rođeno Mustafić prvog braka Pašić udata za Halila Mujkića.⁵²

Emina malodobna kći umrlog Mustafe Pašića iz Luke ima neka zemljišta.⁵³ Godine 1909. vlasnik je Mehmed Delić sin Muharema.

49 Adib Đozić, Rusmir Djedović, Mahala Crvena rijeka..., str. 65.

50 Rusmir Djedović, *Urbani razvoj grada Srebrenice od srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća*, Monumenta Srebrenica, knjiga 1, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla-Srebrenica, 2012., str. 76.

51 Uložak 192, grunitovna knjiga IV, Grunitovnica Srebrenica.

52 Uložak 69, Grunitovna knjiga II, Grunitovnica Srebrenica.

53 Uložak 130, Grunitovna knjiga III, Grunitovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih

Opće je predanje u Luci da se u ovo naselje doselilo stanovništva iz zapadne Srbije. Uglavnom iz Užica prilikom protjerivanja muslimana iz tog grada 1862. godine. Dosejavanje je išlo preko prekodrinskih sela Jagoštice, Kamenice(?) i Štitareva.⁵⁴

Tada su u Luku doselila i dva brata Began i Sulejman, od kojih su se razvili Begići i Sulejmanovići. Može se čuti očuvana narodna predaja koja kaže da su se u Luku iz Užica naselila dva brata po imenu Čor Bego i Čor Sulejman. Sa njima se doselila i sestra koja se udala za nekog Piadu u Kutuzero. U početku su živili u pećini u Crnom vrhu. Morali su kupovati žitarice da bi preživili.⁵⁵

Najviše su se naselili u istočni dio središta Luke, nekadašnje Klempiče. Bego (zapravo Began) je imao dva sina: Memiša i Šabana. To se najbolje vidi iz zajedničkog vlasništva gradilišta na k.č. 1/100, koje 1894. godine posjeduju Memiš i Šaban Begić umrlog Begana.⁵⁶

Memiš ima sinove: Saliha, Aliju, Šaćira i Mehmeda a Šaban sina Ibrahima. Najpoznatija ličnost u dugogodišnjoj tradiciji familije Begić je Mula Nazif, rođen 1888. godine, a on je sin Mehmeda Begića. Mula Nazifov sin je hodža Jusuf Begić dugogodišnji imam džamije u Slapovićima.⁵⁷ Jusuf Begić je imao sinove: Sabita, Sadika i Ferida.

Sabit Begić je poznati i priznati ljekar, specijalista interne medicine čije se medicinsko mišljenje, i nakon odlaske u penziju, i danas cijeni. Sabitov sin Alden, rođen 1971. godine je, također, ljekar internista i magistar medicinskih nauka. Prateći genealogiju Begića preko nasljedne linije Mula Nazifa ona izgleda ovako: **Bego (Began, Čor Bego)** nakon progona iz Užica nastanio se u Luci. Begin sin je **Memiš**, koji je, između ostale djece, otac Mehmedov, a **Mehmed** otac

---

popisane i parcele: k.č. 555/1 šljivik u brijegu, 576 Hrid, 591 i 593 podkućnica.

54 Tako su se iz Srbije (Užica) u obližnji Slap doselili Jusufbegovići oko 1860. godine (direktno iz Užica) i Gakovići u isto vrijeme iz Užica u Štitarevo, pa kasnije u Slap.

55 Prema Osmanu Mujiću 1947. godište.

56 Uložak 78, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica.

57 Na dužnosti imama džamije u Slapovićima nasledio je jednog od najvećih vakifa (dobročinitelja) u cijeloj Bosni i Hercegovini Mula Selima Alemića.

Mula Nazifov (1888 - 1969). Dalje naslijedna loza ide: imam **Jusuf Begić** (1915 – 1984.) sin mala Nazifov, **Sabit Begić (1940-)** sin Jusufof a unuk Mula Nazifof. Sabitov sin Aldin(1971-). Od progona iz Užica, u zločinu etničkog čišćenja Bošnjaka iz današnje zapadne Srbije, familija Begić ima sedam generacija.(**Bego–Memiš – Mehmed – Mula Nazif**⁵⁸– **Jusuf – Sabit – Aldin.**)⁵⁹

Krajem 19. stoljeća i neke familije sa strane imaju posjede u Luci. Takva je familija sa prezimenom Sarajlija koja ima i kuću u Grebnicama. Zemljište k.č. 780/5 Srednji Rogopek je u posjedu: Ahmeta Handžića umrlog Alije iz Nazda (Vlasenica), Saliha umrlog Tale iz Nazda, Osmana i Sulejmana Sejdić umrlog Huseina iz Luke.⁶⁰

Zemljište k.č. 161/2 voćar Podomedak imaju Salih Omerović umrlog Halila iz Buča i Fatima rođeno Haunić udata za Saliha Šehovića iz Točionika (Rogatica).⁶¹

---

58 O razvoju i genealogiji (rodoslovlju) Begića iz Luke, a naročito poznatom članu te familije Mula Nazifu, vrijedilo bi napraviti posebno istraživanje. Imamo namjeru to uraditi u narednom periodu.Ovom prilikom istaknimo da je Mula Nazif pored imamske dužnosti bio vrlo aktivan u društvenom životu svoga vremena. Za društveni i humanitarni rad dva puta je nagradivan od Kraljevine Jugoslavije. Prva nagrada je orden Svetog Save petog reda koji mu je dodijeljen 15. 08. 1929. godine. Druga nagrada je Orden jugoslovenske krune a dodijeljena mu je 1935. godine. (Podatke prikupili Sabit i Sadik Begić i Harudin Halilović iz dosjeva Begić Nazifa koji se nalazi u Arhivu starjeinstva Islamske zajednice u Sarajevu.)

59 Kako vidimo potomci Mula Nazifa se uglavnom opredjeljuju za izučavanje vjerskih i svetovnih nauka i tu postižu zapažene rezultate. S druge strane, zapažene rezultate na polju trgovine postiže jedna druga loza Begića. Radi se o Azemu Begiću sinu Selmana Begića a unuku Hakije Begića. Kada je u pitanju rahmetli Azem Begić neophodno je istaći da je on svojim predanim radom stekao veliko bogastvo. Dio svo bogastva uložio je u izgradnju džamije u naselju Vidikovac kod Srebrenice. Azemov sin Sadik nastavio je očevim stopama i danas predstavlja jednog od najpoznatijih trgovaca stokom, mesom i mesnim prerađevinama. Još jedna važna činjenica je vezana za Azema Begića. Bio je veliki ljubitelj i uzbunjivač rasnih trkačih konja. U konjičkom sportu postizao je najznačajnije uspjehe ne samo u Bosni i Hercegovini već i u Srbiji. Najpoznatija konjička trkačka grla u vlasništvu Azema Begića bili su pastuh Astor i kobila Klementima. Sa tim grlima Azem je osvajao najznačajnije trofeje u konjičkom sportu u Bosni i Srbiji u periodu od 1980. do 1992. godine.

60 Uložak 102, Gruntovna knjiga III, Gruntovnica Srebrenica.

61 Uložak 129, Gruntovna knjiga III, Gruntovnica Srebrenica.

Zemljišta na k.č.: 272/3 viš kuće, Poljanica i Lisičina posjeduje Zejna rođeno Sejadić udata za Mustafu Alemića iz Kutuzera.⁶²

Parcela na k.č. 943/1 šuma Lučica i 928/1 livada Mahnati dol su vlasnici Špijodići iz Kruševa dola.

Na neke moguće stare veze između pojedinih familija u Luci ukazuje zajedničko vlasništvo pojedinih zemljišta. Vlasnici zemljišta u jednom gruntovnom ulošku su familije Bećirović i Sulejmanović⁶³. Parcele k.č. 91 Smrečak vlasnici su: Ahmet Gladović umrlog Mustafe sa $\frac{1}{2}$ i Mehmed, Smajl, Šerif i Hašim Mujić umrlog Husejna sa $\frac{1}{2}$.⁶⁴ Parcele k.č. 520/1 šuma Žerina Radovina su 1894. godine vlasnici: Šećan i Mehmed Duraković sinovi Halila sa $\frac{1}{2}$ i Hašim Mujić umrlog Huseina sa $\frac{1}{2}$. 1929. godine dio naslijedeju: Ikan Kasumović(prekriženo)(?) umrlog Hašima, Šećan, Ramo, Ćamil i Ahmet Mujić umrlog Hašima i kćeri.⁶⁵ Parcele k.č. 519 šuma Žerina Radovina su vlasnici: Šećan i Mehmed Duraković sinovi Halila sa 6/16, Bulka i Fatima rođeno Kasumović udate za Hašima Mujića i Huseina Durakovića sa 4/16, Nurija kći umrlog Ibrahima Trampe sa 4/16 i Hašim Mujić umrlog Huseina sa 2/16.⁶⁶

Vrlo su interesantna neka rijedaa ženska imena koja se javljaju u Luci u 19. stoljeću. Navodimo neka: Bijelka, Muška, Zeka, Mušvika(?), Zlatka, Cura... Također, u imenima toponima i osoba u Luci je krajem 19. stoljeća primjetna dosledna upotreba ijekavice.

U nastavku rada dajemo detaljan pregled urbano-geografskih karakteristika naselja Luka krajem 19. stoljeća. Opisujemo sve dijelove naselja, sve kuće, druge objekte, većinu posjeda, kao i familije u njima sa osnovnim podacima o najstarijim poznatim članovima lučkih porodica.

---

62 Uložak 132, Gruntovna knjiga III, Gruntovnica Srebrenica.

63 Uložak 75, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica.

64 Uložak 100, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica.

65 Uložak 97, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica.

66 Uložak 99, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica.

III Središnji dio Luke krajem 19. stoljeća

Središnji dio naselja Luka krajem 19. stoljeća je najnaseljeniji i sa najviše objekata (kuća, pomoćnih, vjerskih...). Iako čini jednu urbanu cjelinu možemo izdvojiti nekoliko manjih dijelova.

III 1. Bebernica

Obuhvata sjeverni dio središta Luke ispod Džamije i groblja uz nju. Pojavljuje se na raznim mjestima pod nazivima: Bebernica, Bibernica, Berberonica... Obuhvata sljedeće kuće i gradilišta:

Krajem 19. stoljeća kuća kućni broj (dalje k. br.) 24 na katastarskoj čestici (dalje k.č.) 1/35 i k.č. 1/84 gradilište sa dvorištem u vlasništvu je Alije **Begića** sin Memiša. Godine 1920. vodi se na Javrnji(?) rođeno Hodžić udovi Alije, i djeci: Asimu, malodobnoj Huriji i Merjema.⁶⁷

Kuća k. br. 5 na k.č. 1/80 je tada vlasništvo Mehmeda **Mujića** umrlog Huseina. Naslijeduje ga 1930. godine Huso umrlog Mehmeda i Hata udata Sejdijć⁶⁸

Još jedne kuće k. br. 26 na k.č. 1/104 je pri osnivanju Gruntovnice za kotar Srebrenicu 1894. godine bio vlasnik Alija **Begić** sin Memiša. Isti ga naslijeduju 1920. godine.⁶⁹

Kuće k. br. 27 na k.č. 1/82 i na k.č. 1/34 gradilišta sa dvorištem je vlasnik Šaćir **Begić** sin Memiša iz Dolnje Tuzle. Pošto se taj ogrank Begića nije izgleda vratio u Luku, 1919. godine ugovorom o kupnji postaju vlasnici: Nazif, Hakija i Memiš Begić sinovi Mehmeda⁷⁰

67 Uložak 24, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/39 šlj Bebernica, 374/1 voćar Bara, 382 vrt Tuljak.

68 Uložak 25, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1 /86 dvorište, 24/3 oranica Podgrebnice, 253/2 oranica Podkućnica, 532/3 oranica Halilovina, 535 šikara Plazulica, 536/4 oranica Pendići, 604/3 oranica Ravne, 620 oranica Podobarak, 1112 livada Grad i 1114, 1115 šikara Grad.

69 Uložak 26, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

70 Uložak 27, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: vrt 1/32 na Vrtu, , 46 voćar Zagrebnica, 76/1 oranica Bijelica, 86 Ploča, 286 Lisičina i 285, 502 livada Kuta, 672 livada Kitozi, 674 šuma Crni vrh i 709,

Kuću k. br. 28 na k.č. 1/79 i na k.č. 1/81 gradilište ima Smajl **Mujić** umrlog Huseina a 1924. godine u vlasništvu je malodobnih Orhana i Fatime umrlog Smajla.⁷¹

Kuću k. br. 29 na k.č. 1/78 i na k.č. 536/2 gradilište sa sa dvorištem kao i na k.č. 622 gradilište sa dvorištem posjeduje Šerif **Mujić** umrlog Huseina a 1920. godine njegovi malodobni sinovi Halil, Huso i Zaim.⁷²

Mehmed, Smajl i Šerif Mujić umrlog Huseina su zajednički vlasnici zemljišta u jednom gruntovnom ulošku.⁷³

Kuće k. br. 30 na k.č. 1/77 i na 1105 i 62/2 gradilišta sa dvorištem je vlasnik Alija **Mujić** umrlog Mustafe.⁷⁴ Naslijeduju ga 1920. godine: Bego, Nail, Osman⁷⁵, Rašid i Fatima udata za Mehmeda Durakovića.⁷⁶

Kuću k. br. 31 na k.č. 1/7 i gradilište na k.č. 1/40 posjeduje 1894. godine Salih **Mujić** umrlog Mustafe. Godine 1901. malodobni Salih sin Saliha a 1935. malodobni Himzo sin Saliha.⁷⁷

Kuću k. br. 23 na k.č. 349 koja se nalazi neposredno ispod starog groblja preko puta od džamije 1894. godine posjeduje Salih **Begić** sin

---

780/1 livada Herakova kosa, 785 Srednji Rogopek, 807 Busoviti hrid, 976 Gobelja.

71 Uložak 28, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 24/1 oranica Podgrebnica, 528 Halilovina i 532, 536/3 oranica Pendići.

72 Uložak 29, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 24/2 oranica Podgrebnice, 536/1 oranica Pendići, 819 i 821 Gornja poljanica i 825, 861 Podsvijetlo barje i 862.

73 Uložak 121, Gruntovna knjiga III, Gruntovnica Srebrenica. Radi se o k.č.: 1/31 dvorište, 1/41 gradilište sa dvorištem, 1/86 dvorište, 24/4 gradilište sa dvorištem, 168/1 Heraci...

74 Kao primjer više generacija familije Mujić navodimo sljedeći niz. Mustafa (živio u prvoj polovini i sredinom 19. stoljeća) – Alija (druga polovina 19. i početak 20. stoljeća) – Osman – Hamed – Osman (rođen 1947. godine, sada predsjednik MZ Luka)

75 Ovaj Osman Mujić je zajedno sa Mula Nazifom Begićem iz Luke i Mula Husom Pitarevićem iz Peći završio medresu u Sarajevu.

76 Uložak 30, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: vrt Višanj k.č. 1/27, 1/42 Be(r)bernika, 166 Heraci, 11 vrt kod vode, 38 Zimljaka, 362 Škrilj, 539 Pendići, 564 oranica Zahrenica, 611 Ravne, 740, 739 šuma za čuprijom, 912 Završanik, 930 Jastrebi potok, 1104 Crni vrh

77 Uložak 31, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/76 voćar na vrtu, 12 kod vode, 537/8 vrt u Pendićima, 167 Šljivik Heraci, 25 Zimljaka...

Memiša. Godine 1897. naslijeduju ga: Hana udata za Avdu Delića, Raha udata za Osmu Razića iz Ljeskovika i Bego Begić umrlog Saliha.⁷⁸

III 2. Klempiči

Istočni dio središta Luke se starinom naziva Klempiči a krajem 19. stoljeća zauzima dio tzv. Mjesnog prostora (kako se vodi u Gruntovnim knjigama). Radi se o k.č. 1/28 Mjesni prostor u vlasništvu države (Bosansko-hercegovačkog erara) na koji se tokom 19. stoljeća postepeno šire kućna imanja.⁷⁹

Kuće k. br. 32 na k.č. 1/60 su vlasnici Abdulah i malodobni Omer sinovi **Fejzage Sulejmanovića**. Godine 1897. briše se malodobnost Omera a 1925. godine se spominje umrli Fejzaga. Godine 1926. je vlasnik Fejzo sin Abdulaha Sulejmanovića.⁸⁰

Kuću k. br. 33 na k.č. 1/29 posjeduje Hanifa rođeno **Sulejmanović** udata za Begana Ademovića iz Džila. Kasnije se uvode prepori na vlasništvo.⁸¹

Kuće k. br. 34 na k.č. 1/1 i na k.č. 1/2 i 1/4 gradilišta⁸² vlasnik je **Fejzaga Sulejmanović** umrlog Sulejmana, kasnije se uvode prepori na vlasništvo.

---

78 Uložak 23, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: voćar Mravljača na k.č. 57/1 i 57/3, voćar Obarak 69 i šljivik Hadrovica 340.

79 Izkaz I, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U izkazu I su popisana javna dobra uglavnom putevi a između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/28 Mjesni prostor, 1119 i 1133 Rijeka Drina.

80 Uložak 32, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/20 vrt Kamenjak, 141 šljivik Podogumanje, 158 voćar Heraci, 379 Tuljak, 115 Podaraca, 297 Bobovište i 303, 398 Rakova noge, 653/2 šikara Građene, 654/1 oranica Građene, 654/3 pašnjak Građene, Busovita hrid 807 i 899 Crnošna ravan.

81 Uložak 33, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/28 šljivik Heraci, 6 Vinište oranica, 128/2 oranica Solilo, 406, 407 i 408 Rakova noge, 491 oranica Podtrnovac.

82 Uložak 34, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/44 vrt Gornja bašča, 394 Rakova noge, 397 Podorašak, 492 Podtrnovac i 494.

Kuće k. br. 35 na k.č. 1/63 vlasnik je Arif **Sulejmanović** umrlog Arifa. Arifa 1918. godine naslijeduju udova Zlatka rođeno Duraković i drugi naslijednici.⁸³

Kuću k. br. 36 na k.č. 1/7 i gradilišta na k.č. 1/61 i 1/74 posjeduje Alija **Sulejmanović** umrlog Sulejmana. Kasnije su ubilježeni prepori na vlasništvo.⁸⁴

Godine 1894. vlasnici kuće k. br. 37 na k.č. 1/16 i k.č. 1/21 gradilište sa dvorištem su Pemba rođeno Sulejmanović udata za Saliha Kovačevića iz Žepe i djeca umrlog Derviša **Sulejmanovića**: Began, malodobni Mustafa, Emin, Hata i Zada rođeno Jugović njegova udova.⁸⁵

Kuća k. br. 38 na k.č. 1/65 i k.č. 1/19 gradilište sa dvorištem kao i k.č. 691 gradilište sa dvorištem su u vlasništvu Ibrahima **Begića** sin Šabana. Godine 1930. vlasnik je Mujo sin Ibrahima.⁸⁶

Kuću k. br. 39 na k.č. 1/6 tada posjeduje Šaban **Begić** umrlog Begana. Godine 1905. naslijeduje Ibrahim Begić umrlog Šabana. Ibrahima naslijeduju 1930 Ibro i Abdo sinovi Ibrahima.⁸⁷

Kuću k. br. 40 na k.č. 1/5 i k.č. 1/3 gradilište i k.č. 1/83 gradilište sa dvorištem posjeduje Mehmed **Begić** sin Memiša. Godine 1923. se vodi na Dževi rođeno Omerspahić udate za Mehmeda Begića.⁸⁸

---

83 Uložak 35, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/8 voćar pod kućom, 371 šljivik Bara, 359 oranica Bara, 363 oranica Škrilj, 638 Domače i 639, 640 Domače, 770 šikara Herakov dol, 771 Herakov dol, 818 Srednji Rogopek i 817.

84 Uložak 36, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/46 i 1/22 voćar Kamenjak, 1/29 Kod pojate, , 448 Rakova noga, 494/1 Podtrnovac i 494/4.

85 Uložak 37, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: voćar Kamenjak, 67 šljivik za Heracima, 381 Tuljak, 469 Podtrnovac i 494/5.

86 Uložak 38, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 39/1 oranica Podkućnica, 53 pašnjak Zagrebnice, 358 Javor, 364/2 Pendići i 366.

87 Uložak 39, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

88 Uložak 40, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 57/2 šljivik Mravljača, 339 šljivik Hadrovica, 92 Smrečak, 360

III 3. Heraci

Heracima se starinom naziva zapadni dio središta Luke. I u Heracima se nalazi Mjesni prostor. Starinom se ovdje naziva Ulice. Krajem 19. stoljeća se u Heracima nalaze sljedeće kuće i familije.

Kuća k. br. 41 na k.č 1/88 je vlasništvo Sulejmana **Bećirovića** umrlog Bećira. Godine 1904. je vlasnik Sinan Bećirović um Ibrahim a 1912. kao vlasnici dijela zemljišta su Rašid, Zejnil i Mustafa Ramić umrlog Sinana iz Pripečka.⁸⁹

Kuće k. br. 42 na k.č. 1/87 je vlasnik Sinan **Bećirović** umrlog Ibrahima. Opet 1912. godine se pojavljuju Ramići iz Pripečka.⁹⁰

Kuća k. br. 43 na k.č. 1/73 je u posjedu Sulejmana **Bećirovića** umrlog Bećira. Godine 1904. vlasnik je Sinan umrlog Ibrahima i 1912 Ramići.⁹¹

Kuću k. br. 44 na k.č. 1/71 i gradilišta na k.č. 1/72 i 1/93 posjeduje Abdulah **Duraković** sin Mustafe. Vlasnici 1921. godine su Fatima udata za Ibiš Jukić i malodobni Avdo Duraković umrlog Mehmeda.⁹²

Kuću k. br. 45 na k.č. 1/90 i k.č. 1/573 gradilište sa dvorištem posjeduje Huisein **Duraković** sin Mustafe. Godine 1928. vlasnik je Šećo Duraković sin Mehmeda.⁹³

Bara...

- 89 Uložak 41, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 150/2 voćar kod Bunara, 16 i 17 Podgrebnice, 48 Šehina bašča, 51 Zagrebnica, 736 Postanovi i 737. Ovi Ramići su u Pripečak prema očuvanom predanju odavno doselili iz Hercegovine. (Mario Petrić, Porijeklo...)
- 90 Uložak 42, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 58/3 šljivik Mravljača, 62/1 oranica Vinište, 151 oranica kod bunara.
- 91 Uložak 43, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.
- 92 Uložak 44, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/14 voćar Kamenjak, 1/24 voćar kod kuće, , 21 šlj Podgrebnica, 185 na Bostanu.
- 93 Uložak 45, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/15 voćar Kamenjak, 1/49 vrt kod kuće, 20/1 Podgrebnica i 44/2, 184 viš Bostana.

Halil Duraković umrlog Mustafe vlasnik je kuće k. br. 46 na k.č. 1/50 i gradilišta na k.č. 1/91 i 1/12⁹⁴. Na samom kraju 19. stoljeća, tačnije 1899. godine naslijeduju ga: Šećan i Mehmed umrlog Halila, Hana rođeno Duraković udata za Avdu Sulejmanovića, Cura udata za Arifa Arifovića, Esma udata za Šemsu Mehića iz Čavčića i Kada Trampić udova iza Halila Durakovića.⁹⁵ Na sinovoma Halila Durakovića, Šećanu i Mehmedu se 1894. godine vode još neki gruntovni ulošci. Godine 1931. se vode na Halilu i Sulejmanu sinovima Šećana Durakovića.⁹⁶

Kuće k. br. 47 na k.č. 1/52 i k.č. 1/92 gradilište i 122/2 gradilište sa dvorištem vlasnici su: malodobni Mehmed i Abdulah umrlog Mehmeda **Durakovića** i Zejna rođeno Mujić prvog braka Duraković udata za Mehmeda Gladović. Godine 1902. briše se malodobnost Mehmeda.⁹⁷

Kuću k. br. 48 na k.č. 1/101 i gradilišta sa dvorištem nak.č. 1/97 i 1/99 posjeduje Sulejman **Duraković** umrlog Mehmeda. Godine 1926. vlasnici su Mehmed Duraković umrlog Muje i malodobni Šaban umrlog Fejze. Mehmeda 1949. godine naslijeduju: Mujo, Suljo, malodobni Fejzo i Salih umrlog Mehmeda.⁹⁸

Kuću k. br. 49 na k.č. 1/54 krajem 19. stoljeća posjeduje Mehmed **Gladović** umrlog Mustafe. Kao vlasnik se 1919. godine pojavljuje Šećo Duraković sin Mehmeda.⁹⁹

---

94 Uložak 46, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/17 voćar Kamenjak, 22 šljivik Podgrebnice, 49 Zagrebnice, 59 Vinište, 172 Dol, 173 na Liješću..

95 Uložak 46, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

96 Uložci 94 i 95, gruntovna knjiga II, Gruntovnica u Srebrenici. Radi se o parcelama na k.č.: 1/46 šljivik Mujagina bašča, 1/47 Heraci, 1/89 gradilište sa dvorištem, 152/1 kod bunara, 152/2 gradilište, 1035 gradilište sa dvorištem, 78 oranica Bijelica, 305 Bobovište, 391/ Rašak, 447 Ravnina, 521 Žerina Radovina, 797 i 807 šuma Busovita hrid, 807 Tisov vrt, 819/3 Gornja Poljanica...

97 Uložak 47, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/51 voćar Heraci, 1/70 šljivik Kamenjak, 1/94 Heraci i 154/1, 47 Zagrebnica.

98 Uložak 48, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/53 Kamenjak, 1/98 Heraci, 23/2 Podgrebnice, 183 Dol.

99 Uložak 49, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

Kuću k. br. 50 na k.č. 1/95 i k.č. 1/55 gradilište sa dvorištem posjeduje Began **Duraković** umrlog Mehmeda. Naslijeduju ga 1911. godine: Safa Jugović udova Duraković, Sinan, Šemso i malodobni Alija Duraković umrlog Bege, Hata udata Hasić iz Čavčića i Zejna udata Zejnilović.¹⁰⁰

Began Duraković umrlog Mehmeda ima zemljišta u još jednom gruntovnom ulošku. Ovdje ga 1908. godine naslijeduju: Sinan, Omer i Alija sinovi Bege.¹⁰¹

Kuće k. br. 51 na k.č. 1/96 vlasnik je Alija **Duraković** umrlog Mehmeda. Vlasnik 1906. godine je Bego Duraković umrlog Mehmeda.¹⁰²

Kuće k. br. 52 na k.č. 1/56 je 1894. godine vlasnik Rašid **Kržić**¹⁰³ umrlog Mustafe. Godine 1930. je na Rašidu (prekriženo u ulošku?) umrlog Muje Hasana.¹⁰⁴

Kuće k. br. 53 na k.č. 154/2 su vlasnici: malodobni Mehmed i Abdulah umrlog Mehmeda **Durakovića** i Zejna Mujić prvog braka Duraković udata za Mehmeda Gladovića.¹⁰⁵

Kako vidimo iz historijskih izvora familija Duraković potiče od starosjedilačke familije Heraka i predstavlja starosjedilačku familiju ne samo naselja Luka već i šireg prostora bosanskog Podrinja. Kao primjer sedam generacija familije Duraković navodimo sljedeći niz. **Mustafa** (živio u prvoj polovini i sredinom 19. stoljeća) – **Halil** (sredina

---

100 Uložak 50, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 1/69 Kamenjak i 1/103, 44/1 Podglavica, 80 Mravljača, 150 Gornja bašča.

101 Uložak 73, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 122/1 Selišta i 119, 732/1 livada za čuprijom, 735/1 šuma za čuprijom, 918/2 livada Završanik, 928 Mahnati dol, 1014 Karićev laz, 1076 Crni vrh, 42 oranic kod mlinu (kas Podglavica).

102 Uložak 51, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 71 Dolnja bašča, 96 Strana, 183 Dol.

103 Možda Krdžić jer tog prezimena u naselju ima još.

104 Uložak 52, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica.

105 Uložak 53, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku je i parcela na k.č. 154/1 voćar Heraci.

i druga polovina 19. stoljeća) – Šećan – Halil – Ćamil (1924.-1986.) – Ferid(1952.-) – Ćamil (1979.-).

Ćamil Duraković sin Feridov, sadašnji načelnik opštine Srebrenica, završio je studije na jednom od najprestižnijih univerziteta u SAD-a (Notre Dame) i po završetku studija vratio se u rodnu Srebrenicu. Oženjen je Nerdisom iz Konjević Polja. Gospođa Nerdisa je iz familije Osmanović. Osmanovići su jedna od direktnih loza nasljednika Hamza dede Orlovića.¹⁰⁶

III 4. Grebnice

U južnom dijelu središta Luke se starinom nalazi zemljište Grebnice sa starim grobljem i nekropolom stećaka. Zato se i dio Luke naziva Grebnice. Krajem 19. stoljeća se tu nalazi svega par kuća.

Kuća k. br. 54 na k.č. 8/2 u vlasništvu familije **Sarajlija**. Izgleda da se radi o imanju, čifluku koje ima navedena familija još od osmanskih vremena. Tada nije bila rijetkost da čifluke u naseljima imaju i posjednici sa strane. Tako Abdulah Sarajlija, vjerovatno iz Sarajeva sredinom 19. stoljeća ima posjed u Luci.

Ova kuća i zemljišta su 1894. godine u vlasništvu Ferhata **Sarajlije** umrlog Abdulaha, tada nastanjenog u Luci. Godine 1899. je u posjedu njegove braće Ibrahima, nastanjenog u Kladnju, Alije nastanjenog u Sarajevu i Mehmeda, također iz Sarajeva, svi umrlog Abdulaha. Godine 1913. svoj dio Mehmed prodaje Osmanu Mujiću sinu Alije.¹⁰⁷

Kuće k. br. 55 na k.č. 13/2 je vlasnik Ahmed **Gladović** umrlog Mustafe. Godine 1922. naslijeduje ga Šećo sin Ahmeta.¹⁰⁸

106 Opširnije pogledati u: A. Đozić, *Tekija Hamza dede Orlovića u Konjević Polju*, u ovom broju Monumenta Srebrenica.

107 Uložak 54, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele k.č. 8/3 voćar kod kuće i 8/1 pašnjak Grebnice.

108 Uložak 55, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele k.č. 1/43 Bebernica, 13/1 vrt za kućom, 13/3 voćar kod vode, 14 vrt kod vode, 20/2 Podgrebnica, 147 Podgumanje, 165 Heraci, 392 Đulsina bašča.

III 5. Džamija i mekteb

Odmah iznad središnjeg dijela naselja Luka, koji je bio najgušće naseljen¹⁰⁹ starinom se nalazi džamija. Također, starinom ova džamija ima i svoj vakuf, namijenjen za njeno uzdržavanje.

Krajem 19. stoljeća, tačnije na katastarskom planu iz 1882-85. godine ucrtana je zgrada džamije u Luci kao tada postojeća.¹¹⁰ Godine 1894. se džamijska parcela navodi kao gradilište sa dvorištem i džamijom na k.č. 190/1.¹¹¹

U popisu stanovništva Bosne i Hercegovine 1895. godine za naselje Luku je navedeno da ima džamiju i mekteb.¹¹²

Da je džamija postojala i ranije, odnosno u osmanskom periodu, govori i očuvano predanje da je predak familije Begića iz Luke, po imenu Began, zvani i Bego, po doseljavanju u Luku postao imam (hodža) u već postojećoj džamiji. Navedeno doseljavanje Begana je bilo negdje sredinom 19. stoljeća, što govori da je džamija u Luci najmanje iz prve polovine 19. stoljeća, a možda i starija. ¹¹³

Ovu džamiju je detaljno istražila stručna ekipa Komisije iz Sarajeva.¹¹⁴

Krajem 19. stoljeća je odmah sa sjeverne strane džamije (u čošku parcele) popisana kuća k. br. 22 na k.č. 190/2. I ona je u vlasništvu

---

109 Zbog velike gustine kuća i drugih pomoćnih objekata, te usitnjениh parcela, austrougarska uprava je pri izradi katastarskih planova Luke 1882-85. godine upravo taj dio izdvojila od najvećeg dijela naselja i prikazala u duplo većoj razmjeri. To je inače i bio običaj austrougarske uprave, da pored normalnog razmjera za sva naselja u Bosni i Hercegovini od 1:6.250, za najgušće naseljene dijelove upotrebljav razmjer od 1:3.125.

110 Katastarski plan iz 1882-85., razmjera 1:6.250.

111 Uložak 22, knjiga I, Gruntovnica u Srebrenici.

112 Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini 1895., Sarajevo, 1896., str. 348.

113 Najnovija istraživanja najstarijih seoskih džamija u Bosni, pokazuju da su mnoge nastale još u 17. stoljeću, što bi mogao biti slučaj i ovdje.

114 Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine iz Sarajeva, džamija je istražena prošle 2013. godine, sačinjen je detaljan izvještaj i biće pokrenut postupak stavljanja džamije u Luci na listu zaštićenih nacionalnih spomenika. (Prema izjavi Mejre Hodžić, dipl.ing. arh, koja je bila u ovoj ekipi)

Vakufa džamije u Luci. Očito je da se radi o zgradi mekteba.¹¹⁵ To je onaj mekteb koji se u Luci spominje u popisu 1895. godine.

Ovog mekteba odavno nema. Stariji stanovnici Luke znaju i za lokalitet zvani Mejtef, sjevernije od džamije. Koje bi on starosti mogao biti, ne zna se.

Starinom u Luci od islamskog graditeljskog naslijeda postoji i objekat turbeta. Turbe se nalazilo u starom muslimanskom groblju u Grebnicama, kraj samog puta. Radilo se o posebnoj zgradbi. I danas se poznaju temelji navedenog starog turbeta. Odavno je nestalo i niko ga ne pamti.

Luka starinom ima više muslimanskih groblja. Krajem 19. stoljeća se navode sljedeća: Groblje uz džamiju na k.č. 190/1. U ovom groblju je, pretpostavlja se, ukopan i Bego, imam iz druge polovine 19. stoljeća. Zatim njegov praučnik Mula Nazif Begić¹¹⁶ i njegovi sinovi Jusuf i Idriz.¹¹⁷

Preko puta džamije na k.č 346, površine 1. 920 m² je staro groblje, također, odmah ispod njega na k.č. 1/33, površine 600 m². U Grebnicama je staro groblje na k.č. 360 površine 7.700 m². To je ono u kome je i staro turbe. Ovo groblje je poznato jer se u njemu nalazi jedno staro stablo bora. Ovaj bor je prečnika oko 1,5m a obima preko 4 m. Od kada se za bor zna, tako izgleda i ima oštećeno stablo. Njegovim dijelom je probijen put, pristup vodi u Grebnicama.

Jedno staro groblje je između Lušnice i Rupa na k.č. 124 površine 1.800m².

---

115 Uložak 22, knjiga I, Gruntovnica u Srebrenici.

116 Mula Nazif Begić, sin Mehmeda i Džehve Omarspahić, rođen je 1888. godine. Odlazi u medresu u Sarajevo 1900. godine. Od 1908. Do 1962. godine je imam u Luci a od 1929. i imam-matičar. Mula Nazif je od početka 20. stoljeća imao veliku ulogu u društvenom životu naselja Luka i bio nadaleko poznat.

117 Jusuf Begić (rođen 1915. godine) završava Atmejdan medresu u Sarajevu 1936. godine a od 1939. je imam u staroj džamiji u Slapovićima. Idriz Begić (1918.) završava Gazi Husrev-begovu medresu 1939. godine a na imamskoj dužnosti u Luci, zamjenjuje oca Mula Nazifa 1962. godine.

Tokom vremena je na području Luka kao posljedica raznih događaja (ratova, zima, nesreća...) nastalo više lokacija sa jednim ili nekoliko grobova.¹¹⁸

IV Ostali dijelovi Luke

IV 1. Lušnice

Dio Luke sjeverozapadno od središta naselja se naziva Lušnice (negdje i Lužnice, Lušnica).

Krajem 19. stoljeća kuće k. br. 2 na k.č 255/2 vlasnici su Ibiš Šehić sin Rahmana i Derviša rođeno Handžić udata za Ibiša Šehića. Godine 1897. dio Derviše nasalijeđuju: malodobni Avdo, Zajim, Šaćir i Ibrahim sinovi Ibiša.¹¹⁹

Kuću k. br. 3 na k.č. 241/2 posjeduju Began i Fejzaga Sejdić umrlog Mustafe. Godine 1905. se spominje umrli Began.¹²⁰

Kuće k. br. 4 na k.č. 241/3 i gradilišta sa dvorištem na k.č. 242/2 i 250/3 vlasnik je Salih Sejdić umrlog Huseina, Naslijedeđuju ga 1920. godine: Esma rođeno Sejdić udate Zolić, Mujo, malodobne Ajka, Šemsa i Hatka umrlog Saliha.¹²¹

Kuću k. br. 5 na k.č. 242/4 i gradilišta nak.č. 242/3 godine 1894. posjeduju: Osman i Sulejman Sejdić umrlog Huseina kao i Zejna rođeno Sejdić udate za Mustafu Alemića iz Kutuzera.¹²²

---

118 Ovdje treba spomenuti spomenik na Vukoljinom stanu, koji je podignut nedavno u spomenu na stradanje više ljudi u helikopterskoj nesreći u zadnjem ratu.

119 Uložak 2, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. šljivik 244/4 Obarak (kas vrt Podkućnica), voćar 256/2 kod vode.

120 Uložak 3, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 241/1 šljivik Pod kućom, šljivik 248 Mala bašča, oranice 252 i 253 Raskrće.

121 Uložak 4, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 133 i 134 šljivici Ogumanje, 244, 245 i 246 Obarak, 250 kod jemišane, 252/2 kod Hrustine, 256/1 kod vode.

122 Uložak 5, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 193 šljivik Poravan, vrt 241/4 viš kuće, šljivik 244 i 247 Obarak,

Kuće k. br. 6 na k.č. 239/2 i gradilišta nak.č. 236/2 vlasnik je Rahman Šehić umrlog Ibrahima, Naslijeduju ga 1896. godine: Dedo, Sinan, Alija, Šećan, Sejfo i Bego sinovi Rahmana.¹²³

Kuće k. br. 7 na k.č. 238/1 i gradilišta sa dvorištem na k.č. 238/2 i 262/2 vlasnici su Ibrahim i Mehmed Šehić umrlog Mehmeda. Godine 1921. Ibrahima naslijeduju Šerif umrlog Ibrahima i Havka udata Duraković a Mehmeda 1936. godine Abid sin Mehmeda.¹²⁴

Kuću k. br. 8 na k.č. 235/4 (kasnije i kuće na k.č. 239/2) vlasnik je Rahman Šehić umrlog Ibrahima. Naslijeduju ga 1896. godine: Dedo, Sinan i drugi.¹²⁵

IV 2. Poravan

Dio Luke koji se naziva Poravan (valjda od Podravan) se nalazi iznad džamije i mekteba.

Kuća k. br. 20 na k.č. 195/2 i k.č. 195/1 vrt Poravan je krajem 19. stoljeća bila u vlasništvu: Hasana **Sinanovića** umrlog Mustafe, Čime rođeno Sinanović udate za Smajla Čelikovića iz Rađenovića i Hanuše rodene Sinanović udate za Murata Buljubašića iz Klotjevca. Godine 1899. dijelovi Čime i Hanuše prelaze na Hasana Sinanovića.¹²⁶

Kuću k. br. 21 na k.č. i gradilišta sa dvorištem na k.č. 209/8 i 209/4 posjeduju: Husein **Sinanović** umrlog Sinana, Bejha udata Osman

---

voćar 254 na vodi.

123 Uložak 6, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 135, 139, 140 i 143 Ogumanje, voćar 239/1 Brijeg, 258/3 viš puta, oranica Musluk 270 i 261, oranica Podkućnice 225/3, Lisičine 278, Krčevine 291, livada i šuma Pluževine 726 i 727, Podmećavni Do 1749, Mećavni Do 1750 i 751, livada Motke 908.

124 Uložak 7, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 136 i 141/2 voćari Ogumanje, voćar Strana 23874, voćar Plat 240, oranica Ogumanje 138, Podkućnice 237, Musluk 259, Barja 262, zemljišta pd nazivom Musluk 272, 273,275 i 277, Lisičine 289, šume Metaljka 729 i 730, Srednji Bogopek 814 i 816, Lučica 942, Karićev Laz 991.

125 Uložak 8, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

126 Uložak 20, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

Gladović i Zejna Jukić prvog braka Sinanović preudata za Dedu Šehića?. Godine 1897. vlasnici su Husein um Sinana i Zejna.¹²⁷

Kuće k. br. 9 na k.č. 208/2 vlasnici su: Abdulah i Husein **Karić** um Halila, Hadžira rođeno Karić udata za Sadika Nukanovića uz Suljce, Fatima udata Rešid Nuković iz Karačića, Muša udata Salih Nuk(h) anović iz Suljice, Emka rođeno Balašević udove iza Saliha? Karića. Godine 1900. dio Emke prelazi u korist Huseina i Muše udate za Salčina Nukanovića iz Pobuda.¹²⁸

Kuću k. br. 10 na k.č. 217/3 i k.č. 217/4 vrt kod kuće posjeduje Ibrahim **Salkić** umrlog Saliha. Kasnije, 1900. godine je vlasnik Salko Salkić¹²⁹ umrlog Zulana.¹³⁰

Kuću k. br. 11 na k.č. 217/2 i parcela 209/2 vrt Poravan i 233 voćar Borija posjeduju: Salih **Zulanović** um Zulana, Mušvika(?) rođeno Zulanović udata za Saliha Mešinovića u kotaru Rogatica, Aiša rođeno Zulanović udata za Ibrahim Mešinović iz Tokoljaka(?), Zeka rođena Zulanović udata za Mustafu Mahića iz Gladovića, Behara malodobna kći umrlog Zulana Zulanovića i Bijelka rođena Krl(?)ić udove iza Zulana Zulanovića.¹³¹

Kuću k. br. 12 na k.č. 216/2 i k.č. 209/3 vrt Poravan imaju Hankija rođena Salkić udata za Begana Mujića i Kada rođeno Pijević udove iza Abdulaha **Salkića**. Godine 1922. Hankijjin dio ide u korist: Bege Mujića um Alije, Abde, malodobne Mule... djece Bege.¹³²

---

127 Uložak 21, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 194/2, voćar Podgajnica 179, Poravan 194/1, 194/3, 196 i 209/1, Bara 370 i 372.

128 Uložak 9, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 200 voćar Vaz(r)nik, šljivik Paravan 209/5 i 215/2.

129 Prema predanju, djeca nekog Salke koji je bio zapravo Zulanov (Zulanović?) se prezivaju Salkići.

130 Uložak 10, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

131 Uložak 11, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

132 Uložak 12, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

Kuće k. br. 13 na k.č. 214/2 i 213/2 gradilišta vlasnik je Musa **Mustafić** umrlog Mustafe. Vlasnici 1922. godine su: Nefa rođeno Nukić udova, Hana udata Šehić, Zada udata Sulejmanović, Ramo i Bego Mustafić umrlog Halila.¹³³

Kuću k. br. 14 na k.č. 211/3, gradilište 211/5 i 294/2 gradilište sa dvorištem posjeduje Džafer **Zejni洛ović** umrlog Zejnila. Godine 1918. naslijedjuju ga: Memiš i Sinan um Džafera i Hava i Fatima koje su već udate.¹³⁴

Kuću k.č. 15 na k.č. 210/2 i gradilište sa dvorištem 210/1 krajem 19. Stoljeća posjeduju malodobna djeca Halila **Mustafića**: Began, Ajkuna, Hašija, Mejra, Hatidža i Nurija rođeno Podžić udove iza Halila Mustafića. Godine 1915. Se u dokumentima navodi da je Nurija umrla.¹³⁵

Kuće k. b r. 16 na k.č. 328/2 su vlasnici Halil **Mujagić** umrlog Mujage i Fatima rođeno Mujagić udove iza Mustafe Jukića. Godine 1896. naslijedjuje Bego Mujagić sin Halila.¹³⁶ Ova kuća se nalazila istočno od Poravni ispod strane.¹³⁷

Na Mujagu koji je živio u prvoj polovini 19. Stoljeća podsjećaju i nazivi parcela: k.č. 1/46 šljivik Mujagina bašča i k.č. 331 oranica Pod Mujaginom kućom.

---

133 Uložak 13, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 209/7 vrt Poravan i pašnjak Poravan 214/1, 215/1 Poravan, 335 voćar Žeravicina bašča, 401/2 šljivik Podrašak, Brijeg 219, Brdce 311 i 312, Zabrdce 324, Hadrovica 337, Podkućnica 347, Bara 378, Okolište 400/1, šikara Šaviš 526, Poljanica 837, šuma Srednji Bogopek 843.

134 Uložak 14, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 209/6 Poravan vrt, 211/2 vrt pred kućom, 403/2 šljivik Podrašak.

135 Uložak 15, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 209/9 i 11 Poravan, vrt za kućom 211/1, 334/2 voćar Žeravicina bašča, 402/2 šljivik Podrašak.

136 Uložak 16, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 161/1 i 410 voćari Podamedjak, 326 vrt pod Jasikovačom, 328/1 **vrt na selu**.

137 Nema ih više u Luci. Posljednji Mujagić po imenu Mehmed je iz Luke odselio u Bijeljinu oko 1957. godine. (prema Osmanu Mujiću, predsjedniku MZ)

IV 3. Rašak

Rašak se nalazi istočno i jugoistočno od središnjeg dijela Luke. Razdvajaju ih njive Bare i Podrašak. Moguće je da naziv dolazi od orašak, orašje. Ovdje smo dodali i dio Luke koji se ponekad smatra posebnim i zove se Ravne.

Kuće k. br. 17 na k.č. 391/3 (a kasnije i k.č. 391/9 pašnjak Rašak) krajem 19. stoljeća su vlasnici: Muša rođeno Trampa udata za Mehmeda Kasumovića, Hana rođeno Trampa udove iza Ibrahima Podžića iz Žepe, Kada rođeno Trampa udata za Halila Durakovića i Nurija kći um Ibrahima **Trampe**. Godine 1896 Mušu naslijeduju kćeri: Fatima udata za Husu Durakovića, Bulka?..¹³⁸

Nurija kći umrlog Ibrahima Trampe krajem 19. stoljeća je vlasnik i drugih zemljišta.¹³⁹

Kuću k. br. 18 na k.č. 451/2 posjeduje Muharem **Zejnilović** umrlog Zejnila. Naslijeduju ga 1900. godine: Zejnil, Mehmed, Merka? udata Meho Mešić i Hata rođeno Karić udova Muharema Zejnilovića.¹⁴⁰

Kuće k. br. 58 na k.č. 422/3 i k.č. 422/2 vrt za kućom godine 1894. Su vlasnici: Hamid **Zejnilović** umrlog Zejnila, Naila rođena Malić udata za Hamida Zejnilovića, Mejra rođena Kahrimanović udova iza Mustafe **Malića**. Godine 1902. Mejru naslijeduju Najla i Fatima rođeno Malić udata za Ahmeta Đulića iz Kruševdola.¹⁴¹

Kuće k. br. 59 na k.č. 422/5 su vlasnici Osman i Salih **Malić**¹⁴² umrlog Adema, Mahra rođeno Užičanin(?) udova iza (prazno) Mustafića.

---

138 Uložak 17, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

139 Uložak 144, Gruntovna knjiga III, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 390/1 Rašak i 391/2, 449/3 Džinhodžina njiva, 520 Žerina Radavina.

140 Uložak 18, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. oranice Brdce 295 i 321, Zabrdce 315, Podrašak 395, Hambarina 451/1, šuma Srednji Rogopek 819.

141 Uložak 58, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica.

142 Izgleda da Malića više nema u Luci. Na njih podsjeća naziv zemljišta Malića podkućnice.

Godine 1902. od Mahre prelazi na Salku Mustafića um Saliha i druge Mustafiće i Maliće kao i Zlatu Mustafić udovu iza Ibre Muhića iz Radovčića.¹⁴³

Kuću k. br. 60 na k.č. 423/2 posjeduje Ibrahim **Malić** umrlog Adema. Naslijeduju ga 1902. godine: Mejra Buljubašić udova Ibrahima, Salko umrlog Adema, Hanifa udata za Ibru Smajića iz Ljeskovika i Hata udata za Begu Muratovića iz Žepe.¹⁴⁴

Kuće k. br. 61 na k.č. 436/1 je vlasnik Mehmed **Jukić** umrlog Mustafe. Godine 1898. naslijeduju ga: malodobni Mujo, Alija, Mejra, Zejna i Devlija umrlog Mehmeda te Hava rođeno Begić njegova udova.¹⁴⁵ Parcele k.č. 317 a kasnije kuće na k.č. 436/8 vlasnik je Ibrahim malodobni sin umrlog Mustafe Jukića.¹⁴⁶

IV 4. Podtrnovac

Krajem 19. stoljeća u istočnom dijelu Luke sa zapadne strane brda Trnovac (989 m) se nalazi jedna kuća i taj dio naselja se naziva Podtrnovac.

Radi se o kući na k.č. 494/6 u vlasništvu Fejzage **Sulejmanovića** umrlog Sulejmana. Uz kuću je popisan i voćar Podtrnovac na k.č. 494/7.¹⁴⁷

IV 5. Pendići

Odmah ispod središnjeg dijela Luke, ispod Grebnica se nalaze Pendići. Krajem 19. stoljeća se tu nalaze samo dvije kuće familije Mujić.

---

143 Uložak 59, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 420/6 voćar Podkućnica, 422/4 voćar za kućom.

144 Uložak 60, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. voćar 423/1 Podurva, 426 Sopotovi, 420/2 Podkućnica.

145 Uložak 61, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 435 voćar za brijegom, 436/2 voćar pod kućom, 43674 voćar Ravne, 432 Brijeg.

146 Uložak 103, Gruntovna knjiga III, Gruntovnica Srebrenica.

147 Uložak 19, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

Kuću k. br. 56 na k.č. 28/3 i k.č. 647 sa gradilištem sa dvorištem (u Građenju) posjeduje Mehmed **Mujić** umrlog Mustafe. Naslijeduju ga 1898. godine Osman i malodobni Emin sinovi Mehmeda Mujića.¹⁴⁸

Kuće k. br. 57 na k.č. 28/2 i k.č. 28/1 gradilište sa dvorištem vlasnik je Osman **Mujić** sin Mehmeda. Godine 1925. naslijeduje ga Mustafa sin Osmana.¹⁴⁹

IV 6. Zahrenica

Zahrenica (negdje se piše i Zahranica) se nalazi u južnom dijelu Luke na sjeverozapadnim padinama brda Građenje.

Kuću k. br. 62 na k.č. 633/2 posjeduje Husein **Mujkić** sin Halila. Godine 1908. naslijeduju ga: Salih, malobni Omer i Šerifa um Huseina, te Muša udata Mujić.¹⁵⁰

Kuću k. br. 63 na k.č. 614/3 imaju Hasan **Krdžić** umrlog Mustafa i Umka rođeno Mešić udata Hasan Krdžić. Godine 1930. dio Hasana ide u korist Mehe Krdžića umrlog? a 1931. Hasana umrlog Muje¹⁵¹

Kuće k. br. 64 na k.č. 601/2 vlasnik je Ahmet maloljetni sin umrlog Halila **Mujkića**. Godine 1911. briše se malodobnost Ahmeta Mujkića.¹⁵²

Kuću k. br. 65 na k.č. 609/2 i k.č. 608/2 gradilište posjeduje Ahmet **Delić** umrlog Mustafe. Godine 1905. naslijeduju ga: Šećan, maloljetni

---

148 Uložak 56, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 28/4 vrt Pendići, 29 voćar Pendići.

149 Uložak 57, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 23/1 šljivik Podgrebnice, , 137 vrt ogumanje, 42 oranica kod mlini, 1116 šikara Grad.

150 Uložak 62, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 558 Brijeg, 588 Dolovi, 633 Stijenjevac.

151 Uložak 63, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 614/2 voćar Ravne, 613 šikara Ravne, 614/1 i 615 Ravne.

152 Uložak 64, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 553 livada na Brijegu, 585 livada podkućnica, 601 Tukovi, 602 Ravne.

Mehmed i Muštika umrlog Ahmeta.¹⁵³

Kuću k. br. 66 na k.č. 609/3 i k.č. 610/3 gradilište posjeduje Muharem **Delić** umrlog Mustafe. Godine 1911. naslijeduju ga: Ramo, Bego i maloljetni Mujo Delić sinovi Muharema.¹⁵⁴

Kuću k. br. 67 na k.č. 599/2 posjeduje Osman **Mujkić** umrlog Omara. Godine 1900. naslijeduju ga maloljetni Alija i Fatima umrlog Osmana, a 1912. Hana rođeno Begić udova Osmana preudata Delić, malodobni Jusuf Delić sin Abde...¹⁵⁵

Kuće k. br. 68 na k.č. 595/2 godine 1894. je vlasnik Ahmet maloljetni sin umrlog Halila **Mujkića**. Malodobnost Ahmeta se briše 1911. godine.¹⁵⁶

Kuću k. br. 69 na k.č. 595/1 posjeduje Emina rođeno Mustafić prvog braka Pašić udata za Halila **Mujkića**.¹⁵⁷

Kuće k. br. 70 na k.č. 583 vlasnik je Šaban **Mujkić** umrlog Mustafe.¹⁵⁸

IV 7. Gvozd

Područje Gvozda u Luci se nalazi u donjem toku rijeke Banjevac blizu ušća u Drinu. To je šumovit i teško pristupačan predio. Zbog toga je odmah iza dolaska austrougarske uprave 1878. godine tu napravljen pogon strugare (pilane). Kao pogonsku snagu koristi rijeku a dalji transport drveta se sprovodio tokom Drine.

153 Uložak 65, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 532/1 šljivik na međi, 533 Krčevine, 606 Jasik.

154 Uložak 66, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 552/2 šljivik na međi, 610/1 Jasika.

155 Uložak 67, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 554/1 šljivik na Brijegu, 554/2 voćar na Brijegu, 575 Hrid, 592 Podkućnica, 598 Glivnjak i 599, 642 Damače i 643.

156 Uložak 68, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica.

157 Uložak 69, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica.

158 Uložak 70, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. U ulošku su između ostalih popisane i parcele: k.č. 582 Hrid, 587 Dolovi.

Strugara je već ucrtana na planovima iz 1882-85. godine. Na topografskoj karti sa kraja 19. stoljeća je označena kao S.M. Strugari.¹⁵⁹

Godine 1894. više objekata u Gvozdu je bilo u vlasništvu Andrije **Andrića** pokojnog Andrije iz Zvornika. Radi se o kući k. br. 71 na k.č. 658/2 sa nekoliko pomoćnih objekata u najjužnijem dijelu Gvozda. Zatim objektima na k.č. 658/3 i 661/2 u statusu gradilišta (oko 250 m uzvodnije) valjda strugari (pilani). Isti vlasnik je bio i više parcela u Gvozdu: k.č. 658/1 pašnjak Gvozd, zatim Gvozd 662, 663 i 660, šikara 659 Gvozd i 661/1.¹⁶⁰

Andriju Andrića naslijeduju 1912. godine djeca: Veljko, maloljetni Jovo i Brano Andrić pokojnog Andrije. Neke parcele kasnije kupuju Mujkići.¹⁶¹

Još sredinom dvadesetih godina 20. stoljeća strugara radi a vlasnik je neki Jakšić iz Srebrenice. Ubrzo je stradala a neke parcele kupuju Mujići. I sada se jedna parcela zove Kod strugare.¹⁶² Kasnije Mujići imaju i kuću.

IV 8. Vukoljin stan

Sjeverno od Luke i Krušev dola je planinski predio Vukoljin stan. U gruntovnici se uglavnom piše kao Vukolin stan a na nekim kartama i Vukotin stan. Nalazi se na 1150-1100 m nadmorske visine i ima vrlo oštru klimu, posebno zimi. Kao ljetnje ispasište i suvat je naseljen najmanje od 16. stoljeća. Preko njega vodi stari put Srebrenica-Višegrad a tu se odvaja i krak za Luku.

Zbog toga a i blizine srbijanske granice austrogarska uprava je odmah iza 1878. godine na Vukoljinom stanu napravila žandarmerijsku kasarnu. Zgrada je bila duga 15 a široka 9 m, tvrdo zidana i sa visokim kamenim coklom.¹⁶³

159 Tk 1:75.000, Rogatica

160 Uložak 71, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica

161 Uložak 71, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica

162 Prema izjavi Osmana Mujića, čiji je djed kupio te parcele.

163 Prema izjavi Sabita Begića

Na topografskim kartama sa kraja 19. stoljeća se označava kao Gend. Ksr. a na Vukotinom stanu.¹⁶⁴

Godine 1894. se zgrada kasarne vodi sa k. br. 72 na k.č. 714/2. u vlasništvu je države, odnosno Bosansko-hercegovačkog zemaljskog erara.

Zbog važne komunikacije i raskššća je tu familija Begića iz Luke napravila han, na lokalitetu Usjele. Zapravo, još krajem 19. stoljeća tu na k.č. 690 gradilišta sa dvorištem (kasnije zvano Vukolin stan), su vlasnici Alija i Šaćir Begić sinovi Memiša sa po 1/2. Dio od Šaćira 1919. godine kupuju Nazif, Hakija i Memiš Begić sinovi Mehmeda.¹⁶⁵

Poslije završetka Prvog svjetskog rata kasarna je izgubila funkciju pa je od Kraljevine SHS kupuje Mula Nazif Begić. Pretvara je u otkupnu stanicu.¹⁶⁶ Mula Nazif tu i živi. Uz Drugi svjetski rat je izgorila. Iza rata je pretvorena u kuću. Sada postoje samo kameni temelji.

Krajem 19. stoljeća u sjevernom dijelu Luke, blizu Vukeljinog stana kuću k. br. 1 na k.č. 860/2 ima Ahmet **Gladović** umrlog Mustafe.¹⁶⁷ Naslijeduje ga 1922. godine Šećo umrlog Ahmeta. Navedena parcela se kasnije vodi kao poljakinja? pašnjak od 2 dunuma i 600m².¹⁶⁸

IV 9. Rupe

Ovaj najmlađi dio Luke starinom ima i najjače izvore vode u naselju. To su vrela Rupe i Bukva. Da je bio naseljen i starinom govore nazivi zemljišta Selišta, odmah ispod. Tokom austrougarske uprave je pored vrela Rupe napravljena šumareva kuća. Ona se vodi na k.č. 123/3

164 Topografska karta 1:75.000 sekcija Vlasenica und Srebrenica, odnosno topografska karta 1:200.000 sekcija Zvornik.

165 Uložak 77, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica. Također i parcela na k.č.: 1/85 dvorište, Građenje 646, 600, 601, 602, zatim 197 Čelikova bašča, 685 livada Vukolin stan (44 dunuma) kao i šuma 686 Vukolin stan, 1.030 Gobelja i 1128.

166 Internet, *Vukoljinstan.bosnianforum.com*

167 Interesantno je da pri najstarijoj numeraciji kuća u naselju Luka, onoj 1894. godine, austrougarska uprava taj posao počinje od ove kuće i dodijeljuje joj kućni broj 1. (Uložak 1, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica)

168 Uložak 1, Gruntovna knjiga I, Gruntovnica Srebrenica.

i kućni broj 75, kasnije se na k.č. 119/2 vodi i gradilište sa dvorištem. Sve u vlasništvu države, odnosno Bosansko-hercegovačkog zemaljskog erara.¹⁶⁹

Iza Drugog svjetskog rata se ubrzo grade i tri privatne kuće, zatim oko 1960. godine Osnovna škola za naselja Luku i Krušev dol a u novije vrijeme zgrada Doma (za Mjesnu zajednicu, ambulantu...).

V Opće urbano-geografske karakteristike Luke krajem 19. stoljeća

Prethodni detaljni opis karakteristika naselja Luka na kraju 19. stoljeća omogućuje nam izdvajanje upćih urbano-geografskih karakteristika naselja u navedenom periodu.

Luka tada ima ukupno 70 privatnih kuća. Od javnih objekata ima džamiju, mekteb, vjerovatno i turbe, strugaru (pilanu), žandarmerijsku kasarnu a ubrzo i šumarsku kuću. Prva tri objekta je vlasnik vakuf , strugare je vlasnik iz Zvornika a preostala dva država.

Onih 70 kuća je vlasništvo nešto preko 20 familija iz Luke koje imaju i posebna prezimena. Krajem 19. stoljeća u Luci se nalaze i žive sljedeće familije sa brojem kuća:

Najbrojnije su: Durakovići - 8 kuća, Mujići¹⁷⁰ - 7, Begići - 7, Sulejmanovići - 7 i Mujkići - 6. Srednje brojne familije su: Šehići - 4, Gladovići - 3, Sejdići - 3, Zejnilovići - 3 i Bećirovići - 3 kuće. Najmalobrojnije familije su: Krdžići (?) - 2, Delići - 2, Malić - 2, Mustafić - 2, Salkić - 2 i Sinanović – 2 kuće. Po jednu kuću imaju: Zulanovići, Mujagići, Karići, Jukići i Trampa.¹⁷¹

169 Uložak 72, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica.

170 Tradicija u familiji ne poznaje odakle su doselili, jednostavno od davnina su u Luci.

171 Radi uporedbi prisustva pojedinih familija i njihovog broja kuća u Luci u novije doba, donosimo sljedeće podatke. Neposredno pred zadnji rat u Luci se nalaze: Begići - 19 domaćinstava, Delići - 8, Durakovići - 17, Gladović - 4, Jukići - 3, Kačevići - 1, Mujići - 32, Mustafići - 5, Osmanovići - 1, Salkići - 1, Sejdići - 1, Sinanovići - 7, Sulejmanovići - 18, Šehići - 14, Zejnilovići - 1 i Zulanovići - 1. (Alija Suljić, Stanovništvo i naselja...,

Na samom početku austrougarske uprave, 1879. godine naselje Luka ima 47 kuća i 257 stanovnika.¹⁷² Pri popisu 1885. godine, Luka ima 62 kuće i 288 stanovnika.¹⁷³

Luka na popisu 1895. godine ima 75 kuća od kojih nastanjenih 58 a nenastanjenih 17. Ukupno ima 320 stanovnika.¹⁷⁴ Prema ovom popisu naselje Luka se sastoji od sljedećih dijelova: Bibernica, Gvozd, Grebnica, Herači, Klempići, Luka, Lušnica, Pendići, Pod-Trnovac, Poravan, Rašak i Zahranica.¹⁷⁵

U urbano-geografskom smislu naselje Luka se krajem 19. stoljeća može podijeliti u nekoliko tradicionalnih cjelina.

Središnji dio, koji se najčešće i zove Luka, ima ukupno 33 kuće. Ovdje treba dodati i veliki broj tzv. gradilišta sa dvorištem ili samo gradilišta, koji predstavljaju pomoćne gospodarske objekte.

Središte Luke se tradicionalno krajem 19. stoljeća dijeli na: Bebernicu, Klempiće, Herake i Grebnice. U Bebernici su starinom Mujići sa 5 kuća i novodoseljeni Begići (ogranak Memiša sina Begana) sa 4 kuće. U Klempićima novodoseljeni Begići (ogranak Šabana sina Begana, zvani i Šabanovići) sa 3 kuće i Sulejmanovići (potomci Sulejmmana) sa 6 kuća. U Heracima su stari Durakovići¹⁷⁶ (zvani i Heraci) sa čak 8 kuća i mlađi Bećirovići sa 3 kuće. Po jednu kuću imaju Krdžići i Gladovići. U Grebnicama imaju samo dvije kuće (Gladovića i Sarajlja) a kasnije doseljavaju Mujići.

Krajem 19. stoljeća ostali dijelovi Luke izgledaju ovako. Poravan ima 10 kuća, od kojih: Salkića, Sinanovića i Mustafića po 2 a Zejnilovića,

---

str. 314-315.) Površnim pregledom vidimo da u naselju Luka za cijelo jedno stoljeće nije bilo bitnih promjena u sastavu familija. Ima par novodoseljenih a stara familija Mujkića je nestala. Kako se to sve dogodilo, posebno je istraživanje. Znamo npr. da se Muša kći Huseina Mujkića krajem 19. stoljeća udala u Mujiće. (Uložak 62, Gruntovna knjiga II, Gruntovnica Srebrenica)

172 Štatistika mesta i pučanstva Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1880., str. 95.

173 Štatistika mjeseta i žiteljstva Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1886., str. 154-155.

174 Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini 1895., Sarajevo, 1896., str. 348.

175 Glavni rezultati..., str. 348.

176 Durakoviće narodna tradicija veže za stare Herake.

Karića, Zulanovića i nešto izdvojenijih Mujagića po 1 kuću. Lušnica ima 7 kuća, Šehića 4 i Sejdića 3. Rašak (sa Ravnama) ima 6 kuća: Zejnilovića i Malića sa po 2 a Trampe i Jukići imaju po 1. Podtrnovac ima jednu kuću Sulejmanovića. Pendići dvije kuće Mujića. U Zahrenici ima 9 kuća, najviše Mujkića 6, pa Delića 2 i jedna Krdžića.

Izdvojeniji dijelovi Luke su tada Vukoljin stan sa kasarnom i kućom Gladovića i Gvozd sa strugarom i kućom Andrića iz Zvornika. Na ljetnjim ispasištima ima i veći broj objekata (Građenje, Radovine, Vukoljin stan...).¹⁷⁷

Pored navedenog, krajem 19. stoljeća Luka ima i više vodenica (mlinova) i drugih pomoćnih i gospodarskih objekata.

Naselje Luka se tokom 20 stoljeća sporo mijenjalo i bilo je prilično izolovano. To je krajem 60-tih godina bilo primjećeno i u literaturi.¹⁷⁸ No, to je već problematika za nova istraživanja.

Zaključak

Prethodna detaljna historijsko-geografska, urbano-geografska i etnološka istraživanja naselja Luka krajem 19. stoljeća, daju dobar pregled izgleda Luke u navedenom periodu. Konstatovano je da Luka predstavlja vrlo staro naselje, sa značajnom tradicijom i naslijedjem.

Takoder, utvrđeno je da Luka krajem 19. stoljeća predstavlja relativno veliko naselje, sa oko 70 privatnih kuća. U naselju su tada

177 Radi uporedbi dijelova naselja Luka i broja domaćinstava u njima iz sredine 20. stoljeća, donosimo podatke iz popisa 1953. godine. Tadašnji dijelovi Luke su: Benina ravan (-), Crni vrh (-), Gabelja (-), Grad (-), Gvozd (1 domaćinstvo), Luka (47, misli se na središnji dio cijelog naselja, *prim. autora*), Luševica (*Lušnica prim.autora*, 15), Podravan (17), Poljana (-), Rađenje (*valjda Građenje, prim. autora*, -), Rašak (10), Ravne (2), Rupe (3), Vukelin stan (-) i Zahranica (13). (Alija Suljić, Stanovništvo i naselja..., str. 310.) Vidimo da neki dijelovi Luke nisu imali stalno naseljene kuće.

178 Najbliži su joj centri Srebrenica i Rogatica ali s njima nije povezana ni putovima za konjsku vuču. Luku nastanjuje isključivo muslimansko stanovništvo. Godine 1966. u njoj nije bilo dovedeno ni električno svjetlo, a tek nekoliko godina ranije u selu je započela radom osnovna škola. (Muhamed Hadžijahić, O vezama...., str. 131)

i neki javni i gospodarski objekti, kao što su: džamija, mekteb, turbe, kasarna, strugara, šumareva kuća, veći broj vodenica. Isto je veći broj i drugih pomoćnih i gospodarskih objekata.

Sve navedeno upućuje na opći zaključak da naselje Luka krajem 19. stoljeća predstavlja relativno veliko i značajno naselje, koje usled saobraćajne izolovanosti i općih prilika se nije bitno razvijalo do najnovijih vremena.

Prilog 1

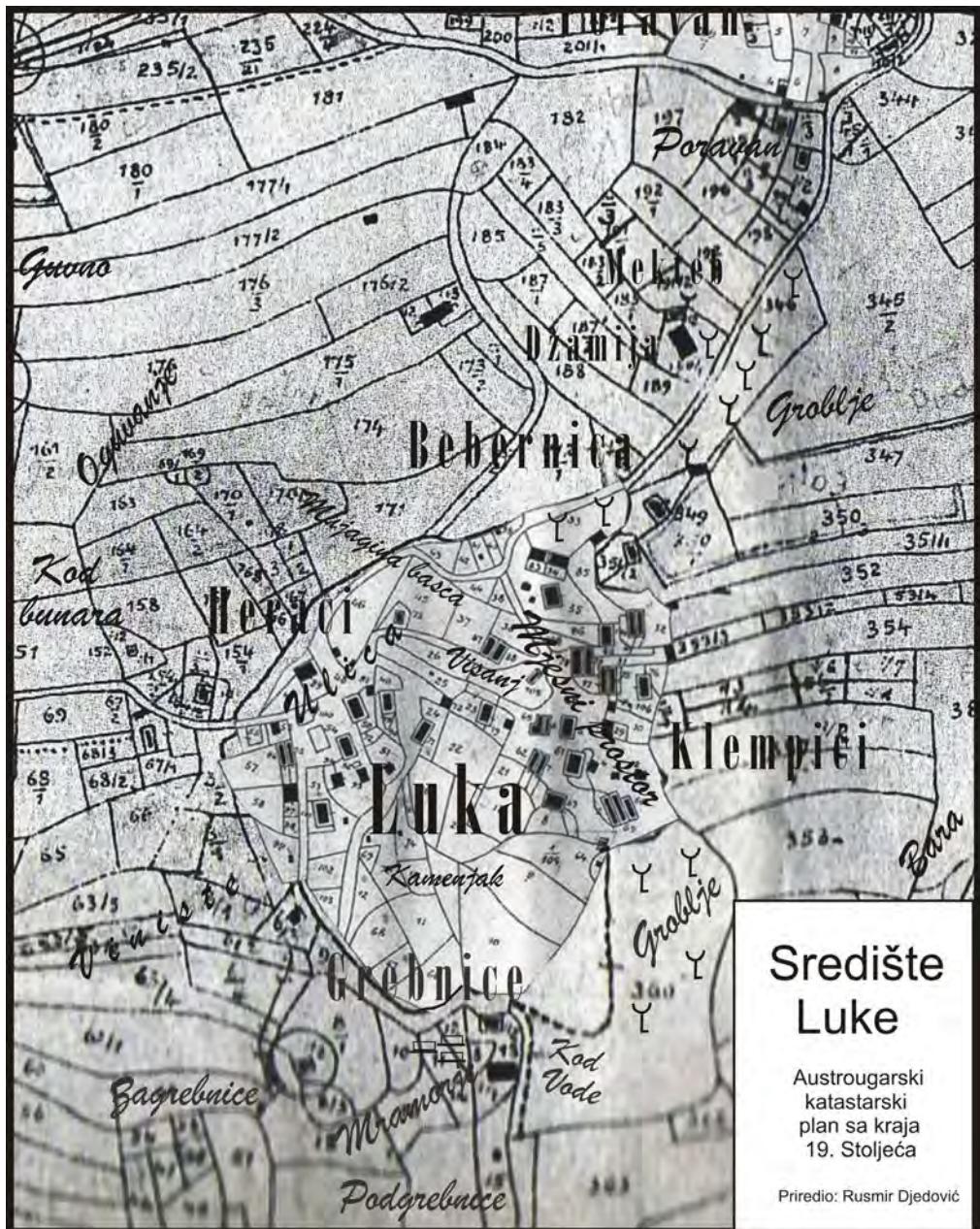
Mula Nazif Begić

Prilog 2

Sadašnji načelnik opštine Srebrenica Čamil Duraković

Prilog 3

Prilog 4

Izvori i literatura

1. *Gruntovne knjige iz 1894. za Katastarsku općinu (K.O.) Luka, Gruntovnica Srebrenica.*
2. *Planovi za Katastarsku općinu (K.O.) Luka iz 1882-5 razmjera 1:6.250, Katastar Srebrenica.*
3. *Gruntovne knjige iz 1894. za Katastarsku općinu (K.O.) Srebrenicu, Gruntovnica Srebrenica.*
4. *Topografske karte sa kraja 19. stoljeća, razmara 1.75.000, sekcije Rogatica i Vlasenica und Srebrenica.*
5. *Topografske karte iz prve polovine 20. stoljeća, razmjera 1:50.000, sekcije Višegrad 2 i Zvornik 4.*
6. *Topografske karta izdanje JNA razmjera 1:25.000, sekcije Višegrad 1-2 i Zvornik 3-4.*
7. *Pismena izjava o Begićima i Luci od: Sabita Begića, Sadika Begića i Hajrudina Halilovića, april, 2014. godine.*
8. *Izjava Osman Mujić (predsjednik MZ Luka), 29.5. 2014. godine.*
9. *Izjave stanovnika Luke: Osmana Hameda Mujića-1947., Ismeta Memiša Begića-1940., Mevludina Idriza Begića-1958, dr. Sabita Begića i Hilme Memiša Begića-1938 godište, date 6. 6. 2014. godine.*
10. *Terensko istraživanje u Luci 6. 6. 2014. godine ekipe Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona iz Tuzle. Ekipa u sastavu: Benjamin Bajraktarević, prof. Orijentalistike, direktor Zavoda; Rusmir Djedović, magistar geografskih nauka, stručni saradnik za prirodno i etnološko naslijeđe i Adnan Kalesić, prof. historije, saradnik za kulturno-historijsko naslijeđe.*
11. *Štatistika mesta i pučanstva Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1880.*
12. *Štatistika mesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1886.*

13. *Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini 1895.*, Sarajevo, 1896.
14. Mario Petrić, *Porijeklo stanovništva*, Glasnik zemaljskog muzeja (GZM), sveska za etnologiju, Žepa, 1964. Sarajevo, 1964.
15. Muhamed Hadžijahić, *O vezama islamiziranih Bogumila s hrvatskim i slovenskim protestantima*, Historijski zbornik 29-30 (1976/77), Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, 1977.
16. Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, peto izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1985.
17. Grupa autora, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine, sv. II*, Bošnjački institut Sarajevo, Orijentalni institut Sarajevo, Sarajevo, 2000.
18. Alija Suljić, *Stanovništvo i naselja općine Srebrenica – antropogeografska monografija*, Geografsko društvo Tuzlanskog kantona i Narodna i univerzitetska biblioteka „Derviš Sušić“ Tuzla, Tuzla, 2011.
19. Rusmir Djedović, *Urbani razvoj grada Srebrenice od srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća*, Monumenta Srebrenica, knjiga 1, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla-Srebrenica, 2012.
20. Adib Đozić, Rusmir Djedović, *Mahala Crvena rijeka u Srebrenici krajem 19. stoljeća*, Monumenta Srebrenica, knjiga 2, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla-Srebrenica, 2013.
21. Adib Đozić, Rusmir Djedović, *Mahala Skender u Srebrenici krajem 19. stoljeća*, Monumenta Srebrenica, knjiga 3, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla-Srebrenica, 2014. (u pripremi)
22. Internet: *Vukoljinstan.bosnianforum.com i drugo.*

Prof. dr. Jusuf Žiga

ŽEPA

(Prilog razumijevanju povjesne faktografije o Žepskom kraju)

Sažetak

U ovom radu govori se o nekoliko bitnih segmenata povjesne faktografije o Žepi. Riječ je o statusnom pozicioniranju tog kraja od osmanske i austrougarske vladavine Bosnom i Hercegovinom, pa do jugoslovenskih integracija i dezintegracija, uključujući i aktualnu situaciju vezanu za reustroj Bosne i Hercegovine kao međunarodno priznate države, a na osnovama Dejtonskog mirovnog ugovora iz 1995. godine.

U radu se, također, argumentira o dugovremenom kontinuiranju života na tom području koje je rezultiralo brojnim kulturno-historijskim znamenitostima, poput srednjovjekovnih nekropola, kula i mostova, uključujući i pronađenak nekih predmeta čija starost seže milenijima unazad, kao i o nesvakidašnjoj prirodnoj ljepoti tog kraja, do danas sačuvanoj u njenoj autentičnosti.

Sve bi se to moglo iskoristiti kao važna komparativna prednost u budućem razvoju tog kraja.

Ključne riječi: Žepa; Povjesna faktografija o Žepi; Kulturno-historijske znamenitosti Žepe.

Uvodni kontekst

Iako se još ne može pouzdano kazati kada je, i na osnovu čega, Žepa dobila ime, da li po istoimenoj rijeci koja kroz nju protiče,

moćnoj planini Žep, što je sa sjeverozapadne strane nadkriljuje, ili je, pak, riječ o zajedničkom toponimu kojeg jedino stručnjaci za tu tematiku mogu pouzdano dešifrirati, poznato je da se taj naziv pominje u jednom osmanskom defteru iz 1485. godine. Radi se o sumarnom popisu, izvršenom 20-tak godina nakon što je to područje potpalo pod osmansku upravu, gdje se, uz imena još nekih sela (Slap, Podžeplje, Ljubomišlje..), pominje i Žepa. Sva ta sela su pripadala nahiji Vratar. A kada je o samom Vrataru riječ, zabilježeno je da je on tada imao status “bazara”, tj. otvorenog trga, a činile su ga “34 kršćanske kuće, sedam samaca, tri muslimanske kuće i dva mlina.” Iz navedenih podataka koji se odnose na vjeroispovijest registriranih žitelja tadašnjeg Vratara, a situacija je bila slična i u drugim naseljenim mjestima koja su potpala pod osmansku upravu, vidljivo je da nije tačna tvrdnja nekih analitičara, odnosno historičara o tome kako je u Bosni, odmah po njenom osvajanju od strane Osmanlija, izvršena nagla i prisilna islamizacija zatečenog domicilnog stanovništva.

Zna se, također, da je primanje islama u cijeloj Bosni (naziv Hercegovina je novijeg datuma) trajalo dosta dugo, odnosno da se to odvijalo postepeno, o čemu imamo više objavljenih knjiga poznatih autora koji su se bavili tom problematikom, poput Hadžijahića i nekih drugih. Ustvari, postepeno primanje islama na ovim prostorima bilo je rezultat više faktora, počevši od garantiranih vjerskih sloboda, o čemu zorno svjedoči čuvena Ahdnama Sultana Mehmeda II el Fatiha kojom je 1463. godine fra Andjelu Zvizdoviću, tadašnjem predstavniku bosanskih franjevaca, zajamčena “sloboda ličnosti, vjere, imovine i kretanja” katolicima koji su se nalazili na ovim prostorima, dakako sve dok budu lojalni osmanskoj upravi, a slične garancije je dobio i pravoslavni živalj, preko nerijetkog pružanja materijalne pomoći u podizanju sakralnih objekata i to za potrebe svih konfesija, a ne samo islamske, kako to, također, neki kvazi analitičari pokušavaju predstaviti, pa sve do dugovremeno sedimentirane otvorenenosti stanovnika ovog područja prema drugom i drugaćijem, a što je, opet, zasebna i po sebi zanimljiva, tema.

U historijskom kontekstu čini se potrebnim naglasiti da je pomenuti Vratar bio jedan od utvrđenih gradova još iz perioda srednjovjekovne Bosne. Naime, on se, pod tim imenom, spominje kao zasebna župa. Njegovi ostaci su i danas vidljivi na teško pristupačnom brdu Stari Grad, pogotovo sa njegove sjeverne strane, koja se okomito spušta u kanjon rijeke Žepe, dok mu je južna padina ne samo blaža, nego i daleko kraća. Stoga je logično da se upravo iz tog pravca ulazilo u gradsku utvrdu.

Pošto su Osmanlije prilikom osvajanja teritorija uglavnom zadržavali ne samo toponimsku nomenklaturu (recimo nazive već pomenutih sela: Žepa, Slap, Ljubomišlje...), nego i njihov zatečeni status, otuda je i u toj novoj, tj. osmanskoj administrativnoj podjeli prostora u Istočnoj Bosni, nahija Vratar zadržana kao "trgovište". Od tih burnih vremena, a ona su za stanovnike tog područja, kao, uostalom, i za cijeli bosanskohercegovački prostor, ostala takvim sve do danas, ne samo Vratar, nego i cijeli Žepski kraj pratile su brojne i dramatične promjene, naročito u potonjem dobu.

U administrativno teritorijalnom smislu Žepa je danas mjesna zajednica koja pripada općini Rogatica. Nakon Drugog svjetskog rata, tj. od 1947. do 1958. godine imala je status općine (a u statusu općine je bila i u prethodnoj Kraljevini), gdje je živjelo čak oko 7000 stanovnika. Tada joj je ukinut ne samo status općine, nego je i podijeljena na način što je dio sela (Gođenje, Stoborani, Brložnik, Podžeplje, Plane, Rijeke, Krivače), koja su gravitirala susjednom Han Pijesku, pripojeno toj općini, a radi obezbijedivanja pretpostavki za njen opstanak, dok je preostali, nešto veći dio, sa 15-tak sela (Žepa – centralni dio, Slap, Pripečak, Čavčići, Krnjići, Purtići, Vrelo, Stop, Ljubomišlje, Borovac, Mandre, Mislovo, Laze, Vratar, Riboci), pretvoren u istoimenu mjesnu zajednicu Žepa i pridružen općini Rogatica.

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Žepi je živjelo oko 800 domaćinstava i nešto manje od 2.500 stanovnika. Nakon okupacije Žepe od strane vojske i policije RS-a 1995. godine, a što je logistički podržala i Srbija, kako je to ustanovljeno i od strane Međunarodnog

tribunala u Hagu, iako se tu radilo o proglašenoj “UN sigurnoj zoni”!, cijelokupno tamošnje preživjelo stanovništvo je bilo protjerano. Nakon okončanja rata, vratilo se na svoja razrušena i spaljena ognjišta tek oko 250 porodica. To je manje od jedne trećine predratnih žitelja na tom području, pri čemu valja imati u vidu da se uglavnom radi o starijim osobama. Dovoljno je navesti podatak da u vremenu pisanja ovog teksta tamošnju osnovnu školu pohađa tek nekoliko učenika!

Prema već pomenutom popisu iz 1991. godine, a tako je bilo i ranije, u Žepi je, od ukupne populacije, živjelo preko 95% Bošnjaka (odnosno po tadašnjoj nacionalnoj nomenklaturi Muslimana), dok je, zahvaljujući priključivanju toj mjesnoj zajednici sela Mislovo, u kome žive pripadnici srpskog naroda, te jednom broju osoba koje su se izjasnile kao Jugosloveni, nešto manje od 5% bilo nebošnjaka. I iz ranijih popisa, uključujući i one koje je provodila Austro Ugarska, a kasnije Jugoslavija, vidljivo je da su na tom prostoru gotovo isključivo živjeli pripadnici bošnjačkog naroda. U prilog ovom stavu, a zbog prostorne ograničenosti, navest ćemo samo nekoliko pokazatelja. U istraživanju provedenom početkom 70-tih godina prošlog stoljeća, ustanovljeno je da u Žepi živi 92 muslimanska roda sa 3.163 stanovnika, te nešto srpskih rodova u selu Mislovo i na Mandrama. Isto tako, iz popisa stanovništva 1895. godine, koga su izvšile tadašnje austrougarske vlasti, vidljivo je da je “džemat Žepa imao 198 kuća sa 1.253 stanovnika Muslimana”, te još “100 srpskih žitelja u selima Mandre i Mislovo.” (“Glavni rezultati popisa žitelja u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895”, Statistički odjel Zemaljske vlade, Sarajevo, 1898:104). Također, iz popisa žitelja koji je obavljen 1910. godine, vidljivo je da je tada „na području Žepe živjelo 1.766 stanovnika (Muslimana)“ („Rezultati popisa žitelja u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910 godine“, Statistički odjel Zemaljske vlade, Sarajevo, 1912:40), što znači da je, u relativno kratkom periodu, došlo do povećanja broja tamošnjih stanovnika za 513 osoba. Takva tendencija se nastavila i u narednom periodu. Naime, prema popisu stanovništva koji je izvršila Kraljevina Jugoslavija 1931. godine, broj muslimanskih žitelja u Žepi se povećao sa 1.323 stanovnika na 3.099

(tada je u Žepi bilo 316 Srba, a oni su živjeli u već navedenim selima Mislovo i Mandre) („Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine“, Knjiga II, Beograd, 1934). Međutim, po prvom popisu stanovništva u Jugoslaviji, obavljenom nakon Drugog svjetskog rata, tj. 1948. godine, „u Žepi je bilo ukupno 2.414 stanovnika, od čega 2.110 Muslimana i 304 Srbina“ („Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine“, Beograd, 1951). Evidentno je, a zbog ratnog stradanja i progona tamošnjeg stanovništva, da je došlo do njegovog drastičnog smanjenja, tj. za 989 osoba u odnosu na prethodni popis. Potom je uslijedio oporavak demografskog prirasta na tom prostoru sve do potonjeg rata (1992-1995) kada je, uz enormno veliki broj ubijenih, bilo protjerano kompletno stanovništvo, o čemu je i prethodno bilo riječi. Pitanju stanovništva u Žepskom kraju, njegovom porijeklu, migracionoj dinamici i sl., vratit ćemo se nešto kasnije.

Za one koji nikada nisu bili u tom kraju, a kako bi mogli steći elementarnu predodžbu o njemu, valja naglasiti sljedeće: Žepa je jedan prekrasni, još uvijek u svojoj prirodnoj autentičnosti, sačuvan krajolik. Smještena je u izlomljenoj kotlini, sa mnoštvom rasjeda, žljebova, vrtača, kraških pećina, manjih zaravnih, brežuljaka i drugih reljefnih raznolikosti, koje su se formirale tokom dugih geoloških procesa.

Panoramski pogled na središnji dio Žepe

Žepa iz predratnog perioda

Žepska kotlina se prostire na nadmorskoj visini od 450-650 metara koju okružuju planine Bokšanica, Devetak, Radava, Javor i Sijemač, sa vrhom Zlovrh od 1526 metara, dok je sa istočne strane opasuje rijeka Drina. Površina joj je nešto veća od 80 kilometara kvadratnih. Cijeli taj kraj je vrlo bogat vodom, kvalitetnom šumom, gdje, ispod 800 metara nadmorske visine preovlađuje hrast, a iznad te visine bukva i zimzeleno drveće smrče, jelike i bora, uključujući i endemsку Pančićevu omoriku. Obradive površine su zahvaljujući plodnosti tla i dosta povoljnoj, umjerenokontinentalnoj klimi, pogodne za poljoprivredu i stočarstvo. Na okolnim planinama vlada pretplaninska i planinska klima sa dosta snijega i niskim temperaturama. Na tom području stanovništvo se odvajkada bavilo i voćarstvom, te pčelarstvom, a u potonjem vremenu i uzgojem ribe.

Žepa je, sa okolnim planinama, svojevrsna botanička bašča, što omogućava ubiranje svakovrsnog ljekovitog bilja, od čega bi se, također, moglo unosno živjeti pod pretpostavkom da se ta djelatnost adekvatno osmisli, tim prije što se njome tamošnje stanovništvo bavilo i u predratnom periodu. Uz to, postoje svi preduvjeti i za razvoj turizma, pogotovo ako se imaju u vidu brojni kulturno-historijski spomenici na tom prostoru, o čemu će kasnije biti više riječi, prekrasni prirodni

krajolici koji su sačuvani u svojoj autentičnosti, uključujući i lov u okolnim, superatraktivnim planinama, povoljna klima itd.

Ugostiteljski objekti na Drini (Lokalitet ušća Žepe u Drinu)

Zbog dugovremene izoliranosti i zanemarivanja tog prostora, tamošnje stanovništvo je bilo prisiljeno oslanjati se samo na sebe. Otuda njegova tako snažna međusobna solidarnost u svemu (ne samo kada se raduje, nego i tuguje, uključujući i pružanje pomoći svake vrste), odnosno vjernost tradicionalnom načinu življenja, otpor prema novotarijama i sl. Tek odnedavno, Žepa je povezana asfaltnim putem sa Rogaticom i Han Pijeskom. Inače, svi putevi koji su od njene granice vodili ka centralnom dijelu, u kome se nalazi mjesni ured, škola i džamija, a do 1992. godine, tj. početka agresije na Bosnu i Hercegovinu, postojala je i ambulanta, te nekoliko trgovinskih i ugostiteljskih objekata, bili su makadamski.

Čini se, također, zanimljivim istaći da je, u geografskom smislu, Žepa gotovo podjednako udaljena od svih okolnih općinskih središta: Višegrada, Rogatice, Han Pijeska, Vlasenice i Srebrenice (negdje između 35 i 40 kilometara). Otuda je bilo posve logično da se bar dio pomenutih općina komunikacijski povežu upravo preko tog teritorija, a što, unatoč svim argumentima koji tome idu u prilog, nažalost, nije učinjeno. Tako imamo apsurdnu situaciju da su, susjedni Višegrad i Srebrenica,

komunikacijski udaljeni stotinama kilometara jer saobraćajnica zaobilazno ide preko Rogatice, Sokolca, Han Pijeska, Vlasenice i Bratunca, umjesto mogućom, višestruko kraćom, dionicom preko Žepe. Ne treba izgubiti iz vida da je upravo preko tog područja prolazio i čuveni, milenijski star, dubrovački put, a kasnije i tzv. carigradski drum. Naime, dubrovački put je vodio od Jadranskog mora ka Srebrenici, tada velikom rudarskom gradu, koji se nalazio u susjedstvu današnje Žepe. A preko tog područja je bio trasiran i pomenuti carigradski drum. Prolazio je glasinačkim platoom i spuštao se u žepsku kotlinu, te nastavljao uzvodno, dolinom Drine do Višegrada, pa dalje ka istoku, povezujući Bosnu, odnosno Sarajevo sa Istrombolum kao metropolom Osmanskog carstva.

Tragovi o milenijskom kontinuitetu života

Evidentan je dugovremeni kontinuitet života na području Žepe koji, po svemu sudeći, seže duboko u stari vijek, a prema nekim analitičarima, možda i do prahistorijskog doba. Ali, unatoč tome, još uvijek nemamo nekih pretenzivnijih historijskih, arheoloških, arhivskih i drugih istraživanja, vezanih za taj kraj, na osnovu kojih bi se moglo pouzdanije i preciznije govoriti kada je on prvi put naseljen, ko je sve tu živio, čime se bavio i tome sl. Međutim, to ne znači da nije bilo nikakavih istraživanja, odnosno da ona koja su obavljena nisu dovoljno relevantna. Naprotiv. Radi se o veoma kompetentnim istraživačima koji su, koliko god to bilo fragmentarno, proučavali, recimo, kulturno-historijske spomenike na tom prostoru, a ima ih, na sreću, još dosta sačuvanih, kao i neka druga pitanja, o čemu će biti više govora u nastavku.

Kad je riječ o stanovništvu tog kraja, a na bazi do sada dostupnih dokaza, nešto više i konkretnije se može govoriti tek od sredine 15. stoljeća, tj. na osnovu osmanskih, a potom austrougarskih, te jugoslovenskih popisa, kao i nekih putopisnih i drugih zabilješki. Bilo je i nekoliko faktografskih opservacija tog kraja, doduše u novijem vremenu. Neke od njih ćemo, s razlogom, i ovdje pomenuti. Preciznije

kazano, ako izuzmemmo oficijelne popise stanovništva, pouzdaniji pokazatelji o tamošnjem stanovništvu odnose se na posljednjih stotinjak i nešto više godina. Tu se, prije svega, misli na doseljavanje u taj kraj određenih porodica (po prezimenu prepoznatljivih zasebnih rodova), gdje se, s generacije na generaciju, prenosi odakle i kada su tu došli, kao i na odseljavanje određenih porodica sa tog prostora u druga područja, uključujući i premještanje iz jednih u druga sela koja pripadaju Žepi. Naravno, tu su i oni koji se ubrajaju u starosjedioce, za čije se porijeklo, zasad, ne može ništa pouzdanije kazati, tj. otkad žive na tom prostoru, ili, kada i odakle su se tu doselili, ili, pak, koji od njih, u bukvalnom smislu, pripadaju tamošnjem domicilnom stanovništvu itd.

Poznato je da su doseljavanja u Bosnu i Hercegovinu, pa tako i u njen istočni dio, kome pripada Žepa, intenzivirana sa osmanskim povlačenjem iz Ugarske, Slavonije, Dalmacije i Srbije. Dakako, riječ je o doseljavanju muslimanskog stanovništva. Isto tako, došlo je do masovnog iseljavanja tog stanovništva iz Bosne i Hercegovine sa povlačenjem Osmanskog carstva sa ovih prostora, te njegovog prepuštanja Austro Ugarskoj upravi, a na osnovu odluke Berlinskog kongresa iz 1878. godine. Ovdje treba imati u vidu i doseljavanje katoličkog stanovništva u Bosnu i Hercegovinu iz drugih zemalja tokom Austro Ugarske uprave ovim prostorom, baš kao i pravoslavnog stanovništva, pogotovo Vlaha, prije i u toku osmanskog vladanja ovom zemljom, o čemu svjedoče i popisi iz tog perioda, kao i neki drugi dokumenti. Tako, analizirajući pomenute popise, H. Šabanović naglašava da je, samo „u vilajetu Pavli bilo 1.469. godine 448 vlaških porodica, a 1.485. godine čak 14 džemata Vlaha“ (Šabanović, 1959:130)^{11/}, a tom vilajetu je pripadalo i današnje žepsko područje. Vjeruje se da je tamošnje selo Mandre, koje se nalazilo na nekadašnjoj „granici nahije Studena, koja je pripadala vilajetu Pavli“, bilo naseljeno upravo vlaškim stanovništvom. Za to stanovništvo se, opet, zna da je bilo stočarskog zanimanja, a čemu je itekako pogodovao taj kraj. Po svemu sudeći, na žepskom prostoru je također živjelo i

1 Vidjeti opširnije o Žepi u prvim godinama osmanske uprave Bosnom: Šabanović H. – Palavestra V, (1964), „Žepa i njena okolina u prvim decenijama turske vlasti“, GZM, Etnologija, NS XIX, pp. 39-44.

bogumilsko stanovništvo (u predaji starih ljudi doskora se o njima govorilo kao o „Lutoranima“ koji su tu nekad živjeli i drugačije se Bogu molili), što ne treba čuditi ako se zna da je neomanihejsko učenje na ove prostore pristiglo sa istoka, preciznije kazano sa Srednjeg istoka i dalje se širilo ka Zapadu preko sjevernih područja današnje Italije, te južnih dijelova Francuske. Ali, vratimo se Žepskom kraju fokusirajući se na noviji period.

Već smo istakli da su se određene porodice preseljavale iz jednih u druga sela koja pripadaju Žepi, dakako u potrazi za boljim uvjetima života, kao što su, raznim povodima, a najčešće zbog prisile, pristizale i iz susjednih općina, te nekadašnjih jugoslovenskih republika, danas samostalnih država: Srbije, Crne Gore i Hrvatske, pa čak i iz daljih zemalja, dok su se druge porodice odseljavale sa tog prostora. Tako se zna da su Štitkovci i Gagrice doselili sa Laza u selo Čavčiće, a, opet, na Laze Bogilovići iz sela Godomilje, Salkunići iz Ljubomišlja, Hodžići i Žige sa Godomilja, Karahmeti iz Luke (pripada Srebrenici), Omanovići iz Crnog vrha kod Višegrada, Ferizovići iz Vragolova, Gluhići iz Osova, Zimići iz Duba, Hasanovići, Ručići i Mehmedovići sa Krivača, Saračevići iz Točionika, Zolote iz Strmca, Dumanjići iz Dumanjića, Heljići iz Rogatice, Hajrići sa Babljaka, Podžići iz Podžepla, Devedžije iz Beheća, Mednolučani iz Medne Luke, Ramići iz Hercegovine, Jakubovići, Baručije i Čaldari iz Pljevalja, Šapčanin iz Šapca (Srbija).²

Gakovići i Jusufbegovići iz Užica (Srbija), Hrvačići i Bajići najvjjerovatnije iz Hrvatske, mada neki misle da im je porijeklo iz Crne Gore, Kaljevići i Avdići iz Kolašina (Crna Gora), Guhdije, Džebe (ranije se zvali Bedelj), Kačevići, Hadrovići, Hrulje, Dizdarevići iz tzv. “Arnautluka”³, Brgulje i Karići iz “Undurije” (Ugarske) tokom

2 Odredbama Jedrenskog mira između Rusije i Turske (1830) usvojen je zahtjev Srbije da se muslimani moraju iseliti sa teritorije te države. Potom je uslijedilo masovno iseljenje tog življa u Bosnu i Hercegovinu, dijelom u Novopazarski sandžak, te u Makedoniju. Opširnije u: Hodžić Š., (1958), Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u Sjevernoistočnu Bosnu između 1788-1862, Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne, Knjiga II, Tuzla.

3 Riječ je o nekadašnjem prostoru Novopazarskog sandžaka, odakle je uslijedilo masovnije

povlačenja Osmanlija sa tih prostora u 17. stoljeću. Postoji jedan broj rodova/porodica koje se ubrajaju u “starosjedioce”, za čije se porijeklo ne može ništa pouzdano kazati, tj. odakle su došli i koliko dugo žive na tom području, dakako, ukoliko se ostave po strani određena nagađanja koja su, nerijetko, čak kontradiktorna. U te rodove spadaju: Česke, Karići, Kulovci (za njihovo porijeklo pominju se dvije verzije, a pitanje je šta i koliko je tu pouzdano: u jednoj ih se predstavlja kao spahijski potomak, a drugoj da potječu od nekog sluge!), Imamovići, Halilovići, Sulejmanovići, Begići, Vilići, Tabakovići, Otajagići, Salići, Bičići, Fazlići, Mahmutovići, Kurtići, Parnice, Vatreši, Torlaci, Mujčinovići, Čolići, Balaši, Lisići, Šabanovići kao i još neki, uključujući i one koji su izumrli, ili su se odselili sa tog područja. Među izumrle spadaju: Šapčanin, Dučići, Junuzovići, Topčići, Danići, Džindo... U one koji su se odselili sa tog prostora spadaju: Konakovići, Pandže, Sivice... Ostaje da se, u konačnici, tome pridodaju i oni koji se, nakon proteklog rata i brutalnog progona kompletног preživjelog stanovništva sa tog prostora, više neće vratiti da tamo žive. A takvih će, po svemu sudeći, biti puno. Naime, postoje brojna sela i zaseoci u koja se još uvijek nije vratila nijedna osoba!

Pored navedenih bošnjačkih rodova, u selu Mislovo i na Mandrama, žive Veljovići, Pajići, Ninkovići, Dragičevići, Mitrovići, koji su pripadnici srpskog naroda. Neki od njih su se doselili na taj prostor iz Crne Gore.

Do 1992. godine, kako je to precizno ranije navedeno i u tekstu M. Petriča, “Porijeklo stanovništva Žepe”, objavljenom u Glasniku zemaljskog muzeja Sarajevo, na tom području, odnosno u mjesnoj zajednici Žepa, živjeli su sljedeći rodovi/porodice: Alinčići (Stop); Avdići (Purtići); Bajići (Vratar); Balaši (Ljubomišlje); Baručići (Stop); Begići (Vratar); Bičići (Borovac, Slap); Bogilovići (Laze); Brdjanin (Krnjići, Purtići); Brgulje (Borovac); Crnac (Mandre); Čaldari (Vrelo); Čavčići (Čavčići); Česko (Laze, Ljubomišlje, Mandre, Žepa); Čolići

---

odseljavanje stanovništva, uključujući i njegovo doseljavanje u Bosnu, nakon odvajanja tog Sandžaka od Bosanskog vilajeta.

(Laze); Delići (Vratar); Devedžije (Stop, Vratar); Dizdarevići (Borovac, Krnjići); Dumanjići (Borovac);

Durmiševići (Vratar); Džebo (Krnjići); Fazlići (Borovac); Ferizovići (Žepa); Gagrice (Čavčići); Gakovići (Slap); Gluhići (Purtići); Guhdije (Vratar); Hadrovići (Krnjići); Hajrići (Ribioc, Vratar); Halilovići (Stop); Hasanovići (Purtići); Heljići (Vratar); Hodžići (Vrelo); Hrulje (Krnjići); Hrvacići, Hrve (Stop); Imamovići (Stop); Jahići (Ljubomišlje); Jakubović (Žepa); Jusufbegovići (Slap); Kačevići (Krnjići, Purtići); Kadrići (Ribioc); Kaljevići (Žepa); Karahmet (Žepa); Karčići (Purtići); Karga (Vratar); Karići (Pripečak, Stop); Kulovci (Ljubomišlje, Vratar, Žepa); Kurtići (Vratar); Lisići (Ljubomišlje); Mahmutovići (Vratar); Mednolučanin (Žepa); Mehmedovići (Ribioc); Mešanovići (Purtići); Mišići (Ljubomišlje); Mujčinovići (Borovac, Laze); Omanovići (Ljubomišlje, Žepa); Otajagići (Pripečak); Paraganlige (Slap); Parnice (Vratar); Podžići (Žepa); Ramići (Pripečak); Ručići (Čavčići); Salići (Pripečak); Salkunići (Žepa); Saračevići (Ljubomišlje); Sulejmanovići (Čavčići); Šabanovići (Ljubomišlje); Štitkovci (Čavčići); Tabakovići (Slap); Torlaci (Laze); Vatreši (Ribioc, Slap); Vilići (Slap); Zagorice (Borovac); Zimići (Purtići); Zolote (Borovac); Zulanovići (Vratar); Žige (Čavčići).

Budući da se prednje informacije uglavnom odnose na period od sredine 19. stoljeća do najnovijeg vremena, vratimo se sada onome što mu je u historijskom smislu prethodilo, uključujući i drevna vremena iz kojih, također, potječe određeni tragovi života na tom prostoru.. Tako, primjerice, Mario Petrić, u već pomenutom tekstu pod naslovom "Porijeklo stanovništva Žepe", piše o dva lokaliteta pod istim nazivom - Gradina, jednom sa desne, a drugom sa lijeve strane rijeke Žepe. Za gradine se, opet, zna da pripadaju staroilirskim naseljima kojih je bilo dosta na širem području današnjeg Rogatičkog kraja, kome pripada i Žepa. Obično su to bila utvrđena naselja na vrhovima brijegevova srednje visine, a ponekad i na visokim, teško pristupačnim liticama. U ovom slučaju, prvi lokalitet pod navedenim nazivom se nalazi jugozapadno

od sela Vratar, a drugi, između tamošnjih sela Vrelo i Krnjići. Tu su pronađeni ostaci keramike slične onoj otkrivenoj na glasinačkom platou, a poznato je, opet, da drevna glasinačka kultura pripada tzv. "zapadnobalkanskom geometrijskom stilu", koji je, u umjetničkom smislu, preferirao pravolinijske motive, poput trouglova i sl., što ga, kao takvog, čini zanimljivim.

Pored navedenog, tokom gradnje ceste prema Žepi početkom 60-tih godina prošlog stoljeća, koja se, s njene južne strane, spušta niz planinu Bokšanicu, na lokalitetu Previš-polje, pronađen je jedan kameni budak za koji se pretpostavlja da potječe čak iz neolitskog doba. Tom prilikom je premješten u Zemaljski muzej u Sarajevu, gdje se i sada nalazi. Istina, još nemamo decidan znanstveni stav oko starosti tog kulturnog spomenika jer pomenuti lokalitet nije arheološki ispitan. Mario Petrić također ukazuje da su na području Žepe pronađeni tragovi života koji sežu do rimskog doba, kao što je otkriveni novac, te dio jedne kamene ploče iz tog vremena, koja tipološki odgovara rimskim stelama.

S druge strane, arheolog I. Bojanovski navodi da se i danas nalaze ostaci čuvenog rimskog puta, o čemu je i prethodno bilo govora, koji je preko tog područja prolazio ka istoku, povezujući ga sa Višegradom, a ne treba izgubiti izvida ni to da je, u tom vremenu, njemu susjedna Srebrenica bila jedan od najvećih i, zbog tamošnjeg rudnika Sase, najznačajnijih rimskih gradova ne samo na ovim prostorima, nego i daleko šire.

Pored navedenih gradina i nazivi određenih lokaliteta na području današnje Žepe, kao što su Ljubomišlje, Tulež, Trojan, Stop, Mandre i niz drugih, asociraju, kako to naglašava jedan broj analitičara, upravo na imena koja potječu iz drevnih vremena, u ovom slučaju staroslavenskih, od barem jednog milenija unazad, što, opet, budući da nisu zaboravljeni, odnosno nestala, dovoljno govori o dugovremenom kontinuiranju života na tom prostoru. To potvrđuju i neke prepiske, pa i tužbe koje su zabilježene, te u arhivima sačuvane između dubrovačkih trgovaca i Dinjićića koji su, uz još neke vlastele, kao što su bili Pavlovići

i Kovačevići dugo, tokom Srednjeg vijeka, vladali tim područjem sve od Drine pa do Prače (Borča) u današnjem Rogatičkom okrugu. Historičari su zabilježili da su se, u osmanskom prodiranju u Bosnu, našle prve na udaru upravo zemlje Pavlovića i Kovačevića koje su, sa njihovim osvajanjem, uvrštene u Bosanski sandžak čim je on bio formiran.

Ono što se također pouzdano može kazati, a što je i prethodno naglašeno, jeste to da je taj kraj u migracijskom smislu vrlo dinamičan, da se u njega odvajkada odnekud doseljavalo, ali i odseljavalo, pogotovo u novijem vremenu, što je i razumljivo jer je riječ o graničnom području i to ne samo Bosne i Srbije, nego i u nekim drugim, duhovno-kulturnim i povijesnim kontekstima. Ali, to je već zasebna tema kojom se nećemo baviti u ovom tekstu.

Kulturno-historijske znamenitosti Žepe

O nekim kulturno-historijskim spomenicima Žepe, pisao je i jedan od najcjenjenih istraživača sa ovih prostora, Hamdija Kreševljaković. U njegovim Sabranim djelima (II tom, str. 392), objavljenim 1991. godine, u poznatoj Ediciji "Kulturno nasljeđe", opisan je lokalitet Starog Grada, na kome se nalaze ostaci ranije navedenog srednjovjekovnog grada Vratara, te Režep-pašina kula, koja se nalazi nedaleko od današnjeg mjesnog središta Žepe. Opisujući ostatke utvrđenog srednjovjekovnog grada Vratara, H. Kreševljaković ističe da se oni nalaze na već pomenutom, teško pristupačnom, brdu Stari Grad, koje se, sjevernom stranom, okomito spušta u kanjon rijeke Žepe, dok mu je južna strana kraća i manje strma, na kojoj je podignut, za utvrđene gradove iz tog doba, uobičajen kameni zid i to u dužini od 110 metara, na nekim dijelovima visok i do tri metra. Logično je da se upravo s te strane ulazilo u gradsku utvrdu. Vidljivi su i ostaci četiri kamene kule okruglog oblika, prečnika 5 metara, s tim što se jedna nalazila na istočnoj, a druga na zapadnoj strani, spojene pomenutim kamenim zidom. U središnjem dijelu vidljivi su ostaci veće prostorije, pravougaonog oblika, podjednako udaljene (40 metara) od pomenutih kula sa istočne i zapadne strane. Tu se nalazi

i dobro očuvana sudačka stolica uklesana u tamošnjoj matičnoj stijeni. Pored kule koja je okrenuta ka istoku, uočljivi su ostaci još jedne, istog oblika i promjera, udaljene od gradskog zida 40 metara.

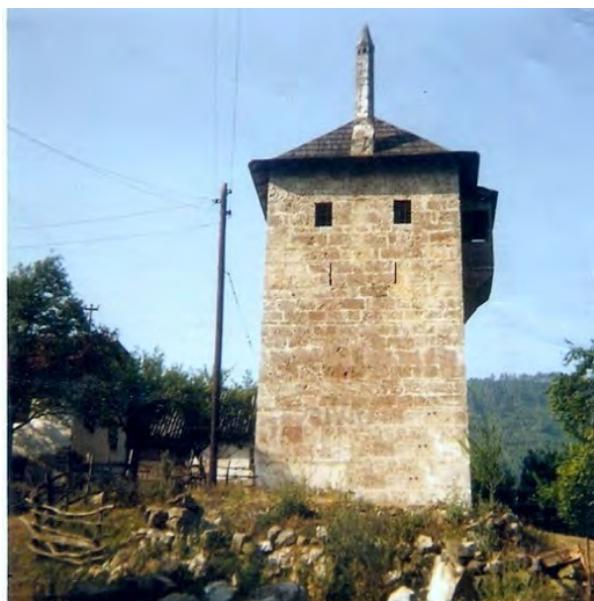
Za one koji nisu nikada bili u tom kraju, treba dodati da je položaj brda Stari Grad, na kome je podignut drevni Vratar, takav, da se sa njega, čak i vizuelno, mogla nadzirati gotovo cijelokupna žepska kotlina. Otuda je posve logično da je baš na tom mjestu bio podignut taj utvrđeni grad. Moguće je da je pripadao poznatoj vlasteli Radinovića, odnosno Pavlovića koji su, kako to navodi A. Bejtić, pod svojom kontrolom držali cijeli prostor “od izvorišta rijeke Bosne do Drine, uključujući i trg u Rogatici.” Stradali su u osmanskim osvajanjima Bosne, kao i neka druga njena tadašnja vlastela. Zanimljivo je istaći da i Konstantin Porfirogenet, pominjući zemlju Bosnu negdje polovicom X stoljeća, odnosno opisujući njen tadašnji organizaciono-teritorijalni ustroj, navodi i župu Borač, odnosno istoimeni utvrđeni grad u blizini današnjeg rogatičkog sela Kukavice, a kojoj je, najvjerovatnije, pripadalo i današnje žepsko područje. Kao što je dobro poznato, iz tog utvrđenog grada se stoljećima stolovalo, primalo strane izaslanike, te odašiljalo vlastite u druge zemlje i krajeve, trgovalo, naročito sa Dubrovnikom. Jedan od trgova je, bez sumnje, bio i drevni Vratar.

Stari Grad, na kome se nalaze ostaci drevnog grada Vratar sa kraljevom stolicom uklesanom u tamošnjoj matičnoj stijeni

Nedaleko od Starog Grada, istina sa suprotne strane rijeke Žepe, nalazi se dosta dobro očuvana Redžep-pašina kula, sagradena na tri kata,

ne računajući prizemlje koje je, po svemu sudeći, služilo kao tamnica. Osnovica kule je nešto preko šest metara, dok je visoka oko 15 metara. Zidovi su od zadivljujuće tesanog, odnosno rezanog kamena, debljine jedan metar. Prva dva kata kule očigledno su služila za odbranu, jer se na tim njenim dijelovima nalaze puškarnice, dok je treća etaža bila za stanovanje, gdje se nalaze ne samo prozori, nego i kamin za loženje vatre. Interesantno je pomenuti da se ulaz u kulu nalazi na visini od čak tri metra. Kula je u nekoliko navrata stradala, a posebno u toku Drugog svjetskog rata kada su je minirali četnici iz žepskog susjedstva, jer se u nju bila sklonila jedna grupa tamošnjeg bošnjačkog stanovništva. U toku 1968. godina kula je bila obnovljena, uključujući i njeno pokrivanje šindrom, te tako vraćena u svoj prvobitni izgled. A onda su je, tokom protekle agresije na Bosnu i Hercegovinu od 1992-1995. godine, ponovo četnici devastirali i samo zahvaljujući izuzetno kvalitetnoj kamenoj konstrukciji, još uvijek je u relativno stabilnoj situaciji. Proglašena je nacionalnim spomenikom 2007. godine, te je, stoga, logično očekivati da će, u nekom doglednom vremenu, ponovo biti renovirana. Kao takva, uz tamošnji čuveni Most na Žepi, kao i niz drugih prirodnih i kulturnih znamenitosti, mogla bi postati važan turistički resurs tog kraja.

Redžep-pašina kula u Žepi

Postoje ostatci još nekih kula u tom kraju, a zna se da su ih tokom osmanske vladavine ovim prostorima podizale spahije, kao što su “Vilića kula” u selu Slap, za koju se vjeruje da je pripadala “rodu Vilića”, potom na lokalitetu Duvarine i Kaljevića kuće. Na žalost, zbog svekolikog nemara kome je taj kraj prepušten, sve je to na putu da ubrzo i zauvijek nestane.

Svakako, najpoznatiji kulturno-historijski spomenik, azahvaljujući činjenici da ga je opisao u svojoj čuvenoj priповјетci “Most na Žepi”, nobelovac Ivo Andrić, jeste već pomenuti, istoimeni kameni most. Most je, najprije, još u 16. stoljeću, bio podignut na samom ušću rijeke Žepe u Drinu i to neposredno nakon što je sagrađen znameniti most Mehmed paše Sokolovića u Višegradu. Čak je sagrađen od iste vrste kamena. Vjeruje se da ga je podigao jedan od učenika odveć poznatog graditelja iz tog vremena, Mimara Sinana. Kada je, zbog izgradnje hidroelektrane u Perućcu, odnosno nastankom hidroakumulacionog jezera na Drini, trebao biti potopljen, 1967. godine je demontiran, prenesen nekoliko kilometara uzvodno i ponovo montiran u kamenitom dijelu korita Žepe, na mjestu zvanom “Spahijin hrid”. Tu se i sada nalazi povezujući preko rijeke obližnji središnji dio Žepe sa naseljima Vratar i Riboci. Riječ je o lokalitetu podno Starog Grada, odnosno pomenutog drevnog grada Vratara, s desne, te Redžep-pašine kule, s lijeve strane rijeke Žepe.

Most na Žepi je jedan od najljepših koji su podignuti na ovim prostorima tokom višestoljetne osmanske vladavine. Na žalost, u vrijeme pisanja ovog teksta, ovo kulturno zdanje je, zbog nemara, odnosno nesaniranja napuknuća, veoma ugroženo. Ukoliko ne bude pomenuto oštećenje blagovremeno otklonjeno, most bi se mogao čak i urušiti. Inače, vjeruje se da je ovo superdragocjeno kulturno zdanje podigao vezir Jusuf za koga se, opet, pretpostavlja da je porijeklom upravo iz tog kraja. Pored samog mosta, na mramornoj ploči, uklesano je: “Ovaj most je spomenik neimarstvu 16. stoljeća. Ugrožen akumulacionim jezerom na Drini, prenesen je ovdje sa ušća Žepe 1967. da i dalje služi pokoljenjima.”

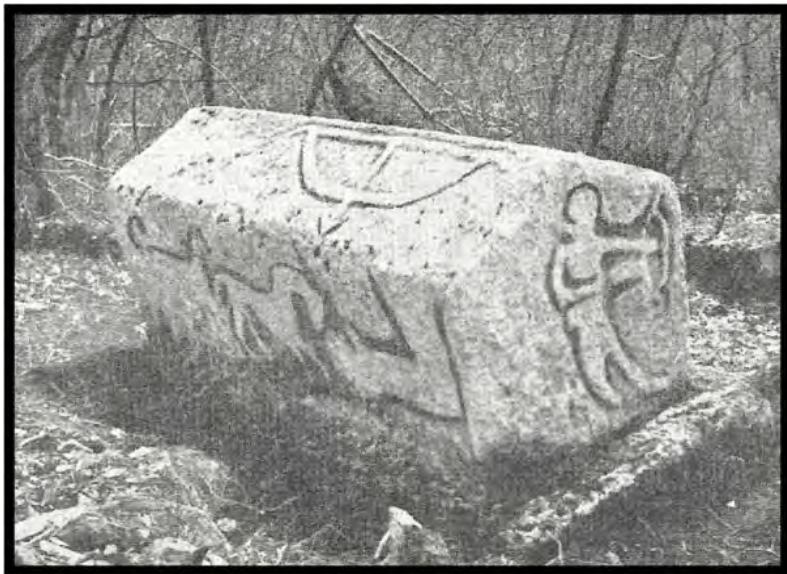
U Žepi se nalazi još jedan, veoma interesantan kameni most iz perioda osmanske vladavine i to na samom izvoru rijeke Žepe, svega desetak metara nizvodno. Trenutno su na njemu vidljiva tri luka, iako se pretpostavlja da je imao još dva. Širok je oko tri metra i u punoj je upotrebi, kao dio puta koji povezuje Žepu sa Rogaticom.

Most na Žepi, sadašnja lokacija

Kao svjedočanstvo o srednjovjekovnoj naseljenosti žepskog kraja su i tamožnje brojne nekropole. Ima ih i na lijevoj i na desnoj strani rijeke Žepe. Povjesničar Vlajko Palavestra je zabilježio da je na tom području otkriveno preko 160 kamenih spomenika, većinom u obliku neukrašenih ploča bez postolja. Ali, ima i 11 onih koji su ukrašeni. Na desnoj strani rijeke Žepe, stećci se nalaze na više lokaliteta. Na mjestu zvanom Podzid, koje povezuje naselja Vratar i Ribioc, od 31 stećka koliko ih se tu nalazi, 26 su u obliku ploča, tri sanduka i dva sljemenjaka. Nekropola u selu Vratar ima 10-tak stećaka i to u obliku sanduka i sljemenika, od kojih su dva ukrašena polumjesecom i biljnim stilizacijama. U tom naselju stećci se nalaze na nekoliko lokaliteta, kao što su Jasik, Heljića kuće, pa čak i na samom starom gradu Vratar. U naselju Ljubomišlje nalazi se jedna od najbrojnijih i ujedno do sada najbolje istraženih nekropola u tom kraju. Broji 48 stećaka, od kojih su

22 u obliku ploča, 19 sanduka, te sedam sljemenika. Ispod jednog od tamošnjih stećaka 1963. godine je pronađen kostur muškarca koji je, prema stručnoj procjeni bio star između 30 i 40 godina, a bio je prekriven izdubljenim hrastovim deblom. Posebno su zanimljivi ukrasi na nekim stećcima koji se tu nalaze, kao što su: ruka do lakta, štit sa mačem, luk sa strijelom, scena sa muškarcem koji drži luk uz konja i psa.

Jedan od ukrašenih stećaka

S lijeve strane rijeke Žepe najviše stećaka se nalazi na lokalitetu Krnjići i to 19 u obliku ploča, 11 sanduka i pet sljemenjaka, od kojih su dva ukrašena sa polumjesecom i vertikalnim rebrima, potom u mjestu zvanom Tulež, gdje je pronađeno šest stećaka, od kojih su neki također ukrašeni, pa u selu Pripečak, gdje tamošnja nekropola broji 14 stećaka, u Slapu sedam, te na još nekim područjima kako centralnog, tako i perifernih dijelova Žepskog kraja. Nažalost, neki od tamošnjih stećaka su ili uništeni, ili upotrijebljeni u građevinske svrhe. U blizini samog centra Žepe, nedaleko od tamošnje džamije, na lokalitetu "Bjelila", prilikom iskopa pijeska pronađena je nekropola sa nekoliko grobova, uključujući i pozlaćeni širit, te odlomak jedne kamene ploče na kojoj je vidljiv reljefno isklesan križ za još većom krsnicom mača. Isto tako, vjeruje se da je u mjestu zvanom Crkelj nekad postojala stara bosanska

crkva, na što asociraju i još neki tamošnji toponimi, poput imena “Za krstom”, “Crkvice” i sl. Vjeruje se također (riječ je o predanju, a ne o bilo kakvim pouzdanim dokazima za tako šta), a što je i prethodno naglašeno, da su na tom prostoru nekad živjeli “Lutorani” koji su se morali odatle odseliti jer snijeg koji je pao punih sedam godina nije okopnio, te da je tim prosatorima dugo vremena vladala mitološka “Prokleta Jerina” koja je stolovala u drevnom gradu Vratar.

Treba, također, naglasiti da o stećcima kojih ima puno u Rogatičkom kraju, a neki od njih su, zbog svoje dragocjenosti, preneseni u Zemaljski muzej u Sarajevu, jer spadaju među najljepše koji su pronađeni na cijelom području Bosne i Hercegovine (Mahmuta Brankovića, Radivoja Opravića...), imamo zapise još iz 16. stoljeća, vezane za putopisce kao što su Benedikt Kuripešić, kao i neki drugi, o čemu piše i Šefik Bešlagić u svojim radovima o stećcima u Bosni i Hercegovini. Budući da se u Žepskom kraju, i to na nizu lokaliteta, nalaze nekropole srednjovjekovnih stećaka, o kojima je prethodno bilo riječi, a poznato je da, sa osvajanjem tog područja od strane Osmanlija sredinom 15. stoljeća, zatečeno stanovništvo nije primilo islam naglo i prisilno, već je to činilo postepeno i dobrovoljno, logično je što se tu nalaze nadgrobni spomenici (nišani) “hibridnog” karaktera, koji predstavljaju svojevrsnu “transformaciju”, odnosno prelazak od stećka ka nišanu, karakterističnom za ovdašnje muslimane, sa veoma zanimljivim epitafima, ispisanim najčešće na nekom od orijentalnih jezika, ali i, nerijetko, bosančicom, uključujući i uklesane zajedničke simbole kakvi se susreći i na stećcima, i na nišanima. Takav je i nišan Topčo – Sinanpaše u Žepi, koji se nalazi na tamošnjem mezarju Tulež. Da je islam priman naglo i prisilno, zasigurno bi se desio radikalni otklon od svega što je dotad, u duhovno-kulturnom smislu, baštinilo tamošnje stanovništvo. Otuda je, u apostrofiranim kulturološkom kontekstu, značajno područje Žepe. Ono će postati još značajnije ukoliko stećci budu uvšteni u UNESCO-vu kulturnu baštinu, a na čemu se upravo radi dok traje pisanje ovog teksta.

Nišan Topčo – Sinanpaše u Žepi (Tulež)

Valja pomenuti i čuvenu džamiju u Žepi koja je, na žalost, tokom okupacije te “UN sigurne zone” od strane srpske vojske i policije, a potpomognute od strane paravojnih formacija, kao i uz drugu logistiku iz Srbije, 1995. godine do temelja srušena. Spadala je ne samo u red starijih džamija koje su podignute u Bosni i Hercegovini, nego i u one najveće. Nije bila potkupolna, a imala je dimenzije 16x16 metara, te kamene zidove debljine metar. Po svemu sudeći, podigao ju je Junuzbeg, bosanski sandžak-beg od 1613-1615 godine, koji je 1617. bio imenovan velikim vezirom, a proslavio se u mnogim vojnim pohodima. Nakon završetka proteklog rata, džamija je obnovljena s tim što je sada nešto manjih dimenzija nego što ih je ranije imala.

U blizini ove džamije nalazi se turbe u kome je ukopan Mulaibrahim Čavčić. Ubili su ga vojnici Austro-Ugarske kada je Bosna i Hercegovina bila pod njenom upravom. Prema predanju, Mulaibrahim je pokušao spriječiti dalje uništavanje usjeva od strane austro-ugarskih vojnika koji su u selu Slap (na ušću Žepe u Drinu) minirali to područje i pripremali ga za splavove, odnosno odvoženje trupaca sa žepskog prostora i što je bilo još iritantnije, vrijeđanje čobanica koje su čuvale stoku na tom lokalitetu, a što su drsko činile te osobe. To je vrlo teško padalo ljudima tog odveć patrijarhalnog kraja koji su posebno držali do “obraza i časti žene”.

Sadašnji izgled džamije u Žepi

S toga se, pomenuti Mulaibrahim, jednog dana uputio u Slap, ponijevši sa sobom pušku u želji da zaplaši te vojнике. Kada je zapucao u zrak, oni su na to bjesomučno uzvratili s namjerom da ga ubiju, teško ga ranili, ali se ipak uspio živ izvući i nekako doći do žepske džamije, gdje je umro. Nešto kasnije mu je, upravo na tom mjestu gdje je izdahnuo, podignuto turbe.

Turbe Mulaibrahima Čavčića u Žepi

Zanimljivo je pomenuti da je taj sakralni objekat jedini preživio okupaciju Žepe 1995. godine. Naime, tada je sve drugo spaljeno i razrušeno na cijelom žepskom prostoru od strane srpskih snaga. Također je zanimljivo istaći da je, prema predanju, Mulaibrahim bio vrlo učen čovjek, zbog čega je u narodu prozvan Softom, a poticao je iz znanju također odane, tzv. "hodžinske porodice". Za njegovog djeda Mehmed-hodžu se vezuje legenda kako je svakog petka odlazio na odsedlanom bijelom konju do planine Panjak kako bi тамо klanjao džumu, i to na lokalitetu zvanom "Šehova džamija", umjesto u mjesnoj, žepskoj džamiji. "Šehova džamija" zapravo spada u jedno od poznatih bosanskih dovišta, gdje se svijet okuplja tokom sušnog perioda i upućuje molitvu za kišu. Za to dovište se, opet, vezuje legenda da se, nakon molitve, nikada ljudi nisu vratili kućama, a da ih, dok su se još nalazili na putu, nije sustigla kiša.

Žepski kraj u periodu austrougarske vladavine

Kada se povuklo Osmansko carstvo sa ovih prostora, a Bosnom i Hercegovinom, zahvaljujući odlukama Berlinskog kongresa iz 1878. godine, zagospodarila Austro – Ugarska, područje današnje Žepe je očigledno bilo potpuno zanemareno. Gotovo ništa, što bi bilo vrijedno pomena, nije podignuto i sačuvano iz toga vremena, osim uskotračne pruge koja je služila za eksploataciju tamošnjih vrlo kvalitetnih šuma, nijedan drugi infrastrukturni objekat nije izgrađen, nijedan kulturni spomenik napravljen, nijedan proizvodni pogon otvoren, unatoč resursa kojih je na tom području i tada bilo, poput već pomenutih šuma, vode i sl.

Pruga koju su izgradile austrougarske vlasti vodila je od Zavidovića, preko Olova i Han Pijeska do mjesta Kusače, odakle je za vrijeme Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije, ili, preciznije kazano, u periodu od 1926. do 1930. godine, produžena sve do Drine, s tim što su niz oštru strminu, od Podzida u selu Ribioc, pa do ušća rijeke Žepe u Drinu, željeznim sajlama i čekrkom spuštani puni vagoni,

a iz suprotnog smjera izvlačili se oni prazni. Naravno, time su mogli rukovoditi samo posebno obučeni ljudi, jer je to bilo veoma opasno, pogotovo za radnike koji su u podnožju sčekivali vagone i istovarali ih.

Odatle se građa, uvezana u splavove, sve do Save i dalje ka Beogradu, transportovala niz plahovitu Drinu, a to je bilo moguće jer tada na njoj nisu bile podignute hidrocentrale. Splavovima su kormilarili vični splavari, o čijim se podvizima u savladavanju hirovitih matica i bukova kojih je bilo na dosta mjesta u kanjonu Drine i danas prepričava među tamošnjem stanovništvu.

Uskotračna pruga, koju je tamošnje stanovništvo popularno nazivalo “štredkom”, bila je u funkciji sve do 1955. godine, kada je ukinuta, a onda je, njenom trasom, izgrađen makadamski put koji je još u upotrebi. Ukidanjem ove pruge stanovništvo Žepe je ostalo bez i jednog preduzeća u kojem bi se, na tom prostoru, neko mogao zaposliti i od toga živjeti.

Kad je riječ o odnosu austrougarskih vlasti prema žepskom području, valja imati u vidu još jednu važnu činjenicu. Budući da se radi o graničnom području i to ne samo sa susjednom Srbijom, već i u jednom širem značenjskom kontekstu, u periodu austrougarske vladavine Bosnom i Hercegovinom, jedino je u Rogatici bio podignut vojni garnizon, te još neki proizvodni pogoni.

Doista, teško je pronaći bilo koje opravdanje za zanemarivanje današnjeg Žepskog kraja, uključujući i taj vremenski period. Umjesto razvoja tog područja, ono je bilo izloženo brutalnim razaranjima i ubistvima ljudi tokom sukoba Austro-Ugarske i Srbije, odnosno u Prvom svjetskom ratu, a ništa bolje nije prošlo ni u narednom, Drugom svjetskom ratu. O ovom potonjem (1992-1995), da se i ne govori.

Žepa u novijem vremenu (Period jugoslovenskih integracija i dezintegracija)

Pod novijim vremenom ovdje se misli na period jugoslovenskih integracija i dezintegracija, uključujući i aktualnu situaciju koja je uslijedila nakon disolucije SFRJ i međunarodnog priznavanja Bosne i Hercegovine kao samostalne države.

Najkraće kazano, maćehinski odnos prema Žepi se odvijao i nakon odlaska Austro-Ugarske sa ovih prostora, tj. u periodu jugoslovenskih integracija i dezintegracija, a naročito kad je riječ o odnosu prema Bošnjacima. Permanentno im je otimana zemlja i uništavana druga imovina, vršeni progoni i ubistva. Tako je samo u Hercegovini tokom Kraljevine SHS ubijeno i protjerano sa svojih ogništa oko 3000 pripadnika tog naroda. Sličnu sudbinu su doživljavali i u Istočnoj Bosni, kojoj pripada Žepski kraj, o čemu svjedoči i istup tadašnjeg Reis-ul-uleme, Džemaludina ef. Čauševića, odnosno njegov intervju koji je dao jednom francuskom novinaru 1919. godine, kao i Izvještaj kasnijeg Reis- ul-uleme, Ibrahim ef. Maglajlića, upućen Vladi 1931. godine, gdje se o tome vrlo decidno argumentiralo. Konkretnije govoreći, u kakvoj se situaciji nalazio muslimanski živalj Rogatičkog kraja, vidi se iz Predstavke koju su njegovi predstavnici 1919. godine uputili tadašnjem regentu Aleksandru, a u kojoj se, između ostalog, traži da “konačno budu zaštićeni od napada pravoslavnih Srba, naročito dobrovoljaca u srpskoj vojsci”, koji su se odnosili ne samo na “sve učestalije pljačke i zlostavljanja, nego i ubistva prvaka iz tog naroda”. Kao rezultat toga uslijedila je naredba preko Zemaljske vlade u Sarajevu da se to zaustavi, odnosno “da Kotarski ured u Rogatici obezbijedi muslimanskom elementu siguran život, imetak i čast.”

A kad je riječ o genocidnom zatiranju Bošnjaka na tom prostoru, pogotovo u toku Drugog svjetskog rata, kao i u najnovijoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu, dovoljno je to ilustrirati sljedećim podatkom. Prema precizno prikupljenim podacima, samo u selu Godomilje je u Drugom svjetskom ratu, od 231 tadašnjeg žitelja, zaklano, živo spaljeno

i na druge načine ubijeno 226 osoba. Preživjelo ih je svega 55, odnosno samo 20%! Slično su prošli žitelji brojnih sela koja pripadaju Žepi, a posebno se to odnosi na Laze, Borovac, Stop i još neka. Veliki broj porodica iz tih naselja je potpuno uništen, što znači da niko iz njih nije uspio preživjeti tu golgotu. A šta tek kazati o potonjem ratu u kome je Žepa bila proglašena “UN sigurnom zonom”!, što, uz skandaloznu inertnost UN-a i Savjeta bezbjednosti, Evropske Unije, NATO alijanse i drugih međunarodnih asocijacija, nije predstavljalo nikakvu prepreku da se, uz veliki broj ubijenih, cjelokupno preživjelo stanovništvo protjera sa svojih vijekovnih ognjišta, uključujući i uništenje cjelokupne njegove imovine koju su imali.

Unatoč brojnih nespornih komparativnih prednosti za prosperitetan razvoj tog kraja, Žepa je danas vrlo zapuštena, gdje se vratilo ispod 30% njenih ranijih žitelja, uglavnom starijih, na što je i prethodno ukazano. Ali, o tome nekom drugom prilikom.

Zaključna opservacija

Iako sa svojim karakteristikama Žepa spada u red najzanimljivijih područja u Bosni i Hercegovini, ona, još uvijek, nije u znanstvenom smislu pretenzivnije istražena, na osnovu čega bi se, onda, mogla iznijeti neka decidnija stajališta vezana za povjesnu vertikalnu tog kraja, njegovu kulurološku i druge bitne dimenzije. Istina, bilo je nekoliko fragmentarnih istraživanja o tamošnjim srednjovjekovnim nekropolama i nekim drugim kulturno-historijskim spomenicima, porijeklu stanovništva koje je tu živjelo i živi i tome slično.

Na osnovu prikupljenih podataka, u ovom radu smo pokušali dati jednu koliko-toliko cjelovitiju sliku o tom kraju, što nipošto ne znači da je to dostatno. Nadati se da će, bilo autor ovog teksta, ili neki drugi, nastaviti daleko pretenzivnije istraživanje Žepe i svega onoga što ona u povijesnom kontekstu simbolizira, jer taj kraj to, uistinu, zasluzuje.

Literatura:

1. Bejtić A.,(1961), “Nova Kasaba u Jadru”, Godišnjak Društva istoričara BiH, God. XI, Sarajevo.
2. Bojanovski I., (1961) “Arheološki spomenici, zaštita spomernika kulture i prirode na području buduće akumulacije HE Peručac na Drini”, Sarajevo.
3. Hodžić Š., (1958), “Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u Sjevernoistočnu Bosnu između 1788-1862”, Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne, Knjiga II, Tuzla.
4. Kreševljaković H., (1991) „Kule i odžaci u BiH“. U: Sabrana djela, tom II, Sarajevo.
5. Petrić M., „Porijeklo stanovništva Žepe“, Glasnik Zemaljskog muzeja – Etnologija, Sarajevo
www.Scrobd.com/doc/98453879 (pristup 13.03.2014)
6. Šabanović H., (1939) „Bosanski pašaluk“, Naučno društvo NR BiH, Djela, knjiga XIV, Sarajevo.
7. Šabanović H. – Palavestra V., (1964), „Žepa i njena okolina u prvim decenijama turske vlasti“, GZM, Etnologija, NS XIX, pp. 39-44

Popisi stanovništva:

8. “Glavni rezultati popisa žitelja u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895”, Statistički odjel Zemaljske vlade, Sarajevo, 1898.
9. „Rezultati popisa žitelja u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910 godine“, Statistički odjel Zemaljske vlade, Sarajevo, 1912.
10. „Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931, Knjiga II, Beograd, 1934.
11. „Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine“, Beograd, 1951.

Naselje Radovčići krajem 19. stoljeća

Sažetak

U ovom radu se daju osnovne društveno-geografske karakteristike naselja Radovčići krajem 19. stoljeća, koje se u administrativno-teritorijalnom pogledu nalazilo u Kotaru Srebrenica.

Tridesetak kilometara istočno od gradskog naselja Srebrenica, u srednjem dijelu sliva po imenu Rjeka ili Tokoljačka rijeka smješteno je naselje Radovčići. Ovo naselje se sastojalo od četiri sela i to: Ivčića, Katanića, Radovčića i Trubara. Sva sela su pripadala K.O. Radovčići čija je površina oko 2,5 km².

Analiza naselja u ovom radu je izvršena iz do sada nepoznatih i neobjavljenih izvora, prije svega austro-ugarskih gruntovnih knjiga i katastarskih planova sa kraja 19. stoljeća.

Značajni su i neki rezultati istraživanja za ovo naselje dobiveni obradom podataka iz službenih popisa stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1879, 1885, 1895. i 1910. godine.

Ključne riječi: Kotar Srebrenica, naselje, selo, Radovčići, Ivčići, Katanići, Trubari, kuće, familije, kraj 19. stoljeća.

Uvod

Kao i za većinu drugih ruralnih naselja, sela i mahala sa područja kotara Srebrenica tako i za naselje Radovčići, gotovo da nisu vršena nikakva istraživanja pogotovo iz 19. stoljeća. S tim u vezi istraživati

pojedina naselja na ovom prostoru, u navedenom periodu predstavlja poseban izazov u smislu istraživanja geneoloških, vlasničkih, demografskih i drugih geografskih karakteristika.

Prilikom izrade ovog rada, otežavajuća okolnost, ali i inspiracija za istraživanjem naselja i stanovništva ovog tipa bila je nedostatak pisanih tragova. Saznanje o naselju Radovčići su kroz historiju uglavnom prenošena usmenim predanjima sa generacije na generaciju, što je samo neke elemente sačuvalo od zaborava. Posljednja ratna razaranja Podrinja, a posebno opštine Srebrenica prije svega demografska, kada je genocidom u Srebrenici tokom julu 1995. godine pogubljeno i po nekoliko generacija, zatim uništavanjem materijalne i nematerijalne kulturne baštine dovelo je do postepenog zaborava geneoloških, vlasničkih i drugih osobenosti njihovih predaka.

Na osnovu primarnih historijskih podataka koji se nalaze u Republičkoj upravi za geodetske i imovinsko-pravne poslove Banja Luka, područna jedinica Srebrenica iz 1883-85 i 1894. godine izvršena je analiza osnovnih histrijskih geneoloških, vlasničkih, socioloških i geografskih karakteristika naselja Radovčići, odnosno K.O. Radovčići sa pripadajućim selima Radovčići, Ivčići, Katanići i Trubari krajem 19. stoljeća.

Geografski položaj i karakteristike naselja Radovčići

Naselje Radovčići se nalazi 30 km istočno od gradskog naselja Srebrenica. U administrativno-teritorijalnom pogledu na kraju 19. stoljeća pripadalo je kotaru Srebrenica, a dio je predjelne cijeline Osat¹.

Naselje Radovčići sastoji se od nekoliko manjih sela i to: Trubari, Ivčići, Katanići i Radovčići, a u gruntovno-katastarskom pogledu ova sela su dio katastarske opštine (K.O.) Radovčići, koja obuhvata

---

¹ Opširnije o Osatu pogledati u: Draškić, M. –Pavković, N.: Narodne nošnje iz Osata, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knjiga I, Muzej istočne Bosne u Tuzli, Tuzla, 1957.

površinu od 254 ha ili oko 2,5 km². K.O. Radovčići obuhvata prostor s lijeve i desne strane srednjeg toka po imenu Rijeka ili Tokoljačka rijeka, odnosno prostor koji se nalazi neposredno uz ova sela i između njih sa nadmorskim visinama od 390 do 850 m.

Najniži dio terena ove katastarske opštine se nalazi u mjestu Valjarica na ušću Rijeke u Pribojevića rijeku, odnosno Kolarsku rijeku, a najviši je vrh Gradina.

Naselje Radovčići sa istoka graniči sa naseljem Pribojevići, sa sjevera i sjeverostoka sa naseljima Krnjići i Tokoljaci, sa zapada naseljem Toplica i sa juga naseljem Pribidoli.

Na području K.O. Radovčići u reljefnom pogledu karakteristična je dolina toka po imenu Rijeka koja ovo područje presjeca po pravci I-Z i vrhovi po imenu Vis, Gradina i Begov vrh.

Sela su međusobno bila povezana seoskim putevima, a Radovčići u cjelini su krajem 19. stoljeća bili relativno dobro povezani sa Srebrenicom, Skelanim, kao i sa drugim susjednim naseljima i to sa istoka i zapada starim putnim komunikacijama.²

Površinska hidrografija je slabije razvijena. Osnovni vodotok na ovom području predstavlja potok po imenu Rijeka u koji se slivaju sve vode sa okolnog prostora. Pored navednog toka značajno je spomenuti i Trubarski potok koji predstavlja južnu pritoku Rijeke i stalni je tok, te veći broj izvorišta pitke vode manje izdašnosti od kojih su neki u selima bili uređeni kao javne česme.

Naselje Radovčići krajem 19. stoljeća

Nekoliko manjih nekropola stećaka na ovom području kao što su Dubljanica, Kamenjača, Trubarsko brdo, ukazuju na to da je ovaj prostor bio naseljen i u srednjevjekovnom periodu.³

---

² Zijad Šehić i Ibrahim Tepić: Povjesni atlas Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2002.

³ Sead Jahić, Stećci na području Srebreničko-bratunačkog kraja i mogućnosti njihove

Kako je naselje Radovčići sa selima izgledalo krajem 19. stoljeća, koliko je imalo kuća i koje su ga familije naseljavale dajemo u nastavku kroz nešto detaljniji pregled.

Kao što smo već naglasili naselje Radovčići se krajem 19. stoljeća sastojalo od nekoliko manjih sela i to: Ivčića, Katanića, Radovčića i Trubara.⁴ Sela su imala od po nekoliko kuća do desetak i nisu bila podjeljena na mahale. Kuće su najčešće bile građene od kamena i drveta, a kao krovni pokrivač koristila se drvena šindra ili plava kamena ploča koja se vadila u obližnjem selu Kolari.⁵ Od kamena su najčešće bili građeni temelji kuća ili podrumi, da bi se na njih postavljala drvena konstrukcija, između koje se postavljalo pleteno pruće, a onda su se zidovi malterisali iznutra i izvana sa smjesom blata (cline) i ostataka sijena i slame.

Neke od kuća su imale svoje specifičnosti u odnosu na druge, bile su građene jedna uz drugu kao jedan objekat, sa funkcijom dvije kuće.

Krajem 19. stoljeća broj kuća i stanovnika je bio u blagom porastu, (pogledati tabelu br.1.)

Tabela 1. Broj kuća, stanova i stanovnika u naselju Radovčići 1879-1910. godine.

Re.br.	Kuća/stan.	Prema popisima stanovništva/god.				Indeksi 1910/1879
		God.	1879	1885	1895	
1.	Br. kuća	24	29	36	46	191,7
2.	Br. stanova	25	40	34	37	148
3.	Br.stanovnika	171	216	226	268	156,7

Izvor: *Službeni popisi stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1879, 1885, 1895. i 1910. godine.*

valorizacije u turizmu, Tuzla 2013. (Magistarski rad) str.44-46.

4 Detaljnije o tome vidjeti: Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovin od 22 aprila 1895., Sarajevo 1896.

5 Detaljnije o tome vidjeti: Kacer, F.: Geologija Bosne i Hercegovine, Državna štamparija u Sarajevu, Sarajevo, 1926.

Selo Radovčići

Selo Radovčići krajem 19. stoljeća bilo je smješteno na jugozapadnoj padini uzvišenja Begov vrh, na nadmorskoj visini od oko 600 m. Kuće su bile izgrađene iznad puta u nizu, tako da se selo protezalo u pragu sjeverozapad-jugoistok⁶ po izohipsi od 600 m, u dužini od oko 85 m (prilog br.1).

Tako je ulazeći u selo sa zapadne strane prva kuća bila familije **Jahić** na k.č.191/2.⁷

Kao najstariji preminuli predak ove familije 1894. godine se pominje Jahija, a kuća sa još nekoliko manjih parcela u statusu mulka su u vlasništvu njegovog sina Huseina i snahe, udove umrlog Alije. Kao nasljednici Huseina kasnije se pominju sinovi Salih (Salko) i Atif, te kćeri Ajka i Zlatka.⁸

Ono što je zanimljivo za ovu familiju jeste to da vjerovatno prezime nosi prema najstarijem ovdje pomenutom pretku Jahiji – Jahić.

Sljedeća kuća na k.č. 191/4 je bila u vlasništvu familije **Begić**.⁹ Kao vlasnik ove kuće pominje se Mehmed umrlog Bege, a 1903. godine kao vlasnici se pominju Ibrahim i Jašar Begić umrlog Mehe. U vlasništvu ove familije je bilo i obližnje gradilište koje se nalazilo desno od kuće na k.č. 19/3.

Na k.č.191/5 - planu iz 1883-5. godine je prikazana kuća, dok je 1894. godine upisano kao ostavština Hasana **Hrnjića** umrlog Mustafe.¹⁰

6 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Katastarski plan za K.O. Radovčići, razmjera 1:3250 i 1:16125, iz 1883-85. godine.

7 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 13.

8 Huseinove kćeri, Ajka i Zlatka su bile udate u naselje Sulice u familije Nuhanović i Suljić.

9 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 14.

10 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica

Što znači da je vjerovatno Hasan kao posljednji muški potomak ove familije u međuvremenu preminu, pa se 1898. godine kao naseljednice pominju njegova ženska djeca Hava, Zejna, Fatima i Ajka, te udova Fatima Bašić.

Krajem 19. stoljeća u ovom nizu kuća bile su i kuće familije **Nukić**. Ovi objekati su bili izgrađeni nešto drugačije od ostalih, jedan uz drugi na k.č. 191/6 i 191/7 u vlasništvu braće Avdije i Redže Nukića umrlog Nuke.¹¹

Godine 1899. Avdiju je naslijedio sin Avdo, da bi nedugo zatim Avdu naslijedio malodobni sin Omer i Rumša rođeno Fržina, udova iza Avdije Nukića. U vlasništvu Avdije umrlog Nuke je bila i manja kuća na k.č. 119/11 u neposrednoj blizini prve.

U središnjem dijelu sela na k.č. 191/10 nalazila se kuća familije **Gurdić**, odnosno Alije umrlog Bege, Huseina, Saliha i Hamše umrlog Halila.¹² U vlasništvu ove familije su bile između ostalih i parcele 191/56 zvana kuća, vjerovorno kao prazna parcela. Na parceli k.č. 191/45 na kraju mahale nalazi se manji objekat upisan kao kuća, a kasnije voćnjak kao i granična parcela 115/57 kuća-oborište. Istraživajući ovu familiju primjetili smo da su na nekoliko mjesta u gruntovnim knjigama upisana dva prezimena i to Gurdić-Hasanović.

Iz uloška br. 23. može se vidjeti da je neka od familija Gurdić bila smještena na begovskoj zemlji Abdurahmanovića, odnosno selištu u Purtićima u blizini familije Fržina na k.č. 238/1 označenoj kao kućište i dvorište. Ova familija je krajem 19. stoljeća uglavnom obrađivala zemljište u predjelu Purtića i Kamenjače. Godine 1932. kao vlasnici selišta se pominju: Gudić-Hasanović Salih, Mujo i malodobni Muharem.

Na samom kraju sela nalazilo se nekoliko kuća familije **Mustafić** na k.č. 191/8, 191/41, 191/9, 191/42 i 191/44.¹³ Ove kuće su bile u

---

Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 15.

11 Isto ul. br. 16.

12 Isto ul. br. 20.

13 Isto ul. br. 18 i 19.

vlasništvu braće Salke i Alije umrlog Mustafe, koji su između ostaloga bili vlasnici parcela mlinište označenih kao k.č. 293/2 i 294/2, odnosno mlina, te k.č. 191/22 opisane kao gradilište.

Godine 1898. dio mliništa je uknjižen na nove vlasnike, odnosno Alijne sinove Ahmeta, Begu i Adema Mustafića 1/6, a 1899. godine drugi dio na Šabana, Muhu i Hasana Mustafića umrlog Salke, te Dervu rođeno Mustafić udatu za Mustafu Muhića i Salihu rođeno Mustafić udate za Mustafu Katanića. Godine 1909. Muho Mustafić svoj dio knjiži na malodobne Šerifu i Emku Mustafić umrlog Muharema.¹⁴

Zanimljivo je napomenuti da se u središnjem dijelu mahale između kuća familija Begić i Nukić nalazio manji objekat uknjižen kao kuća, javno dobro k.č. 191/58.¹⁵

U državnom ili seoskom vlasništvu je bio i mlin koji se nalazio na toku zvanom Rijeka na k.č. 293/6, te kućište k.č. 293/8 i dr.

U jugoistočnom dijelu sela Radovčići zvanom Zavinca, udaljenom od ostatka sela oko 100 m, 1894. godine živjela je jedna od najznačajnijih familija ovoga naselja, begovska familija **Abdurahmanović**. Njihove kuće sa pomoćnim objektima su bile smještene na uzvišenju po imenu Brijeg, u blizini kuće iz devedesetih godina na k.č. 191/26 i 191/43.¹⁶ Sa ovog lokaliteta se pružao pogled na cijelo selo ali i dio velikog imanja koje je bilo u vlasništvu begovske familije.¹⁷

Jedan od najstarijih predaka Abdurahmanovića iz Radovčića je Mehmedbeg koji je na ovom prostoru živio sredinom devetnestog stoljeća. Kao njegovi nasljednici pominju se sinovi Sulejmanbeg i Salihbeg.

---

14 Isto ul. br. 176.

15 Knjiga 1 iskaz 1.

16 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 21.

17 Za ovu familiju rodbinskih vezama su povezani Abdurahmanovići iz Srebrenice i sela Poljaka.

Salihbeg je bio oženjen Đevom Ikanović, a već 1896. godine naslijedio ga je malodobni sin Mustafa.

Sulejmanbeg je za razliku od svog brata Salihbega imao više naslijednika krajem 19. i početkom 20. stoljeća i to: Hilmu, Abdurahmana, Muhameda, Amila, Aliju, Lutvu, Habibu i Fehimu.¹⁸

Prema kazivanju starijih mještana, na prilazu prema begovskim kućama put je bio zapriječen, pored kojeg je stajao stražar ili begovska sluga. Ukoliko bi neko od mještana sela htio da se obrati nekom od begova bilo je potrebno da se najavi preko begovskog stražara.¹⁹

U vlasništvu ove begovske familije bilo je zemljište velikih površina, uglavnom obradive zemlje koju su kao selišta djelimično obrađivale gotovo sve druge familije iz sela. Veći dio tog zemljišta agrarnom reformom je tridesetih godina dvadesetog stoljeća prešlo u vlasništvo zemljoposjednika ili zakupaca (kmetova).

Između ova dva dijela sela idući iz pravca Zavince s lijeve strane puta na k.č. 191/24, bilo je smješteno seosko mezarje.²⁰ Ovdje se mezarje i danas nalazi, ali znatno prošireno i na parcelu 191/21 iz čega možemo zaključiti da su stariji mezari smješteni u istočnom dijelu prve parcele.

Pored navedenog 1894. godne mezarje je naznačeno i na parceli k.č. 248 ispod lokaliteta Purtići u blizini toka po imenu Rijeka.²¹

Izvan sela Radovčići, po imanjima bio je izgrađen veći broj pomoćnih objekata ali i nekoliko stambenih. Tako je na parceli k.č. 237/1. begovskoj zemlji loze Abdurahmanović bila smještena familija **Fržina**, ponekad u gruntovnim knjigama upisana i kao Hržina.²²

---

18 Neka od ovih imena i danas nose mladi potomci familije Abdurahmanović.

19 Predanje zabilježeno u oktobru 2013, od Hameda (Bekto) Mustafić iz Radovčića rođ. 1935. god.

20 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga IV, ul. br. 164.

21 Isto

22 Isto ul. br. 22.

Ovo selište Hržina (Fržina) bilo je u statusu mirije u vlasništvu Mušve rođeno Abdurahmanović udata za Rešagu Junuzagića iz Dobraka i Hibe rođeno Abdurahmanović udata za Smajla Selimčehajića iz Srebrenice.²³

Godine 1896. Hiba je prodala svoju polovinu imanja Josi Sekuliću iz Krnjića da bi iste godine od Jose Sekulića kupio Sulejmanbeg Abdurahmanović umrlog Mehmedbega i malodorebni Mustafa Abdurahmanović umrlog Salihbega. Ovo selište je uglavnom zauzimalo prostor zvani Purtići gdje je do 1992. godine živjela familija Fržina.

Predpostavlja se da je toponim Purtići i naziv sela Krnjići u Osatu, kao i u Žepi, vezan za istoimene srednjovjekovne porodice koje se u jednoj dubrovačkoj tužbi protiv Dragiše Dinjičića spominju u vezi trgovačkih poslova.²⁴

Prezimena većine familija iz sela Radovčići su nastala kao izvedenice iz imena njihovih predaka, prvih pomenutih u gruntnovnim knjigama 1894. godine kao što su: Jahija-Jahić, Bego-Begić, Mustafa-Mustafić, Nuko-Nukić. Ovakav slučaj nije sa porodicama Abdurahmanović, Fržina i Gurdić, što nas navodi na mišljenje da su prezimena ovih familija nešto starija.

Tridesetih godina dvadesetog stoljeća u selu Radovčići sva kmetovska selišta su upisana kao vlasništvo familija koje su obrađivali tu zemlju, odnosno uzimale u zakup.

Zanimljivo je to da je na području sela Radovčići velike površine zemljišta kao što su Ravne njive, Grčka ravan, Dočevići, odnosno Bara i sl. 1894. bile uknjižene na vakuf džamije Crvena rijeka zvana još Šarena džamija iz Srebrenice.

---

23 O agrarnim pitanjima i zakonitostima iz perioda Osmanske vladavine pogledati: Truhelka Ćiro, Historička podloga agrarnog pitanja u Bosni, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1915.

24 Mih. J. Dinić: Za istoriju rудarstva u srednjovjekovnoj Srbiji i Bosni, I, SAN. Posebna izdanja. Knj. CCXL. Beograd, 1995, str. 34.

Značajne površine zemljišta u selu Radovčići 1894. godine su bile u vlasništvu familije Effendić iz Srebrenice,

Objašnjenje ili razlog što su velike površine zemljišta date u vakuf džamije Crvena rijeka zvane još Šarena džamija iz Srebrenice, a ne u vakuf džamije u Jelahu iz Radovčića je vjerovatno to da je neka familija iz Srebrenice bila prvobitni vlasnik zemlje. Džamije su ostvarivale značajne prihode od izdavanja zemljišta, pa je tako vakif doprinosio džematu u koji je uvakufio zemljište.

Selo Ivčići

Zapadno od sela Radovčići, na udaljenosti od oko 1,5 km i 620 m n.v., bilo je smješteno selo Ivčići. Kuće u Ivčićima krajem 19. stoljeća su bile izgrađene između dva puta, odnosno iznad puta kojim se išlo ispod Ivčića za Kataniće i Radovčice, te ispod putne komunikacije Rulovci – Ivčići – Krnjići²⁵ (prilog br.2).

Selo Ivčići krajem 19. stoljeća sastojalo se od desetak kuća, nekoliko gradilišta, te više drugih pomoćnih objekata koji su služili za zatvaranje stoke, skladištenje poljoprivrednih proizvoda i sl. U Selu je živjelo više familija od kojih su bile najbrojnije familije Selimović i Osmanović.

Godine 1894. familija **Selimović** u selu Ivčići imala je ukupno pet kuće koje su činile prednji dio sela, gledano iz pravca sela Rulovci. Na k.č.115/16 bila je kuća u vlasništvu Ibrahima i Mumina umrlog Ibiša.²⁶ Prema daljnjoj genealogiji smatramo da je Mumin jedan od najstarijih pomenutih predaka familije Selimović koji je živo sredinom 18. stoljeća. Godine 1905. ostavština iza Mumina je upisana na malodobne kćeri Hatiđu i Salihu, a nešto kasnije ostavština iza Ibrahima je upisana na

25 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Katastarski plan za K.O. Radovčići, razmjera 1:3250 i 1:16125, iz 1883-85. godine.

26 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 6.

sinove Bajru, malodobnog Husu, malodobnu kćer Mušvu, te Begušu i Kadu.²⁷

Druga i treća kuća familije Selimović bile su izgrađene jedna uz drugu, nalazile su se neposredno pored prve, s njene desne stane na k.č.115/21 u vlasništvu Mehmeda umrlog Selima i na k.č. 115/22 u vlasništvu Ibrahima i Mumina umrlog Ibiša.²⁸ Na temelju dokumenta iz 1900. godine Mehmedova ostavština je upisana na Mahmuta Selimovića umrlog Mehmeda, a 1921. godine se prepisuje na Rahimu udato Muhić rođeno Selimović i malodobnog Ibrahima Selimovića umrlog Mahmuta. Mehmed je u vlasništvu imao još dva gradilišta na k.č. 115/5 i 115/9 koje su se nalazile u istom dijelu sela.

Četvrta kuća Selimovića je bila izgrađena na k.č.115/19 u vlasništvu Smaila i Muje umrlog Selima.²⁹ Godine 1899. kuću su naslijedili Ajka rođeno Elezović udova Smaila, te Mujo i Meho umrlog Selima. U njihovom vlasništvu je bilo i gradilište k.č.115/15.

Peta kuća familije Selimović se nalazila nešto visočije od k.č. 115/6 na parceli označenoj kao k.č. 115/24 u vlasništvu Ibrahima i Mumina Selimovića umrlog Ibiša. U njihovom vlasništvu je bilo i gradilište na k.č. 115/4.³⁰

Ispod kuća familije Selimović nalazila se kuća u vlasništvu Sumbula **Ibrahimovića** umrlog Ibrahima i Hanife rođene Zebić udate za Sumbula na k.č. 115/18 u statusu mulka sa još dvije manje parcele.³¹ Godine 1898. na osnovu isprave šerijatskog suda 2/3 imovine se upisuje na Hanifu rođeno Zebić udovu Sumbula, Zeku Ibrahimović udato Nekić iz Liješća, Muju, Smajla i Mehmeda Selimovića umrlog Selima. Tokom

27 Beguša Ibrahimova je bila udata u Žanjevo u familiju Habibović, a Kada Ibrahimova u Skenderoviće u familiju Zunić.

28 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 3 i 4.

29 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 1.

30 Isto ul. br.4.

31 Isto ul. br. 2.

godina imovina je prodata i prešla u vlasništvo Ibrahima i Mumina Selimovića.

U istočnom dijelu sela bile su kuće familije **Osmanović**, njih ukupno tri, od kojih su dvije bile izgrađene jedna uz drugu.

Na parceli označenoj kao k.č. 115/33 bila je kuća u vlasništvu Sulejmana umrlog Ibiša, Abida malodobnog sina umrlog Huseina, Redže umrlog Hasana, Rahmana malodobnog sina umrlog Hasana i Mejre³².

Druga kuća Osmanovića bila je izgrađena uz prvu, na k.č. 115/32 u vlasništvu Fejze umrlog Avdije, Bide i Hadžire malodobnih kćeri umrlog Avdije.³³

Godine 1913. Bida Osmanović svoj dio nekretine uknjižuje na malodobne Adema i Ahmeta Avdića, tj. sinove Ahmetove i na Ahmeta Avdića sina Adema iz Joševe.

Godine 1922. Fejzo Osmanović umrlog Avdije svoj dio nekretnina upisuje na Hadžiru Osmanović udatu za Saliha Gurdića, zatim Redžu i Ramu Osmanovića umrlog Hasana. Godine 1925. Hadžira Osmanović prepisuje svoj dio nekretnine na Saliha Gurdića umrlog Halila, zatim malodobne Begu, Timku i Šerifa Gurdića umrlog Alije, te Bidu Gurdić udato Muhić i Zeku Gurdić udato Šabanović.

Treća kuća familije Osmanović bila je izgrađena u neposrednoj blizini predhodnih kuća. Kuća na k.č. 115/28 bila je u vlasništvu Sulejmana Osmanovića umrlog Ibiša i Abida malodobnog sina umrlog Huseina u statusu mulka sa još nekoliko manjih parcela.³⁴

Godine 1902. 1906. 1908. u nekoliko navrata Sulejman Osmanović i Abid Osmanović prepisuju nekretninu u korist Saliha Ramića umrlog Muje.³⁵

32 Mejra rođ. Osmanović prvobitno udata u familiju Karić, a kasnije za Muju Hasanovića iz Male Daljegošte.

33 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 8.

34 Isto ul. br. 9.

35 Iz navedenog možemo vidjeti da se familija Ramić u selu Ivčići pojavljuje tek početkom

Između kuća familija Selimović i Osmanović bile su smještene dvije kuće familije **Ibišević** na parcelama 115/35 i 115/40.³⁶ Kuće je međusobno razdvajao seoski prostor koji se vjerovatno koristio kao put. Kuće su bile u vlasništvu Sulejmana i Šerifa Ibiševića umrlog Ibiša.

Godine 1903. Sulejmana naslijedjuju malodobni sinovi Mehmed, Salih i Ahmet Ibiševića, kao i malodobna kći, te udova Bahta rođeno Alić udato Ibišević.

Šerifa su naslijedili malodobni sinovi Mujo, Alija, Ahmet i dr.

Kao i kod predhodnog sela Radovčići familije su do bile prezimena prema izvedenicima iz imena njihovih predaka kao što su: Selim - Selimović, Ibiš-Ibišević, Ibrahim –Ibrahimović i sl.

Selo Katanići

Selo Katanići smješteno je oko 200 m istočnije od Ivčića prema selu Radovčići na nadmorskoj visini od oko 630 m.³⁷ Krajem 19. stoljeća u selu su bilo tri kuće familije Mustafić zvanih Katanić i familije Omerović. Kao i kod većine drugih familija prezimena su u Katanićima zasnovana na izvedenicama imena predaka (prilog br.3).

Na parceli označenoj kao k.č. 1/9 bila je kuća u vlasništvu familije **Mustafić**, odnosno Mustafe i Jahije zvanih Katanić umrlog Mustafe, zajedno sa još nekoliko parcela u statusu mulka, te k.č. 1/18 označenom kao gradilište.³⁸

Godine 1911. ova imovina je u vlasništvu malodobnog Muje Mustafića umrlog Muje, Bahte Mustafić udatu Mustafić, te Time i Aiše.³⁹

---

20. stoljeća, a da predhodno predaka ove familije u Ivčićima nije bilo.

36 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 6.

37 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Katastarski plan za K.O. Radovčići, razmjera 1:3250 i 1:16125, iz 1883-85. godine.

38 Isto ul. br. 10.

39 Tima rođ. Mustafić je bila udata u Daljegoštu u familiju Harbaš, a Aiša rođ. Mustafić je

Godine 1913. ostavština iza Jahije je upisana na njegove sinove, malouumnog Uzejra i malodobnog Ibrahima, zatim na Mušvu rođeno Bošnjaković udatu za Aliju Mustafića zvanog Katanić, slaboumnu Aliju rođenu Mustafić udatu za Huseina Ibiševića, te Pašiju rođeno Mustafić udatu za Hasana Mustafića zvanog Bašić i malodobnu Havu Mustafić umrlog Jahije.

Na parceli označenoj kao k.č. 1/10 1894. godine bila je kuća u vlasništvu Mehmeda Mustafića zvanog Katanić umrlog Mustafe zajedno sa parcelama 1/16 i 1/17 označenim kao gradilište.⁴⁰

Godine 1928. upisano je pravo vlasništva na Aliju Mustafića zvanog Katanić umrlog Ahmeta, Fatimu Mustafić zvanu Katanić udato Mandžić u Gladoviće, Havušu rođeno Ljeskovica udovu iza Husejna Mustafića iz Gladovića, zatim malodone Rešu, Hasana i Hanifu Mustafić umrlog Huseina, Mušku rod. Ć. udove Mustafić, Begtu Mustafić umrlog Saliha, malodobne Abdurahmana, Hajru, Safeta, Ifetu i Šidu Mustafić umrlog Saliha.

Kuća familije **Omerović** bila je izgrađena na k.č. 1/1, nešto više izdvojena od predhodne dvije u vlasništvu Osmana Omerovića umrlog Omera.⁴¹

Godine 1895. uknjižena je na Ajku udovu iza Osmana Omerovića, te Smaju Ahmetovića umrlog Ahmeta iz Sulica, a dio ostavštine su kupili Ahmet, Mustafa i Jahija Mustafić. Familija Omerović je pored druge zemlje obrađivala i begovsku.⁴²

---

bila udata u Tokoljake u familiju Zlatkić.

40 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 11.

41 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br.12.

42 Ova familija bila je zakupac selišta k.č.166/1 u vlasništvu Tife rođeno Hadžiselmanagić udate za Nezir effendiju Škalića iz Sarajeva.

Selo Trubari

Smješteno je južno od sela Radovčići na udaljenosti od oko 1,5 km, na južnoj padini uzvišenja Vis, između 700 i 720 m nadmorske visine. Krajem 19. stoljeća u ovom selu kuće su bila izgrađene u manjim grupama, u skladu sa konfiguracijom terena, te pristupnim putevima, ali ne tako grupisane da bi ih mogli podjeliti na mahale.⁴³ (prilog br.4).

U to vrijeme ovdje je živjelo više familija i to: Šabanović, Alić, Muhić, Mujić, Rustemović, Avdić i Hodžić.⁴⁴

Tako je na ulazu u selo s lijeve strane na najvišem djelu sela bilo smješteno nekoliko kuća, a na parceli označenoj kao k.č. 404/3 bila je izgrađena kuća u vlasništvu Derve **Alića** umrlog Alije.⁴⁵

Godine 1897. poslije smrti Derve njegovu imovinu naslijeduju udova Ajka rođeno Ševarac, te djeca Avdo, Rešid-a i malodobni Salko.⁴⁶

U istom dijelu sela je bilo smješteno još nekoliko kuća familije Alić na parcelama označenim kao k.č. 407/6, 404/86, 404/87 i 404/7 u vlasništvu Alije, Šerifa, Ibrahima i Begana Alića umrlog Omera, te Bahte rođeno Alić udate za Sulejmana Ibiševića u Radovčice i Zejne rođeno Alić udate za Sinana Dedića iz Pribidola.⁴⁷

Sa lijeve strana u odnosu na kuću Derve bila je smještena kuća familije **Avdić** na parceli označenoj kao k.č. 404/4 u vlasništvu Salkana

43 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Katastarski plan za K.O. Radovčići, razmjera 1:3250 i 1:16125, iz 1883-85. godine.

44 Tokom istraživanja primjetili smo da su familije mjenjale prezime iz Mujić u Muhić, međutim evidentno je da su obije familije krajem 19. stoljeća živjele u ovom selu.

45 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 24.

46 U vlasništvu familije Alić između ostalih nalazila se i parcela „Banovište“ k.č. 417, koju bi trebalo u budućnosti dodatno istražiti kao i još neke zanimljive toponima s ovog područja.

47 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 26 i 27.

Avdića umrlog Avdije.⁴⁸ Godine 1922. Salkana su naslijedili Humija rođeno Avdić udato Alić, Adem i malodobna Hamša Avdić umrlog Salke, te Merka udova Avdića.

U gornjem dijelu sela je bila i kuća familije **Rustemović**, u blizini k.č. 404/102. Iako nismo kuću u potpunosti locirali iz gruntovnog uložaka br. 149 se vidi da je u ovom selu živjela ova familija i da je imala kuću u vlasništvu Alije Rustemovića umrlog Rustema.

Na prelazu između gornjeg i srednjeg dijela sela na parceli označenoj kao k.č. 404/16 nalazila se kuća sa većim brojem vlasnika i to: Salke Avdića umrlog Avdije, Alije, Šerifa, Ibrahima i Begana Alića umrlog Omera, zatim Bahte Alić udate za Sulejmana Ibiševića, Zejne rođeno Alić udate za Sinana Dedića, Derve Alić umrlog Alije, te Merke rođeno Mehmedović udove iza Alije Smajilovića iz Tokoljaka i Zlatke rođeno Mehmedović udate za Saliha Aljića iz Pribidola.

U središnjem dijelu sela između dva seoska puta na parceli označenoj kao k.č. 404/27 nalazila se kuća u vlasništvu Rašidage Čivića umrlog Omera iz Tokoljaka, Derve i Smajla **Hodžića** umrlog Omera, Aiše rođeno Hodžić udate za Ibiša iz Risići, Hatidže rođeno Hodžić udate za Ibiša Mecanovića iz Male Daljegošte, Osmana Čivića umrlog Salke iz Tokoljaka, Fatime rođeno Čivić udate za Omera Alića iz Jagodnje, Emine rođeno Čivić udate za Mumina Mustafića iz Tokoljaka. U vlasništvu istih familija je bilo i gradilište na parceli k.č. 404/30.⁴⁹ Godine 1896. nekretnina je više puta mjenjala vlasničke udjele među familijama Hoždić, Čivić i Mustafić.

U dojnjem dijelu sela ispod seoskog puta nalazilo se nekoliko kuća od kojih je na parceli označenoj kao k.č. 404/33 bila kuća u vlasništvu familije Šabanović, odnosno Redže umrlog Šabana, Sejde i malodobnog Mehmeda umrlog Osmana Šabanovića. U njihovom vlasništvu je bilo i gradilište u neposrednoj blizini kuće na parceli

48 Isto ul. br. 25.

49 Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Knjiga I, ul. br. 30.

404/35. Nešto kasnije početkom 20. stoljeća na iste vlasnike je upisana nešto dalja, vjerovatno novoizgrađena kuća na k.č. 404/89.⁵⁰ Godine 1908. Mehmeda naslijeduju Ajiše Šabanović, malodobna Naza i Zejna Šabanović umrlog Mehmeda, te Sejdo umrlog Osmana. Godine 1912. Redžu naslijeduju Šerifa Šabanović rođeno Nukić, Nura Šabanović udato Džanić u Dobrak, malodobni Mehan i Mujko Šabanović umrlog Redže.

U vlasništvu familije **Mujić** bile su tri kuće, u blizini kuće Šabanovića. Kuća na parceli k.č. 404/36 bila je u vlasništvu Ibrahima i Huseina Mujića umr. Hasana, Fatime rođeno Mujić udate za Huseina Jahića i Hasije rođeno Mujić udate za Husu Osmanovića iz Pribidola.⁵¹ Druge dvije kuće su bile na parcelama označenim kao k.č. 404/92 i 404/94 u vlasništvu Ibrahima i Huseina Mujića umrlog Hasana, Fatime i Hasija rođeno Mujić, Redže Šabanovića umrlog Šabana i Sejde, te malodobnog mehmeda Šabanovića umrlog Osmana.⁵² U vlasništvu familije Mujić pored ostalog bila su i dva gradilišta na parcelama 404/37 i 404/38 na planu prikazani kao objekti.

Sa desne strane kuće familije Šabanović na parceli označenoj kao k.č. 404/42 i 404/43 nalazilile su se dvije kuće, izgrađene jedna uz drugu, upisane kao kućište u vlasništvu Zlateke rođeno Mehmedović udate za Saliha Fejzića iz Pribidola, Omara i Alije Hodžića umrog Huse, te Juse Alića umrlog Alije iz Pribidola.⁵³

Kao posljednja kuća, odnosno kućište u dojnjem dijelu sela na k.č. 404/44 bilo je u vlasništvu Omara i Mustafe Mujića (kasnije **Muhića**) umrlog Salkana, te Zlatke rođeno Mehmedović.⁵⁴ Godine 1912. Omerovo dijelo je pripao Dudi rođeno Arnautović udovi iza Omara Muhića (Mujića), zatim Timi i sinovima Šeći, Sejfi, Ibrahimu i Mehmedu Muhiću.

50 Isto ul. br. 32

51 Isto ul. br. 33

52 Isto ul. br. 123

53 Isto ul. br. 34

54 Isto ul. br. 36

U neposrednoj blizini sela Trubari 1883-5. godine bila su dva lokaliteta označena kao mezarje. Prvi lokalite označen kao k.č. 404/18 nalazio se iza kuća familije Alić, a drugo mezarje sa mnogo većom površinom nalazilo se istočno od sela na k.č. 404/2

Džamija Jelah – Radovčići

Na području K.O. Radovčići krajem 19. stoljeća postojala je Džamija na lokalitetu Jelah. Evidentirao ju je katastarski plan iz 1883-85. godine.⁵⁵ Također, popisana je i u gruntovnim knjigama 1894. godine. Pitanje njene starosti je problem detaljnijih istraživanja.

Džamija je smještena na lokalitetu Jelah izvan naselja, na sjevernoj padini uzvišenja Gradina, gotovo podjednako udaljena od svih sela (Ivčića, Katanića, Trubara i Radovčića).

Tačna godina izgradnje Džamije nije poznata, prema kazivanju mještana spada među najstarije džamije Osačanskog kraja. Postoje kazivanja mještana da je prvobitno na ovom lokalitetu postojala drvena džamija, mada je svi pamte građenu od tvrdog materijala, odnosno lomljenog kamena, u kombinaciji sa drvenim gredama. Džamija je bila pokrivena plavom kamenom pločom, na četiri vode, imala je i manju drvenu munaru postavljenu iz krova karakterističnu za džamije ove starosti.

Kao i sve Džamije sa područja opštine Srebrenica tokom agresije 1992-1995. godine zapaljena je i srušena.

Godine 2012. mještani ovog džemata (Radovčići, Trubari, Ivčići i Katanići) su dobrovoljnim prilozima obnovili i otvorili ovaj objekat. (prilog br.5)

Zbog ograničenih finansijskih sredstava ova džamija nije mogla biti u potpunosti restaurirana. Tokom obnove korišteni su neki

---

⁵⁵ Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica, Katastarski plan za K.O. Radovčići, razmjera 1:16125, iz 1883-85. godine.

od savremeneih materijala, dok su u potpunosti sačuvani prednji zid sa mihrabom i osnovne arhitektonske vrijednosti džamije. Neposredno uz džamiju se nalazilo i nekoliko mezarova sa starim nišanima.

Formiranjem gruntovnice Srebrenica 1894. ova džamija je knjižena na k.č. 190 kao džamija sa džamištem i grobljem sa pripadajućim zemljištem od 800 m². Na području Radovčića postoji još nekoliko parcela koje su vakuf ove džamije, a radi se uglavnom o mezarjima sa područja naselja Radovčići: k.č. 108 (1150 m²), 191/24 (880 m²), 248 (1100 m²), 404/18(335m²), 115/4 i 404/23 pašnjak Staro groblje (1270 m² i 4550 m²), 247(700 m²).

Veličina mezarja i njihov broj govore mnogo o tome, koliko su stanovnika imala ova sela i o kontinuitetu njihovog življjenja na ovom prostoru.

Zaključak

Područje na kojem se nalazi naselje Radovčići sa pripadajućim selima Ivčići, Katanići, Radovčići i Trubari bilo je naseljeno od srednjovjekovnog perioda pa na ovamo.

Sudeći po površini mezarja i broju nišana zabilježenih tokom izrade katastarskog plana 1883-5. godine ovaj prostor je tokom Osmanske vladavine u BiH bio nešto intenzivnije naseljen.

Prema Gruntovnim i katastarskim knjigama, te Austrugarskim popisima stanovništva naselje Radovčići krajem 19 stoljeća je imalo oko 40 kuća, veći broj pomoćnih objekata, zatim gradilišta i nekoliko vodenica.

U selima Ivčići, Radovčići i Trubari je bilo po desetak i više kuća dok su u selu Katanići bile tri. U ovim selima je živio veći broj familija i to: Abdurahmanović, Nukić, Mustafić, Gurdić, Begić, Hrnjić, Fržina, Ibrahimović, Selimović, Avdić, Alić, Šabanović, Mujić, Muhić, Hodžić, Rustemović, Osmanović.

Sve familije uglavnom su se bavile poljoprivredom, obrađujući vlastitu zemlju, kao i zemlju koju su najčešće uzimali u zakup kao kmetovska selišta.

U Radovčićima je krajem 19. stoljeća živjela i familija Abdurahmanović, jedina begovska familija u ovom naselju.

Mještani naselja Radovčići su obrađivali i velike površine zemljišta koje su uzimali u zakup od familija iz Sebrenice (Effendića), Sarajeva, te vakufa džamije Crvena Rijeka.

U konfesionalnom pogledu cjelokupno stanovništvo naselja je bilo muslimansko-Bošnjačko.

Stanovništvo naselja Radovčići je imalo i svoju džamiju koja se smatra jednom od najstarijih na području Osata. Džamija je bila izgrađena na lokalitetu Jelah – Radovčići.

Naselje Radovčići je uglavnom bilo zadržalo svoju prostornu strukturu, odnosno broj sela i lokalitet s kraja 19. stoljeća sve do devedesetih godina dvadesetog stoljeća, odnosno do agresije na Bosnu i Hercegovinu kada je u potpunosti uništeno.

Prilozi

Prilog 5. Džamija u Jelahu - Radovčići

Izvori i literatura

1. *Glavni pregled političkog razdjeljenja BiH 1879.*, Sarajevo 1879.
2. *Štatistika mesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. Maja 1885.*, Sarajevo 1886.
3. *Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovin od 22 aprila 1895.*, Sarajevo 1896.
4. *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910.*, Sarajevo, 1912.
5. *Katastarski planovi za K.O Radovčići, razmjera 1:3250 i 1:16125, iz 1883-85. godine*, Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica
6. *Gruntovne knjige I-IV, za katastarsku opštinu Radovčići, uložci od 1 -5, iz 1894. godine*, Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Područna jedinica Srebrenica.
7. Dušan Breznik, *Demografija – Analiza , metodi i modeli*, Naučna knjiga, Beograd, 1980.
8. Jovan Đ. Marković, *Fizička geografija Jugoslavije*, Naučna knjiga, Beograd, 1980.
9. Salih Kulenović, *Arheološko- etnografski prikaz Srebrenice sa okolinom*, Etnologija sjeveroistočne Bosne, (rasprave, članci), Knjiga 2, Muzej istočne Bosne, Tuzla 1991.
10. Šaban Hodžić, *Migracije Muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu između 1778-1862. godine*, Članci i građa za kulturu istočne Bosne, Knjiga II., Zavičajni Muzej u Tuzli, 1958.
11. Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina XVI vijeku*, Svjetlost, Sarajevo, 1975.
12. Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk, Postanak i upravna podjela*, Naučno društvo NR BiH, Sarajevo, 1959.
13. Zijad Šehić i Ibrahim Tepić: *Povjesni atlas Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2002. godine

14. Nijaz Mašić, *Srebrenica – Agresija, otpor, izdaja, genocid*, Opština Srebrenica, 1999.
15. Hamdija Kapidžić, *Bosna i Hercegovina pod austro-ugarskom upravom (članci i rasprave)*, Svjetlost, Sarajevo, 1968.
16. Vojislav Bogićević, *Emigracije muslimana Bosne i Hercegovine u Tursku u doba austro-ugarske vladavine*, Poseban otisak iz Historijskog zbornika, Knjiga III, Zagreb, 1950.
17. Grupa autora, *Monumenta Srebrenica (istraživanja, dokumenti, svjedočanstva) Knjiga 2*, Srebrenica kroz minula stoljeća, Tuzla – Srebrenica 2013.
18. Djedović Rusmir, *Vakufi u gradu Srebrenici od 15 do 20. stoljeća*, Baština sjeveroistočne Bosne, broj 3(2010), JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla- Srebrenica, 2012.
19. Đozić Adib, *Društveno-historijska situiranost Bošnjaka u Srebrenici*, Pogledi, BZK, Tuzla, br.8, juli 2001.
20. Imamović Enver, *Porjeklo i pripadnost stanovništva Bosne i Hercegovine*, ART-7, sarajevo, 1998.
21. Truhelka Ćiro, *Historička podloga agrarnog pitanja u Bosni*, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1915.
22. Vukanović Tatomir, *Srebrenica u srednjem veku*, Glasnik, Državnog muzeja u Sarajevu, nova serija 1946.
23. Kacer, F.: *Geologija Bosne i Hercegovine*, Državna štamparija u Sarajevu, Sarajevo, 1926.

TEKIJA HAMZA-DEDE ORLOVIĆA U KONJEVIĆ POLJU

Uvod

Za razumijevanje najaktuelnijih pitanja bosansko-hercegovačkog društva i države neophodno je, između ostalog, konsultirati društveno-historijske i kulturne činjenice, odnosno sadržajnosti iz bosanske bliže i dalje prošlosti. Srebrenica sa svojom okolinom, u bosansko-hercegovačkoj historiji, predstavlja jedno od najznačajni područja, zbog mnoštva sačuvanih materijalnih i pisanih historijskih podataka, za pravilno razumijevanje i intrepretiranje kako prošlih tako i današnjih društveno-političkih događanja. Tri su posebno značajne činjenice koje ukazuju na značaj regije Srebrenica za bosansko-hercegovačku prošlost i sadašnjost. Srebrenica je jedno od najstarijih gradskih naselja, ne samo u Bosni i Hercegovini, već i na Balkanu i u Evropi uopće. Druga činjenica je da regija Srebrenice predstavlja jedno od najbogatijih nalazišta ruda olova, cinka, boksita, srebra na planeti. Dodamo li tome i ljekovitost vode Gubera onda slika prirodnog bogastva regije Srebrenica postaje potpunija. Treća činjenica koja ukazuje na planetarni značaj Srebrenice jeste zločin genocida koji su nad bošnjačkim narodom počini vojska i policija Republike Srpske u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995. godine. Znanstvena i politička praksa i mišljenje Bošnjaka i danas se grčevito sa nasrtajima velikodržavne srbijanske politike u kriptoizvanju i negiranju vrlo bitnih i značajnih sadržaja bosanske kulturne, religijske i državotvorne povijesnosti. Tekija Hamza-dede Orlovića u Konjević Polju, je značajan društveno-historijski spomenik, koji svojim višestoljetnim postojanjem, neumoljivo, svjedoči da je bošnjačko-islamska sadržajnost neupitan sastavni element historije bosanskog Podrinja i Bosne i Hercegovine u cjelni. Tekija koju se

kao svoju zadužbinu, odnosno vakuf početkom XVI stoljeća izgradio derviš Hamza u selu Orlovićima (današnje Konjević Polje) predstavlja, ne samo, religijski i kulturno-historijski objekat, već je ona autentični materijalni dokaz višestoljetne egzistencije Bošnjaka, kao autohtone bosanske etničke zajednice na prostorima bosanskog Podrinja. Ovaj objekat, sa pratećim sadržajima:turbetom i mezaristanom, dokaz je neupitne prisutnosti bošnjačko-islamske duhovnosti u kulturnoj sadržajnosti bosanskog podrinja. Ovim radom mi želimo,upravo, da ukažemo na društveno-historijski značaj tekije Hamza-dede¹ Orlovića u Konjević Polju za regiju Srebrenica u:kulturnom, religijskom, etničkom i zemljovlasničkom smislu, te ukupnoj situiranosti Bošnjaka na prostoru regije Srebrenice i bosanskog Podrinja uopće.

Osnovni historijski podaci o nastanku tekije

Derviši² i njihovi redovi imali su značajnu ulogu u širenju islama,islamskog stila življenja,islamske arhitekture,islamske kulture,islamske duhovnostim na prostorima Bosne i Hercegovine. Značajna je i uloga derviša u nastajanju naselja, posebno gradskih. Na pogodnim mjestima, pored značajnijih puteva,derviši i njihove starješine, ahije, uz podršku osmanske vlasti podizali su zavije,³ koje su uglavnom bile u funkciji konačišta i musafirhane. Prethodno su morali dobiti zemlju od sultana, kako bi je stavili u funkciju izdržavanja zavije.

-
- 1 „U mevlevizmu postoje četiri stepena koja je mogao da dostigne i zauzima pripadnik reda: *muhib,dede,šayh i halifa*.(....) Dede (ili *derwiš*- je osoba koja je završila služenje i obuku od hiljadu i jedan dan (1001) u *dergahu*(tekiji).“ (DŽ:Čehajić, *Neke karakteristike učenja Galaludina Rumija i nastanak derviškog reda mevlavija, mevlevije u Bosni i Hercegovini*, Prilozi,XXIV/1974.Sarajevo,1976.str.85-108.)
  - 2 „DERVIŠI(pers.), pripadnici sufiskog pokreta u islamu (...) središnji obred derviškog rituala je zikr.Pripadnikom derviškog reda može postati osoba koja je pripadnik islama, punoljetna, umno zdrava i koja ima moralne vrijednosti.“ (I.Cvitković, *Rječnik religijskih pojmova*,Sarajevo,1991.god.str.76.).Postoji više pravaca (tarikata) unutar sufiskog pokreta.Najprisutniji u Bosni i Hercegovini su: nakšibendijski,kaderijski i mevlevijski.
  - 3 „ZAVIJA, prostorija u privatnoj kući koja služi za sastanke derviša.“(I.Cvitković,isto,str.289.)

Kao prva faza u podizanju tekija bilo je obrazovanje čifluka⁴ na sopstvenom timaru⁵, nakon čega je slijedilo odricanje od timara u svrhu dobijanja dozvole od sultana da navedeni posjed uvakufi⁶ za izdržavanje tekije. Time je navedeni posjed bio oslobođen svih poreza. U nekim slučajevima oko podignutih tekija razvijala su se značajnija naselja, sa rangom kasabe (Prusac,Rogatica,Varcar Vakuf(Mrkonjić Grad) Skender Vakuf).⁷ Oko tekije u Orlovićima(Konjević Polje) nije nastalo gradsko naselje, ostalo je to i dalje seosko naselje, ali se tekija održala i bila u funkciji musafirhane i konačišta za putnike namjernike sve do polovine XX stoljeća. Najvjerojatniji razlog zašto se oko tekije u Konjević Polju nije razvila gradsko naselje jest činjenica da su već i prije uspostave Osmanlijske državne vlasti na prostorima Bosne i Hercegovine, već bila razvijena,u njezinoj neposrednoj blizini,dva značajna grada:Srebrenica⁸ i Zvornik⁹.

---

4 ČIFLUK, posjed kad neko uzima ili dobija u zakup od posjednika. Posjednik je mogao biti privatno lice ali i država.Na čifluk je čifčija bio obavezan plaćati porez ili zakupnim.

5 „TIMAR,-ara tur.feudalno dobro,imanje,posjed (vojnički),leno,spahiluk.“(B. Klaić,*Rječnik stranih riječi izraza i kratica*,Zora,Zagreb,1958.)

6 “VAKUF,(arap.wagf,tur.vakif) kod muslimana:zadužbina za opšte religiozne i humanitarne svrhe sa ciljem da se podiže i izdržava džamije,škole,javne biblioteke,bolnice,sirotišta,vodobode i dr.“(Vujaklija Milan,*leksikon stranih reči i izraza*,Prosvesta,Beograd,1986.) Osnivači vakufa ili vakifi gradili su raznovrsne objekte u religijske,prosvjetne i humanitarne svrhe. „, U sakralne svrhe gradile su se džamije ili mesdžidi i derviški samostani ili tekije; u prosvjetne svrhe podizane su škole(mektebi i medrese) i biblioteke; u humanitarne;besplatne konačišta(musafirhane),karavansaraji,kuhinje(imareta) za službenike vakufa i siromahe,vodovodi i česme,mostovi,sahat kule i muvekithane(zavod za određivanje vremena) i bolnice. (H.Kreševljaković, *Izabrana djela*,tom II,V.Masleša,Sarajevo,1991.str.38.

7 Adem Handžić, *O ulozi derviša u formiranju gradskih naselja u Bosni u XV stoljeću, (Studije o Bosni)*, Istanbul 1994.

8 Srebrenica se prvi put u historijskim izvorima spominje 1376.godine,kao rudarsko mjesto sa velikim bogastvom olova,srebra i drugih minerala.

9 Prvo pominjanje Zvornika je 1410.godine i to pod imenom Zvonik. Pod današnjim imenom Zvornik pomenje se 1519.godine.,, Najraniji popisi Srebrenice,Zvornika i Sasa datiraju tek iz 1512.godine.pošto su ova mjesta Turci naknadno osvojili. Tada je Srebrenica zavedena sa 260 kuća i 52 neoženjenjena.Zvornik sa 165 kuća i Sase sa 132 kuća i 20 neoženjenih.“(D.Kovačević-Kojić,*Gradska naselja srednjovjekovne bosanske država*,V.Masleša,Sarajevo,1978.godine str.226.)

Preko sačuvanih berata i osmanskih popisa može se pratiti hronologija događaja vazanih za nastajanje tekije¹⁰ u Konjević Polju i njen opstanak. Osmanski propisi iz 1519.1533.godine, kao i drugi dokumenti, pokazuju kako je derviš Hamza, po statusu spahija sa timarom koji je donosio prihod od 7.000 akči podigao tekiju,¹¹ koja je bila po funkciji musafirhana.¹² Po osnovu visine prihoda sa timara koji je spahija Hamza uživao, vidi se da je spadao u krupnije spahije u to oblasti. Timari sa prihodom od 6.000 akči pa do 19.999 akči zvali su se tezkireli timari, a dodjeljivali su se carskim beratom. Sve ukazuje na to da je Hamzin timar obuhvatio sela Orloviće, Konjeviće i još neka sela u nahiji Kušlat, u kadiluku Srebrenica. Tvrđava Kušlat¹³ nalazi se na oko dva kilometra sjeveroistočno od sela Orlovići, podignuta je na visokoj stijeni koja dominira ušćem Jadra u Drinjaču, kao i putem Zvornik-Srebrenica.

U popisu Zvorničkog sandžaka iz 1519. godine navodi se selo Orlovići u nahiji Kušlat u okviru hasa zvorničkog sandžakbega, sa prihodom 310 akči.¹⁴ Kao carski has selo se pominje u popisu iz 1533. godine sa 2 muslimanske kuće, a sa 5 neoženjenih članova, jednom baštinom, i jednim oslobođenim od poreza (prihod 550 akči). Uokviru popisa iz 1533. godine zavedena je bilješka o poreskim povlasticama

10 „TEKIJA,(ar.) kuća u kojoj derviši obavljaju svoje obrede i gdje se okupljaju za vrijeme vjerskih praznika i mjeseca posta“(I.Cvitković,isto,str.263.)

11 „U beratima od 5 džemaziul-ahira 1005(24 januara 1597) i od sredine zilhidždđe 1215(kraj aprila 1801) stoji da je Hamza – dedo sagradio godine 925(1519) u selu Orlovići u nahiji Kušlat,u kadiluku Srebrenica, jednu tekiju. Za potrebe tekije uvakufio je okolno zemljište sa košnicama,vinogradom,bašćom i njivama.Uvakufljeno zemljište bilo je na osnovu carskog berata oslobođeno od svih poreza i nameta, ali je ujedno određeno da Hamzad-dedo za svog života a potom njegovi potomci-besplatno poslužuju i goste dolaznike i prolaznike.“(M.Hadžijahić,*Tekija kraj Zvornika-postojbina bosanskih hamzevija?* Prilozi za orjentalnu filozofiju,Orjentalni institut u Sarajevu,X-XI/1960-1. str.193-202.)

12 Musafir(tur.)putnik,gost.Musafirhana,gostionica;prostorija ili objekat za prihvatanje gostiju ili putnika.

13 „Kušlat,ili Kučlat stajaše skoro na okomitoj stijeni iznad ušća Jadra u Drinjaču,gdje mu se još podor vidi.Prvi put se spominje 1345,a njegovo predgrađe Podkučlat 1396,kao trg nadaleko poznat s dubrovačkom kolonijom.“(H.Kreševljković,*Izabrana djela*,tom II,V. Masleša,Sarajevo,1991.str.393.)

14 *Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka,Građa,ANU BIH,Sarajevo 1986.*

čifluka derviša Hamze, ranijeg spahije. Hamza je ranije u okviru svog čifluka podigao tekiju, odnosno musafirhanu. Navedeno je da su ove povlastice zavedene i u prethodnom popisu iz 1519.gdoine, tačnije u njegovoj opširnoj verziji, koja nažalost nije sačuvana.¹⁵ Defterska zabilješka o Hamza-dedinom čifluku, koja se nalazi u popisu zvorničkog sandžaka iz 1533.godine, glasi (u prijevodu):

Čifluk Hamza-dede. Spomenuti Hamza-dede se odrekao timara od 7.000 akči; u navedenom selu (Orlovići) podigrao je, u ime Uzvišenog Boga, jednu tekiju, putnike i namjernike je vlastitim sredstvima (on lično i njegova porodica) usluživao (ugošćovao). Kada je naš defter podnesen carskoj Porti, ispoljena je prema spomenutom carska dobrota: naređeno je da se sve što je u posjedu i raspolažanju imenovanog-od zemalja, ovaca, pčelinjih košnica, šire (mošta), vinograda, voćnjaka i ostalog- zbog njegove službe, oslobodi od svih šerijatskih i kanunskih poreza i pristojbi.

Tako je bilo zavedeno u ranijem popisu. Kasnije je Hamza-dede umro; a budući da je njegov oslobođeni rob po imenu Hasan, sin Abdullahov spomenutoj tekiji od početka služio kako dolikuje, to je prilikom podnošenja novog deftera visokoj carskoj Porti, naređeno da se porezi – od zemalja, vinograda, ovaca, pčelinjih košnica i voćnjaka, zavještanih spomenutoj tekiji – ne uzimaju, da bude isto kao i ranije oslobođeni.

Tako je bilo evidentirano u ranijem carskom defteru. Sada, prilikom ponovnog popisa zvorničkog vilajeta, oslobođeni rob spomenutog, navedeni Hasan, sin Abdullahov i Mustafa, sin Indže, kćeri navedenog Hamza-dede, zatečeni su u spomenutoj tekiji, u službi navedenog vakuфа i u usluživanju putnika i namjernika, pa je u novom carskom defteru zavedeno potpuno onako kako je bilo ranije.¹⁶

Ovaj tekst sa određenim izmjenama, nalazi se i u propisu iz 1548. godine, kao i popisu iz 1600. godine.

15 Isto

16 Adem Handžić, *Jedan savremeni dokument o šejhu Hamzi iz Orlovića*, POF XVIII-XIX, Sarajevo 1973.

Čiji su mezari u turbetu neposredno kraj musafirhane?

Nadgrobna obilježja u obliku nišana,turbeta, stečaka, krstača,krstova,nadgrobnih ploča i drugih oblika, važan su kulturno-historijski sadržaj i materijalni dokumenti koji nam pomažu da precizno odgovorimo ko je u prošlosti i u kom periodu nastanjivao pojedine prostore. Na osnovu globalja i mezaristana, te nadgrobnih spomenika možemo saznati bitne podatke o demografskoj strukturi stanovništva jedne regije i jednog vremena i to, prije svega, njegovu etničku i religijsku strukturu.

U turbetu u Konjević Polju nalaze se dva mezara. Na oba mezara nalaze se i gornji i donji nišan. Jedan nišan je sa derviškom kapom a drugi ima vojnički saruk(ahmedija). Oba gornja(uzglavna) nišana su bez natpisa.“ Na jednoj strani Hamza-dedina nišana sa derviškom kapom uklesan je topuz;Mustafin nišan ima vojnički saruk;s jedne strane uklesana je sablja, a s druge strane,kako izgleda štit.“¹⁷ Narodna tradicija tvrdi da su ovdje sahranjeni Hamza-dedo i njegov sin Mustafa. Za mezar sa nišanom koji ima dervišku kapu sa sigurnošću se može utvrditi da pripada Hamza-dedi jer postoje pisani dokumenti koji potvrđuju da je 1519. godine,upravo, Hamza-dede baš ovdje(u selu Orlovići) osnovao svoj vakuf. Za drugi mezar sa uzglavnim nišanom u obliku vojničkog saruka, za koji narodna tradicija tvrdi da pripada Hamza-dedinom sinu Mustafi, ne postoje pisani dokazi. U sačuvanim tekijskim beratima(pisanim dokumentima) uopće se ne spominje ime Mustafa, osim u naprije navedenoj defterskoj zabilješci, ali se ovdje spominje“Mustafa sin Indžin“. Još jedan detalj je vrlo važan da se preciznije ko leži u mezaru do mezara Hamza-dede. M.Hadžijahić tvrdi da“tip nišana Mustafe,za razliku od Hamza-dedina nišana pokazuje da, po svojoj prilici,pripada poznjem dobu, vjerovatno drugoj polovici XVII vijeka.“¹⁸ Ako vrlo bitnim činjenicama kao što su tip nišana, koji pripada drugoj polovini XVII stoljeća, te znacima na nišanu, koji nesumnjivo upućuje da je u

17 M.Hadžijahić, *Tekija kraj Zvornika-postobjbina bosanskih hamzevija?*, Prilozi,X-XI/1960-61.Sarajevo,str.196.

18 Isto,str.198.

mezar ukopana vojnička osoba,dodamo činjenicu o povezanosti Bosne sa Ugarskom(Undžurovinom) današnja Madžarska,prije svega velikog učešća Bošnjaka u vojnim pohodima i bitkama u Ugarskoj i Slavoniji, dolazimo do zaključka da je u drugom mezaru ukopan i poštovan i cijenjen junak iz ovog kraja. Bošnjačka epska književnost poznaće glasovitog junaka iz druge polovine XVII stoljeću po imenu Orlanović Mujo.¹⁹ Ako je Mujo Orlanović iz Gjulije(Đule) mjesto u Undžurovini(,, Gyula na erdeljskoj granici“), junak koji izbavlja Mustaj-bega Ličkog iz ropstva u Aršanu,identičan sa Mustafom Orlovićem, onda je najvjerovalnije on taj koji leži u mezaru pored Hamza-dedinog mezara. Napomenimo da je Gyula(Džula) bila u sastavu Osmanske države od 1566.do 1683. godine,dakle, skoro da traje do sedamnaestog stoljeća.²⁰ U navedenim defterskim zabilješkama spomenut je Hamza-dedin unuk Mustafa, tako da ovaj drugi mezar vjerovatno pripada Hamzinom unuku, a ne sinu. Da li je bošnjački epski junak Mujo Orlović zaista unuk Hamza-dede Orlovića ostaje da se utvrdi u nekim narednim istraživanjima.

Hamza-dedina tekija kao jedan od dokaza viševjekovnog kontinuiteta bošnjačkog vlasništva nad zemljom u regiji Srebrenica

Regija Srebrenice²¹, zahvaljujući svojim prirodnim bogastvima i geopolitičkom položaju nastanjena je ljudima još od vremena starijeg kamenog doba²²,do danas. Navodimo ovaj podatak da bi istakli bošnjačku autohtonost stanovništva ove regije,²³ bez obzira što je ona istovremeno,

-
- 19 Kosta Horman u prikupljenoj zbirci bošnjačkih epskih pjesama navodi pjesmu sa naslovom *Lički Mustaj-beg i Orlanović Mujo*
  - 20 Opširnije o ličnostima Hamza-dede i Mustafe Orlovića pogledati u:M.Hadžijahić,nevedeni rad,str.198 i 199.
  - 21 Pojmom regija Srebrenice obuhvaćamo jednu prirodno-geografsku i ekonomsku regiju koja u užem smislu obuhvaća područje današnjih općina Srebrenica,Bratunac i Milići, a u širem smislu i općine Vlasenica, Zvornik i Šekovići.
  - 22 E.Imamović, *Porijeklo i pripadnost stanovništa Bosne i Hercegovine*,ART-7,Sarajevo,1998.god.str.10.
  - 23 „Dok su tokom burnih događaja do kojih je došlo tokom seobe naroda,starosjedioci bili u najvećoj mjeri posvuda istrijebljeni na Bosanko-hercegovačkom području su se, zaštićeni brdskim i planinskim gudurama sačuvali kao u nekoj oazi.“(E.Imamović,*Korjeni Bosne*

bila i migraciono raskrižje, koje je spajalo različita etnička, religijska i kulturna identitetska obilježja Mediterana i Podunavlja. Zbog velikog privrednog, demografskog i kulturnog značaja Srebrenice, ona je još u srednje vijeku predstavljala privredni i administrativni centar regije pa i šire. O tome Tatomir Vukanović ističe da prema „iznetim istorijskim podacima glavno žiteljstvo u Srebrenici bili su Bosanci, Dubrovčani, Sasi, a i bilo je delimično i Srbijanaca.“²⁴ U pračenju kontinuiteta vlasništva nad zemljom u regiji Srebrenica dovoljno je poći od srednjovjekovlja, u kojem su privatni posjed jedne porodice nazivao „baština“²⁵. „Zemljište što ga je kruna davala pojedincima zvala se baštinom ili plemenitom, a akt donacije označavao se rečenicom *dati u plemenito*, ili *dati u baštinu*. Vlasnik baštine zvao se baštinikom, a značajno je da u bosanskim listinama za adjektiv *proprietatis* nalazimo riječ baštinan.“²⁶

Iz rečenog nedvosmisleno vidimo da je plemenira baština u srednjovjekovnoj Bosni bila lično i ničim ograničeno vlasništvo imaoča baštine.²⁷ Sa uspostavom Osmanske državne vlasti na prostoru današnje regije Srebrenica, ali i cijele Bosne i Hercegovine, nije prekinut kontinuitet etno-historijskog razvoja starosjedilačkog stanovništva na svojoj zemlji. Uspostavom Osmanske vlasti u Bosni nije došlo do protjerivanja starosjedilačkog stanovništva niti oduzimanje njihovih privatnih zemljoposjeda. Turci osvajači Bosne, nisu bili onaki divljački zatonici, kako ih crta školska povijest, oni nisu u oslobođenim zemljama razarali domaćih institucija ni proganjali pojedina vlasteoska plemena.²⁸

---

i Bosanstva, Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 1995. god. str.26.)

- 24 T.Vukanović, *Srebrenica u srednjem veku*, Glasnik Državnog muzeja u Sarajevu, Nova serija 1946., Sveska I, str.63.
- 25 Aristarchi Bey: *Legislation ottomane I*, op.192 izvodi riječ baština iz bugarske bašta=otac. Prema tome je baština=očevina, što se posve slaže sa pojmom baština.
- 26 Dr. Ć. Truhelka, *Historička podloga agrarnog pitanja u Bosni*, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1915., str.4.
- 27 „nju niko vlastelinu nije mogao oteti a jedini razlog konfiskacije biješe, veleizdaja, ako je ustanovi posebni za to kompetentni usd. Tako kralj Tomaš 22. augusta 1446. U povelji, kojom dariva sinovima Ivaniša Dragišića zemlje oko Ključa da im se to ne može poreći ni potvoriti ni na mene donesti ni za ednu neviru ni zgrihu kraljevstva našemu što ne bi ogledano gospodinom didiom i crkvom bosanskom i dobrim Bošnjani.“ (Ć. Truhelka, navedeno djelo, str.5)
- 28 Isto, str.15.

Osmanlijska država oduzela je imovinu samo kraljevskoj porodici i više nikome.

Ono što se stvarno značajno desilo, uspostavom Osmanske uprave nad Bosnom, jeste da je većina starosjedilačkog stanovništva, bez obzira kojoj je ranije religiji pripadalo, u periodu od jednog stoljeća, dobrovoljno prihvatio islam, ostajući i dalje vlasnikom svoje zemlje. Prelaskom na islam, "dobri Bošnjani" nisu izgubili svoj starinski zemljšni posjed. Naprotiv, za Osmansku državnu vlast pravno i stvarno i dalje je važilo tradicionalno imovinsko-baštinsko pravo. "Riječ baština nalazimo često puta u Sulejmanovoj, u mlađim kanunama i u starim uvrštena je i definirana kao oznaka za posebnu vrstu zemljšnog posjeda koja u muškoj lozi prelazi automatski od oca na sina."²⁹

Osmanska državna vlast u zemljšno-pravnim odnosima prihvatile je zatečeno običajno pravo za kojeg u šerijatu nema upute, te su sultani da bi to pitanje pravno regulirali donosili kanuname³⁰(zakonike) pomoću kojih su regulirali imovinsko-pravne odnose.

Navećemo, ovom prilikom, samo nekoliko značajnih historijskih činjenica koje na najupečatljiviji način potvrđuju višestoljetni kontinuitet prisutnosti starosjedilačkog bošnjačkog stanovništva u regiji Srebrenica. Jedan od podataka bilježi Konstantin filozof, biograf srpskog kneza Stefana, a u povodu poklona Srebrenice 1411. godine,upravo srpskom despotu od strane ugarskog kralja Sigismunda. Sigismund je Srebrenicu oteo od bosanskih vladara 1410.godine i kao dar poklonio je svome zetu srpskom despotu Stefanu. Podatak koji o stanovnicima Srebrenice navodi Konstanin filozof jeste da su svi oni „ bogumilske eresi“.³¹ Dakle,stanovnici Srebrenice toga vremena nisu ni katoličke niti pravoslavne vjere već predstavljaju autohtonu religijsku posebnost, ali za to vrijeme i zasebnu društvenu zajednicu

29 Isto,str.16.

30 Jedan od najglasovitijih pravnika islamskog prava koga je Sulejman Veličanstveni-Zakonodavac imenovao 1545. godine Šejh-ul islamom bio je Ebu Sud,porijeklom iz bosanskog Podrinja,iz porodice Sudića kraj Zvornika.

31 Opšrnije u:T.Vukanović,navedeno djelo,str.79.

različitu od one u susjednoj Srbiji. Drugi značajan historijski izvor koji ukazuje i potvrđuje višestoljetnu egzistenciju Bošnjaka u Srebrenici jeste Putopis Osmanskog putopisca i geografa iz XVII stoljeća Evlije Ćelebije. Prolazeći kroz Srebrenicu 1660.godine Ćelebija o njezinim stanovnicima kaže: "stanovnici su Bošnjaci, a raja su im Srbi i Bugari."³² Boraveći u Zvorniku 1664.godine, Evlija Ćelebija o stanovnicima Zvornika piše: "Stanovnici su Bošnjaci, govore bosanski, nose čohane dolame, tjesne kraiške čakšire s kopčama i gizdaju se. Ima mnogo bašta i vinograda. Iz ovog kraja glasovite su šljive, jabuke, trešnje, hrastove daske, smrče, vina ovčija vuna i goveda koža."³³

Podatak o izgradnji tekije Hamza-dede Orlovića u Orlovićima (Konjević Polje) 1519.godine, značajan je, ne samo za historijsku znanost, već i za razumijevanje višestoljetnog kontinuiteta bošnjačkog vlasništva nad zemljom u Konjević Polju i cijeloj regiji Srebrenice. Navedeni historijski izvori nedvosmisleno potvrđuju da je zemljište u Konjević Polju skoro pet punih stoljeća u privatnom vlasništvu porodice Orlović. Ne postoji niti i jedan pisani ali ni usmeni dokument da su Orlovići svoj posjed prodali ili pak nekome poklonili, naprotvi, oni tu, kako govore pisani dokumenti, u kontinuitetu žive i obrađuju svoja imanja punih pet stoljeća,³⁴ a najvjerovalnije i duže. Kako su Orlovići, na što upućuju njihovo prezime, najvjerovalnije starinskog starosjedilačkog porijekla,³⁵ za prepostaviti je da je njihovo vlasništvo nad zemljom srednjovjekovna baština na što upućuju mnogobrojne

---

32 E.Ćelebija,*Putopis*, Sarajevo-Publishing, Sarajevo, 1996. str.100

33 E.Ćelebija, *Putopis II*(odломci o jugoslavenskim zemljama), Svjetlost, Sarajevo, 1957. str.259.

34 Prema objavljenim izvorima, prvi poznati berat o podizanju tekije datira iz 1507.godine, a ukupno se pominju 4 sačuvana berata koji se odnose na tekiju i pripadajuće zemljište. (A.Handžić, *O progonu hamzevija u sjeveroistočnoj Bosni 1582.godine, Članci i grade*, Tuzla 1975.)

35 „Selo Orlović se pod tim nazivom spominje još u beratu od 1597. Prozvano je vjerovatno, po rodu Orlovića, kao što je analogan slučaj sa golemlim brojem naziva koji su nastajali po redovima, koji su ta naselja nastanjivali. Naselja sa patronimičkim nazivima, kakvo je selo Orlovići, uopće su najstarija slavenska naselja, a u kojima su se još u tim naseljima održali rodovi, po kojima je selo dobilo ime. To je najbolji znak o iskonskom porijeklu tih rodova u tome kraju.“ (M.Hadžijahić, navedeno djelo, str.196.)

nekropole stećaka³⁶ u bližoj i široj okolini ispod kojih su se sahranjivali dobri Bošnjani pripadnici Crkve bosanske.

Bošnjaci Konjević Polja, cijele regije Srebrenica ali i cjelokupnog Bosanskog Podrinja, starosjedilačko su stanovništvo, što znači da su zakoniti i legitimni vlasnici nad zemljom. Historijski dokumenti, među kojima su vrlo značajni berati tekije u Konjević Polju, vrlo jasno i nedvosmisleno potvrđuju da zemljovlasništvo Bošnjaci nisu sticali doseljavanjem i usurpacijom, otimanjem ili političkom prisilom. Oni su svoje vlasništvo sticali zakonito i legitimno rađanjem na svojoj zemlji i nasljeđivanjem od svojih predaka. Da to nije slučaj samo u Konjević Polju već u cijeloj regiji Srebrenice ali i u bosanskom Podrinju uopće, navećemo demografsku-etičku i vlasničku strukturu za nekoliko općina bosanskog Podrinja prema popisu 1991. godine. Da bismo potpunije razumjeli dinamizam(kretanje i razvoj) složene demografsko-etičke i vlasničke strukture regije Srebrenice neophodno je ukazati na jedan, dosada nepotpuno razjašnjen fenomen, a to je fenomen zakupa zemlje. Za vrijeme Osmanske uprave Bosnom, bošnjačko stanovništvo često je stradalo, što zbog ratova, gladi, te kuga koja je s vremena na vrijeme harala Bosnom.³⁷ Ove pojave su uzrokovale potrebu za dodatnom radnom snagom, prije svega u zemljoradnji. Vlasnici zemlje, pretežno Bošnjaci, davali su zemlju u zakup doseljenicima, pretežno iz Crne Gore, Hercegovine i Srbije. Vlasnici zemlje zvali su se čifluksahibije, a doseljeni bezemljaši, koji su od vlasnika zemlje-čifluksahibija, zemlju uzimali u zakup, zvali su se čifčije. Čifčije, kao privremeno

36 Na prostoru općine Srebrenica „na 43 lokaliteta ima 815 stećaka(31 sa ukrasima i 3 s natpisima) kod zaseoka Greben selo Urisići,ima 70. Blizu sela Sućeska 52 stečka.“(*Blago na putevima Jugoslavije,BIGZ,Beograd,1983.str.322*) Pisajući o manastiru Papraća koji se nalazi u širem lokalitetu Konjević Polja M.S.Filipović i Đ.Mazalić tvrde da „je verovatno tu, u srednjem veku, bila i radionica stećaka za papračku nekropolu. Očuvanih starih nekropola ima na mnogo mesta u okolini Paprače, a najbliža je na jednom brdu iznad manastira oko 2 km udaljena od manastira.“(Mil.S.Filipović,Đ.Mazalić, *Manastir Papraća u Bosni, Spomenik SAN, XCIX, Beograd, 1950. str.98.*)

37 „Osim ratova domaće muslimansko stanovništvo tokom XVIII i XIX stoljeća posebno su prorijedile kuge. U tom je vremenu Bosnom prošlo devet velikih epidemija kuge, od kojih je najstrašnija bila ona 1813-1817. godine, u kojoj je prema kazivanju jednog Šibenčanina A.A.Frarija, stradalo više od polovine domaćeg stanovništva.“(M.Imamović, K.Hrelja, A. Purivatra, *Ekonomski genocid nad bosanskim muslimanima, MAG, Sarajevo, 1992. str.8*)

nastanjeni stanovništvo, kroz privatno-pravni odnos su, po ugovoru od vlasnika, zemlju uzimali u zakup.³⁸ Bio je to, u to vrijeme, legalan i uobičajan odnos između rada i kapitala, odnosno između radnika (čifčije) i poslodavca, vlasnika zemlje (čifluksahibije). Da bismo utvrdili procenat autohtonog i doseljenog stanovništva regije Srebrenica po etno-religijskoj pripadnosti, neophodno je upoznati se sa i sa konfesionalnom pripadnošću zakupca zemlje - čifčija. Prije prezentiranja podataka o etničko-vlasničkim odnosima u nekim općinama bosanskog Podrinja prema popisu iz 1991. godine, pogledajmo konfesionanu strukturu čifčija kotara Srebrenica 1910. godine. Kotar Srebrenica je 1910. godine obuhvaćao teritorij današnjih općina Bratunac i Srebrenica, te Cersku i Kamenicu. To je, upravo, teritorij koji je u užem smislu danas obuhvaća područje regije Srebrenica, Cerska i Kamenica su početkom 1880. godine pripojene Vlaseničkom, odnosno Zvorničkom kotaru.

Čifčije kotara Srebrenica-popis 1910. godine

Čifčije	Muslimani	Pravoslavci	Svega
Glava obitelji	712	1.376	2.088
Članovi obitelji	3.136	9.532	12.668
Ukupno	3.848	10.908	14.756
% čifčije	26%	74%	100%

U tabeli nije uvrštena kategorija slobodni seljaci jer su oni većini slučajeva bili starosjedilačko stanovništvo. Navedeni podavi jasno pokazuje da je učešće čifčija - zakupaca zemlje pravoslavne vjere, uglavnom doseljenika skoro tri puta veće nego zakupaca muslimana. Analizom popisnih podataka od 1879. do 1921. godine, koje nismo u mogućnosti prezentirati zbog ograničenosti prostora, jasno se vidi da u naseljima nastanjenim pravoslavnim stanovništvom ima vrlo malo vlasnika zemlje, što znači da nisu starosjedilačko stanovništvo. U

38 „Kod čifčijske rabote, čifčija dobija na čifluku od gospodara kuću, jedan ili više pari zaprega i seme za setvu. Čifčija je dužan da vrši celokupnu obradu primljene zemlje. Po žetvi uzme gospodar seme i dobije desetak (za državu), pa preostalu kolčinu podeli na polovinu sa čifčijom. Ugovor je između bega i čifčije usmeni i prvi se zaključuje na godinu. Ali se posle redovno obnavlja i traje nekoliko desetina, pa i stotinu godina, prelazeći na čifčijske naslednike.“ (Vitomir Korać, Čija je zemlja u Jugoslaviji, Pravo Naroda, Beograd, 1920.)

pravoslavnim naseljima pretežni dio stanovništva čine doseljenici,čifčije-zakupci zemlje. U naseljima sa muslimanskim stanovništvom³⁹ broj čifčija je mnogo manji,nego u pravoslavnim,što upućuje na zaključak da su oni u većini bili vlasnici zemlje,dakle starosjedioci. Među mnogobrojnim svjedočenjima o Bošnjacima kao zemljovlasnicima u Bosni i Hercegovini jeste i kazivanje Poline Irbi,koja 1875.godine piše:“Bosanski Muslimani su vlasnici zemlje i oni žive na svojim imanjima ili u kućama u gradovima.”⁴⁰

Pogledajmo kakvo je stanje etničko-vlasničkih odnosa u regiji Srebrenica prema popisu 1991.godine.

Općina	Ukupno	Ukupno	Vlasništvo nad zemljom km2				
			Stanovn.	Povr.km2	Bošnjaci	Srbi	Hrvati
Bratunac	33.575	292	198/68%	94/32%	----		
Srebrenica	37.211	533	422/79%	110/21%	----		
Vlasenica	38.817	507	311/61%	196/39%	----		
Zvornik	81.111	499	325/65%	174/36%	----		

Prezentirani podaci,nedvosmisleno,pokazuje da su Bošnjaci u svakoj općini regije Srebrenica nadpolovični vlasnici zemlje.Istina oni su i u strukturi stanovništva u svakoj od analiziranih općina činili nadpolovičnu većinu stanovništva.Tako npr.u Bratuncu su Bošnjaci 1991.godine činili 65,4% općinskog stanovništva,u Srebrenici 74,2%, u Vlasenici 57%, u Zvorniku 61,3%. Uporedimo li demografske procente sa procetnima zemljovlasništva, uočavamo da je u svakoj općini veći procenat zemljovlasništva od demografskog procenta.⁴¹ Ista je

39 Tadašnje popisne kategorije nisu stanovništvo diferencirali prema etničkim kategorijama (Bošnjak, Srbin, Hrvat) već po religijskoj pripadnosti (Musliman, Pravoslavni, Katolik).

40 O.Hadžiselimović,*Na vratima istoka*,V,Masleša,Sarajevo,1989.god,str.293.

41 Neophodno je napomenuti da smo procente zemljovlasništva zaokruživali, nismo isticali vlasništvo Hrvata i Ostalih jer su za ukupni odnos zanemarljivi. Do ovih podataka došli smo služeći se sljedećom metodologijom.Privatno vlasništvo,koje se uredno vodi u zemljišno-vlasničkim knjigama kumulativno smo sabrali i pripisali nacionalnoj grupi kojoj vlasnik zemlje pripada.Državno vlasništvo, po međunardnom pravu,pripada podjednako svim građanima države.Iz tog razloga državno vlasništvo smo procentualno podjednako podijelili i dopisali svakom njenom građaninu,odnosno etničkoj grupi kojoj vlasnik zemlje pripada.

situacija i u ostalim općinama bosanskog Podrinja. U svim općinama (Foča,Goražde,Čajniče,Višegrad,Rogatica i Bijeljina) Bošnjaci su nadpolovični vlasni zemlje iako u nekim općinama ne čine nadpolovičnu demografsku većinu. Samo u općini Rudo Bošnjaci su posjedovali ispod 50% vlasništva nad zemljom,preciznija 43,6%. U 12 općina bosanskog Podrinja od Kalinovika pa nizvodno Drinom sve do Bijeljine,od ukupno 428.690 stanovnika Bošnjaci su činili 241.999 ili 57% a bili su vlasnici 61,5% zemlje.⁴²

Posjedovne smetnje na zemljištu Hamza-dedina vakufa

Pored svoje pozitivne,humane i nadsve civilizacijske uloge koju je Hamza-dedin vakuf imao u svom višestoljetnom postojanju,prije svega u širenju islama, islamske kulture i duhovnosti,te socijalnoj funkciji, on nije ostajao miran od destruktivnih snaga i ideologija,kojima je humanistička uloga Hamza-dedine tekije i vakufa smetala. Sačuvani historijski dokumenti potvrđuju da je s vremenom na vrijeme dolazilo protivpravnih postupaka protiv Hamza-dedinog vakufa. Bilo je raznih protivpravnih posjedovnih smetnji, te pokušaja usurpacije zbog zadovoljavanja ličnih interesa, ali i interesa pojedinih društvenih institucija kao što su:općina,druga religijska zajednica(crkva). Navećemo samo najznačajnije primjere.

U beratu izdatom pred kraj aprila 1801.godine(sredina zilhidždže 1215.hidžretske godine) da se vidjeti da „su se neki strani ljudi radi zadovoljenja ličnog interesa počeli protivpravno-suprotno stanje u carskoj gruntovnici-miješati u tekijске poslove,tvrdeći da zemljište,**vinograd**(istakli autori) bašća i ostalo nije zadužbinsko imanje tekije.“⁴³ U citatu smo istakli riječ vinograd da bi čitaoca upozorili da se u to vrijeme u našim krajevima uzgajala vinova loza. Zašto se od toga

42 Opširnije i zemljovlasničkim odnosima u bosanskom Podrinju vidjeti u:A. Đozić,*Bošnjačka vertikala vlasništva nad zemljom u bosanskom Podrinju*,Zbornik radova,Filozofski fakultet Tuzla,Tuzla,2002.str.135-143.

43 Navedeno prema:M.Hadžijahić,navedeno djelo,str.195.

odustalo za sada nije jasno, ali ne bi bilo nikakve štete ponovo afirmirati podizanje vinograda u bosanskom Podrinju.⁴⁴

U narodnoj tradiciji sačuvani su mnogi primjeri posjedovnih smetnji na zemljištu Hamza-dedina vakufa.“ Tradicija govori kako je rod Orlovića bio jednom tako opsirotio(prorijedio se) da je ostao na jednom čovjeku. Toga Orlovića je šikanirao „Konjević kapetan“, nastojeći da mu otme zemljište. Pred progonom se Orlović sklonio u vojsku, gdje se upoznao i pobratimio s nekim poznatim junakom Mehmedom iz Pećišta(kod Srebrenice). Orlović je obavijestio Mehmeda kako mu „Konjević kapetan“ hoće da uzme imetak, pa mu predloži da ga bratski prepolove, kako i se zajednički mogli oprijeti „Konjević kapetanu“. Mehmed je na to pristao i naselio se na imanja,koje su ona bratski napola podijelili. Današnji Mehmedovići, koji uz Orloviće posjeduju zemljište Hamza-dedina vakufa,bili bi potomci Mehmedovi.⁴⁵ Pored familija Orlović i Mehmedović, danas u Konjević Polju žive i familije Osmanović i Sulejmanović.

Najnoviji pokušaji protivpravnog posjedovnog usurpiranja imanja familije Orlović iz Konjević Polja, zakonitih nasljednika Hamza-dedinog vakufa, dogodili su se od strane Opštine Bratunac i Srpske pravoslavne crkve-Crkvene pravoslavne opštine Drinjavača. Rukovodstvo opštine Bratunac,konkretnije načelnik općine Miroslav Deronjić,⁴⁶ bespravno i protivzakonito poklonio je Crkvenoj pravoslavnoj opštini Drinjavača preko dva duluma zemljišta,privatnog vlasništva Fate Orlovića udovice Šaćira Orlovića.⁴⁷ Srpska pravoslavna crkva

44 U mnogim mjestima bosanskog Podrinja mnogobrojni su toponimi koji upućuju na zaključak da se u ovim krajevima, za vrijeme srednjovjekovne Bosanske države i u Osmanskom periodu,uzgajala vinova loza i postojale velike plantaže vinograda. U Srebrenici ima naziv „Vinogradiste“ u Žepi jedan zaseok se zove „Vinjište“, što je sinonim za vinište. U zvorničkoj Kamenici jedni brdo ima naziv „Vinograd“.

45 M.Hadžijahić,navedeno djelo,str.195.

46 Miroslav Deronjić,profesor srpskog jezika,jedan je čelnih ljudi Srpske demokratske stranke od njezinog osnivanja pa sve do hapšenja.Od strane Međunarodnog suda pravde u Hagu osuđen je za ratni zločin koji su počinile srpske vojne i policijske snage 1992. godine nad Bošnjacima u Glogovoj,selu nadaleko od Konjević Polja na putu prema Bratuncu.

47 Šaćir Orlović,muž Fate Orlović,ubijen je 1995.godine u zločinu genocida nad Bošnjacima

na zemljištu Fate Orlovića, konkretnije u dvorištu njezine porodične kuće sagradila je 1998.godine pravoslavnu crkvu koju ni do danas nije uklonila,iako i crkveni i općinski organi znaju da je zemljište privatno vlasništvo i da je protivpravno i nezakonito otuđeno od porodice Orlović direktnih potomaka Hamza-dede Orlovića. Napomenimo da su i džamija i tekijsko turbe u Konjević Polju porušeni 1993.godine nakon zauzeća Cerske i šireg područja Konjević Polja od strane vojske i policije Republike Srpske.

Nije ovo usamljen primjer da Srpska pravoslavna crkva nakon rata protiv države Bosne i Hercegovine 1992. do 1995. godine podiže pravoslavne crkve na temeljima srušenih džamija ili pak u naseljima gdje isključivo žive Bošnjaci-muslimani. Upečatljivi primjeri izgradnje pravoslavnih crkava isključivo u mjestima (naseljima) gdje je stanovništvo skoro 100% bošnjačko i muslimansko su: Divić, općina Zvornik, Nova Kasaba, općina Milići, Meraje, općina Brčko, i Konjević Polje, općina Brtunac.⁴⁸ Započeta je igradnja pravoslavne crkve u Donjim Potočarima, općina Srebrenica, ali je izgradnja obustavljena, iako ostaci (temelj i dio zida) ni do danas nisu uklonjeni. Crkva u Diviću sagrađena je na temeljima porušene džamije. Još uvijek nije izmještena iako je prije godinu dana dogovorenno između Islamske zajednice (Tuzlansko muftijstvo) i Srpske pravoslavne crkve (Zvorničko-tuzlanska eparhija).

Opravdano se postavlja pitanje, zašto ovo radi Srpska pravoslavna crkva? Odgovor je jednostavan i lahko uočljiv.Svi historijski izvori,nedvosmisleno,pokazuju da su na prostoru regije Srebrenice i cijelog bosanskog Podrinja,od najstarijih vremena,pa sve do agresije na državu Bosnu i Hercegovinu 1992.godine i njezino milenijski sedimentirano multietničko društvo,živjeli Bošnjaci,u srednjovjekovlju

---

Srebrenice,zaštićene zone UN-A.

48 Prema popisu stanovništva 1991.godine u Diviću je živjelo 1388 građana od toga su samo 4 bili srpske nacionalnosti.(Porodica učitelja koji je radio u Osnovnoj školi i rodom nije sa Divića). U Konjević Polju prema istom popisu od ukupno 988 žitelja samo je bilo 8 Srba.(Dakle dvije porodice)(*Stanovništvo Bosne i Hercegovine-narodnosti sastav po naseljima*,Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske,Zagreb,1995.,podaci za Divić str.295.,za Konjević Polje,str.75.)

dominatno pripadnici vjere bosanske, a od Osmanskog perioda do danas pripadnici vjere islama. Da bi se ova historijska istina ubila,zatrli njezini materijalni tragovi,nije bilo dovoljno samo ubiti i protjerati Bošnjake kao narod iz bosanskog Podrinja(sredstvima etničkog čišćenja i genocida) već je bilo neophodno uništiti bošnjačko-islamske bogomolje(džamije) i druge materijalne dokaze nijihovg višestoljetnog življenja na ovim prostorima. Umjesto bošnjačko-islamskih sadržaja (džamija,turbeta,bosansko-orientalnih kvartova u podrinjskim gradovima) bilo je neophodno što hitnije izgraditi pravoslave crkve⁴⁹ kako bi se kriptoizirala(perfidno sakrila) historija bosanskog Podrinja a u cilju ostvarenja velikodržavnog srbijanskog projekta. U tu svrhu je nedavno vladika zvorničko-tuzlanski Vasilije Kačavenda izjavio da se parcela na kojoj je bespravno izgrađena pravoslavna crkva u Konjević Polju, u zemljишnim knjigama vodi pod imenom „Crkvište“. Ova izjava imala je za cilj, ne samo da pokuša opravdati izgradnju crkve u tudem dvorištu, što je zaista rijedak slučaj i u svjetskim razmjerama, već i da kriptoizira historiju bosanskog Podrinja, upućujući na mogući zaključak da se to crkvište odnosi na crkvište pravoslavne crkve. Ako je tu ikada postojala bilo kakva crkva, ona bi najprije mogla bit crkva Crkve bosanske zbog mnoštva nekropola stećaka u širem i užem lokalitetu Konjević Polja, o čemu smo naprijed naveli podatke.

Da to „crkvište“ nije crkvište pravoslavne crkve,nije teško dokazati. Kao prvo,ne postoji nikakvi, ni pisani ali ni materijalni dokazi da je ikada u Konjević Polju postojala bilo kakva crkva, pa time ni pravoslavna. Kao drugo,na užem lokalitetu Konjević Polja ne postoje nadgrobni spomenici pravoslavnih vjernika, koji bi upućivali na zaključak da su na ovom području živjeli ljudi pravoslavne vjere. Da su živjeli i umirali bi pa bi imali groblje, a njega nema. Treći,nepobitan dokaz pristutnosti etno-religijskih grupa na području regije Srebrenice (od kada su na ovom prostoru, jesu li starosjedilačke ili doseljeničke,u kojima naseljima su živjele, u kom broju, koliko su zemlje posjedovale i na koji način su postali posjednici zemlje), jeste vrijeme podizanja

49 Niko nije protiv izgradnje pravoslavnih bogomolja ali u naseljima gdje žive stanovnici pravoslavne vjere a ne u mjestima gdje žive vjernici islamske vjere-muslimani.

(izgradnje) pojedinih religijskih objekata. Ako odstranimo ideološke mitologizacije narodne tradicije kojih je, nažalost,mnogo u srpskoj histografiji, a oslonimo se samo na pisane i materijalne historijske dokaze,onda historijska stvarnost nedvosmisleno govori da su Bošnjaci na ovim prostorima starosjedilačko stanovništvo, da su većinski zemljovlasnici, neprestano suočeni u posljednjih 200 godina sa osporavanjem,izgonima, ubijanjem,nelegalnim oduzimanjem zemlje,a sve s pokušajima izvanbosanskih subjekata (etničkih,političkih,vojnih) da realiziraju projekat velike Srbije.

Već smo istakli da su većinu stanovništva srednjovjekovne bosanske države u religijskom smislu činili pripadnici vjere bosanske institucionalno organizirani u Crkvu bosansku, u narodu često nazivani bogumili. U dubrovačkim arhivima postoje dokumenti (listine,diplomatski akti, trgovački ugovori i dr.) koji doslovce, za srednjovjekovne Bošnjane u religijskom smislu kaže: "vaše vjere bosanske i vaše Crkve bosanske". Ovako su dostojanstvenici Dubrovačke republike, obračajući se bosanskom dvoru nazivali stanovnike srednjovjekovne bosanske države u religijskom smislu a u etničkom dobri Bošnjani. Upravo zbog takve religijske situacije u srednjovjekovnoj državi Bosni, po nalogu Rimske crkve u Bosni 1292.godine stižu franjevci s ciljem širenja katoličanstva među domaćim stanovništvom, jer su znali, kako smo naprijed naveli da su svi „bogumilske eresi“. Zbog velikog privrednog, demografskog i kulturnog značaja Srebrenice, franjevci upravo dolaze u Srebrenicu. Tu podižu samostan i crkvu sv.Marije.I crkva i samostana se spominju 1378. i 1514.godine.⁵⁰ Još jedan bitan razlog dolaska franjevaca u Srebrenicu jest činjenica da je u neposrednoj blizini Srebrenice, u naselju Ljuboskovu⁵¹ bilo sjedište Dida, vjerskog poglavara Crkve bosanske. Autohtone i autonomne bosanske duhovno-idejne sadržajnosti. Katolička crkva je sljedbenike vjere bosanske smatrala krivovjernicima i njihovu crkvu Crkvu bosansku je smatrala krivovjernom, te je, podizanjem katoličkih

50 T.Vukanović,navedeno djelo,str.65.

51 Ljuboskovo se nalazi u „župi Osat u blizini Purtića,Krnića i Parabučja.“(Opširnije u:M.Vego, *Naselja bosanske srednovjekovne države*, Svjetlost,Sarajevo,1975. i M. Dinčić,*Dubrovačka i srednjovjekovna karavanska trgovina*,JIČ,1937.)

crkava i samostana, pokušavala dobre Bošnjane preobraziti u katolički vjeru.

Svoju prisutnost među stanovništvom Regije Srebrenica, pored Crkve bosanske i katoličke crkve imala je i pravoslavna crkva ali tek poslije uspostave Osmanske državne vlasti u Bosni 1463. godine. Najbolje to potvrđuje vrijeme podizanja pravoslavnih crkava i manastira. Pokažimo to na primjeru manastira Papraća i crkve Lomnica jer su oni najznačajniji pravoslavni objekti u bosanskom Podrinju. No prije toga recimo da je pravoslavna crkva u gradu Srebrenica izgrađena 1903.godine, a ova u Konjević Polju, u dvorištu porodične kuće Fate Orlović,1998.godine.

Evo sta se o vremenu izgradnja manastira Papraća i crkve Lomnica, pravoslavnih religijskih objekata, pišu istaknuti srpski historičari Milenko S. Filipović i Đoko Mazalić.“Prve pisane vesti o Papraći su tek iz sredine 16 veka i one pokazuju manasitr kao velik i znamenit. Iz tog se može zaključiti jedino da je manastir postojao i nešto pre prve vesti,pre 1550/1551, ali ne i da je postojao u 13 veku. Sama crkva, iako se po dimenzijama i po osnovi razlikuje od ostalih bosanskih manastirskih crkava, ipak je po načinu gradnje istovetna s njima,e je i ona,dakle,iz 16 veka“. Tvrđnje narodne tradicije i mitologizirane historiografije o navedenom podizanju manastira ili crkava na mjestima neke starije crkve i manastira, su sa naučnog stanovišta nepouzdane a time i neprihvatljive, posebno ako tačno ne zna čija je „stara crkva“ bila (pravoslavna,katolička ili crkve bosanske). Ovu činjenicu je posebno bitno istaći i uporediti je sa ovovremenom praksom rušenja džamija i izgradnje crkava na njihovom mjestu. Neka neko pokaže dokument koji je sačinila pravoslavna crkva da je današnju crkvu u Diviču podila na temeljima porušene džamije. Ako o ovim pojavama ne bih govorili i pisali sutra bi se moglo desiti da neko iz pravoslavne crkve napiše kako je pravoslavna crkva u Diviču izgrađena „na mestu neke starije crkve“. No vratimo se tvrdnjama M.Filipovića i Đ.Mazalića o utvrđivanju gradnje manastira Papraća i pravoslavne crkve Lomnica.“ Upotreba

stečaka za gradnju crkve je najbolji dokaz da crkva ne može bit starija od sredine 15 veka, jer se mora uzeti da je proteklo najmanje sto godina dok se je zaboravilo čije je groblje sa stećcima i dok se je izgubio ili oslabio kult tih grobalja sa kojih se ni docnije kamen ne upotrebljava u profane svrhe. Dalje, to znači da je posle dolaska Turaka došlo i do smene stanovništva u ovom kraju i da novo stanovništvo nije imalo potrebnog poštovanja prema groblju, ali je ipak na njemu, verovatno (ali nema dokaza op.autori) baš na starom crkvištu, (koje i čije crkve op.autori) podiglo novu crkvu.“⁵²

Izgradnja džamija i drugih objekata islamske kulture počinju odmah po zauzeću nekog mjesta od strane Osmalija. Najstarija džamija u regiji Srebrenica, nažalost srušena je u proteklom ratu i još nije obnovljena, je džamija na Kušlatu, Tačan datum njezine izgradnje nije utvrđen ali se pretpostavlja da ja sagrađena u periodu od 1411. do 1463. godine. U tom periodu su Srebrenica, Zvornik i Kušlat nekoliko puta otimani od bosanskih vlada od strane Osmanlija i srpskih despota Stevana Lazarevića i Đurđa Brankovića. Ono što se sa sigurnošću možemo utvrditi, jer postoje pisani dokazi, jeste to da je „prva džamija u Srebrenici“ ona koju spominju navedeni popisi, (popisi iz 1512. i 1533. godine op.autori), bila je podignuta za vlade Bajazida II (1481-1512.), ili Bajazida Velije (=Svetog), kako se naziva Evlija, odnosno bila je to carska džamija, podignuta prije 1512. godine.“⁵³

Naprijed prezentirani historijski podaci neumoljivo svjedoče da je regiju Srebrenice, kao u ostalom i cijelu Bosnu i Hercegovinu, od najstarijih vremena do danas, nastanjivalo autohtono domaće stanovništvo etničkog imene Bošnjani, odnosno Bošnjaci. Istovremeno regija Srebrenice dugovječno je migraciono susretište različitih etničkih i religijskih identiteta. Autohton stanovnici Srebrenice susretali su se i miješali sa drugim etničkim i religijskim zajednicama i time ovaj prostor izgradili kao harmoničnu multietničku i multireligijsku društvenu i političku sadržajnost, u okviru koje su nesmetano, sve do

52 Mil.S.Filipović,Đ.Mazalić,Navedeno djelo,str.98.

53 H.Suljkić, *Spomenici islamske kulture u Srebrenici*,Islamska misao,btoj 23/1989.str.43.

posljednjeg rata protiv države Bosne i Hercegovine, jedni sa drugima živjeli:Bošnjaci, Srbi i drugi narodi i narodnosti. Bilo je povremenih nemira,bura,ratova,zločina genocida,ali uvijek,po nekom nepisanom pravilu, ili pak snagom bosanskog duha, nako svih tih izvanbosanskih⁵⁴ destruktivnih nasrtaja u Bosni i Bošnjake, pobjeđivala je izvorna bit bosanskog društva i njegove države, a to je tolerantan suživot bosanskih različja.

Najbolje to potvrđuje današnje stanje u Konjević Polju. Nakon zločinačkih ubijanja, razaranja, rušenja, paljenja, genocida i drugih oblika omalovažavanja Bošnjaka, njihove vjere, kulture i tradicije, oni se vraćaju na svoja stoljetna imanja, na zadužbinu Hamza-dedina vakufa,obnavljaju porušene kuće, te vraćaju tradicionalni stil bosanskog življenja jedinstva različja. Na temeljima srušene tekije počela je gradnja objekta nove musafirhane (konaka).⁵⁵ Ispod tekije i puta, u starom mezarju obnovljeno je turbe Hamza-dedino, sa dva kabura, koji po predanju koje prenosi Adem Osmanović⁵⁶ pripadaju Hamza-dedi i njegovom sinu. Međutim, u navedenim defterskim zabilješkama spomenut je Hamzin unuk Mustafa, tako da ovaj drugi kabur vjerovatno pripada Hamzinom unuku, a da li je on poznati epski bošnjački junak Mujo Orlanović utvrdiće precizno naredno istraživanje.

Hamza-dede Orlović i bosanske hamvezije

Još jedno važno, ne samo znanstveno, već i kulurno,političko, pa i religijsko pitanje,u kome se ogleda značaj tekije Hamza-dede Orlovića, jeste da li su raskolnik Hamza Bošnjak i bosanske hamzevije, koji su

54 O tome da su sve ratove u Bosni i Hercegovini izazivali i vodili izvanbosanski identiteti (države,armije,te raznovrsne paramilitarne i parapolicijske grupe) opširnije pogledati u:A.Đozić,*Izvanbosanski programi zla u bosansko-hercegovačkom društvu*, Znakovi vremena,Vol.7 dvobroj 22/23,2004.Naučnoistražavački institut,Ibn Sina,Sarajevo,2004. str.131-147.

55 U toku je izgradnja objekta na ruševinama tekije,aktivnost vodi Medžlis Islamske Zajednice Bratunac

56 Sačuvana je tradicija staranja o turbetu Hamze-dede Orlovića,danas to obnavlja Adem Osmanović iz Konjević Polja.

ubili Mehmed-pašu Sokolovića potomci Hamza-dede Orlovića? U znanstvenom,prije svega historiografskom, ali i teološkom mišljenju i do danas na ovo pitanje nije dat potpuno precizan odgovor. Ima autora koji zastupaju mišljenje da su bosanske hamzevije direktni potomci Hamza-dede Orlovića, ali ima i onih koji smatraju da ne postoji nikakva veza između ova dva pokreta.

U svojoj doktorskoj disertaciji,“ Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti“ Safet beg Bašagić prepostavlja, dakle ne tvrdi, da je krivovjerac Hamza Bošnjak koji je pogubljen u Istanbulu 1573.godine., po svojoj prilici potomak šejh Hamze, koji je od slutana dobio selo Orloviće sa svom okolinom, gdje je sagradio džamiju,tekuju i musafirhanu.“ Kako vidimo Bašagić koristi termin „po svojoj prilici“, a ne tvrdi izričito. Zatim navodi da je sagradio džamiju iako se ona u tekijskim dokumentima nigdje ne spominje.Oslanjajući se na stavoe Bašagića isto mišljenje o porijeklu hamzevija zastupa i Riza Muderizović.⁵⁷

Muhamed Hadžijahić,kao ozbiljan istraživač,tvrdi da „postoje samo indirektni razlozi koji upućuju da je raskolnik Hamza Bošnjak potomak Hamza-dede i da je tekija u životu bosanskih hamvezija odigrala,čini se,važnu ulogu.“⁵⁸ Da bi se dao potpun i tačan odgovor na pitanje jesu li ili nisu bosanske hamzevije potomci Hamza-dede Orlovića, neophodno je,prije svega, utvrditi koje je derviškom redu(tarikatu) pripadao Hamza-dede Orlović. Tek tada bi se sigurnije moglo govoriti o karakteru odnosa između pripadnika dva tarikata. Hadžijahić tvrdi „da turski pisci označavaju Hamzu Bošnjaka kao predstavnika malemijske(odmetničke) frakcije bajramijskih derviša. Važno je istaknuti da su melamijski(i bektašijski) obred temeljio na sohbetu. Zabacivali su tadž i hrku,karakteristične za druge redove. Posebno si bili protivni obredu svirke(sema) koje su uvele mevlevije.“⁵⁹ Tragajući dalje u svom istraživanju Hadžijahić je utvrdio da tekija u Konjević

57 R.Muderizović,Šta su to derviši,Jugoslovenska pošta,Sarajevo,5.januar 1931.

58 M.Hadžijahić,navedeno djelo,str.201.

59 Isto

Polju ne posjeduje šejhovsku silsilu, niti je imala semahanu(zasebnu prostoriju za derviške obrede). Ove činjenice navele su Hadžijahića da tekiju dovede u vezu „sa učenjem Muhameda bin Pir Ali el Birkevi-je (Birgili)(1523-1573).“ Postoje i sasvim drugačija mišljenja, a ona tvrde da nema ničega zajedničkog u djelovanju bosanskih hamzevija sa radom i djelatnošću Hamza-dede Orlović, već sasvim drugi Hamza. „Osnivač ovog sinkretičkog islamsko-bogumilskog reda i njegovog učenja bio je Hamza Bali Bošnjak iz Gornje Tuzle. On je odveden u Carigrad i nakon ispitivanja,kao heretik osuđen na smrt i pogubljen 6.VI 1573.godine.“⁶⁰

Najvjerovalnije da je bez ikakve osnove povezivanja Hamze-dede Orlovića i njegovih potomaka sa derviškim redom hamzevija, koji su na ovim prostorima bili aktivni šezdesetih i sedamdesetig godina XVI stoljeća.⁶¹ Na osnovu podataka iz defterskih zabilješki može se zaključiti da je Hamza-dede Orlović umro u periodu između popisa iz 1519. i 1533.godine. Osnivač hamzevije bio je jedan sasvim drugi Hamza, koji je djelovao pedesetak godina kasnije, a zvao se Hamza Bali. Navedeni Hamza Bali bio je učenik Husamedina Ankaravija, a njegovo učenje proglašeno je krivovjernim. Na osnovu fetve šejhul-islama pogubljen je u Istanbulu 1573.godine. Njegovi sljedbenici u Gornjoj Tuzli, Gračanici i drugdje bili su predmet progona, hapšenja i suđenja,iste,1573. godine. Istina je,da još uvijek, nisu otklonjene sve nedoumice o karakteru odnosa između Hamza-dedine tekije i bosanskih hamzevija. Još uvijek nije dovoljno, znanstveno, eksplicitno, dokazano i jedno i drugo stanovište, što upućuju na upotrebu daljih znanstvenih istraživanja ovog pitanja.

Zaključak

Tekija Hamza-dede Orlovića u Konjević Polju, za regiju Srebrenice, bosanskog Podrinja, ali i cijelu Bosnu i Hercegovinu,

60 M.Imamović, *Historija Bošnjaka*,BKZ.Preporod,Sarajevo,1997.str.160.

61 Adem Handžić, *O progonu hamzevija u sjeveroistočnoj Bosni 1582.godine*,Članci u građa, Tuzla 1975.

predstavlja dragocjenu društveno-historijsku, kulturološku i nadsve civilizacijsku vrijednost. Ukupna društvena sadržajnost koju je tekija, direktno ili indirektno, producirala u značajnoj mjeri određivala je historijski tok, ne samo Konjević Polja, već i cijele regije Srebrenica. Njezin značaj prisutan je punih pet stotina godina u skoro svim sferama društvenog života, kulturnim, religijskim, zemljovlasničkim, etničkim, obrazovnim, vojnim, humanitarnim i drugim. Značaj tekije, kao društveno-historijske činjenice, i pisanih dokumenata koji je prate, prije svega, tekijskih berata, ogleda se u tome što ona, neumoljivo i nedvosmisleno, potvrđuje višestoljetnu prisutnost Bošnjaka na prostorima regije Srebrenice, petostoljetnu prisutnost islama, te bošnjačko-islamske tradicije i kulture. Vakufnama Hamza-dede Orlovića iz 1519. godine, preko porodice Orlović, ukazuje i potvrđuje da su Bošnjaci starosjedilačko stanovništvo ove regije, te da su vlasništvo nad zemljom naslijedivali, s koljena na koljeno, od svojih predaka, nisu ga prodavali, te su zbog toga i danas većinski vlasnici zemlje, ne samo u Konjević Polju, već i cijelom bosanskom Podrinju. Pored zemljovlasničke, dokumentaciono-administrativne značajnosti, tekija je, i njezini derviši, na čelu sa Hamza-dedom, bez sumnje, odigrala značajnu i aktivnu ulogu u popularizaciji islama, tolerantnog, otvorenog za lokalno stanovništvo, prilagodljivog starosjedilačkim bošnjačkim društvenim strukturama i tradiciji. Najznačajnija aktivnost Hamza-dedine tekije nalazi se u njezinoj aktivnosti kreiranja simbioze bošnjačke narodne tradicije i islama, te kreiranja i realizaciju približavanja dviju religija i dviju civilizacija(islamske i kršćanske) na prostoru regije Srebrenice i šire.

Literatura

1. Cvitković Ivan, *Rječnik religijskih pojmoveva*, Sarajevo, 1991.
2. Ćehajić Džemal „*Neke karakteristike učenja Galaludina Rumija i nastanak derviškog reda mevlavija, mevlevije u Bosni i Hercegovini*, Prilozi, XXIV/1974. Sarajevo, 1976.

3. Ćehajić Džemal, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama*, Orijentalni institut, Sarajevo, 1986.
4. *Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka*, Građa, ANU BIH, Sarajevo 1986.
5. Filipović S.Milenko, Mazalić, Đoko, *Manastir Papraća u Bosni*, Spomenik SAN, XCIX, Beograd, 1950.
6. Đozić Adib, *Bošnjačka vertikala vlasništva nad zemljom u bosanskom Podrinju*, Zbornik radova, Filozofski fakultet Tuzla, Tuzla, 2002.
7. Đozić Adib, *Izvanbosanski programi zla u bosansko-hercegovačkom društvu*, Znakovi vremena, Vol.7 dvobroj 22/23, 2004. Naučnoistraživački institut, Ibn Sina, Sarajevo, 2004.
8. Đozić Hakija, *Argentarija i Domavija, neki demografski fakti tokom minulih 2000. godina*, Manuskript, Vlastito izdanje, Sarajevo, 1999.
9. Hadžijahić Muhamed, *Tekija kraj Zvornika-postojbina bosanskih hamzevija?*, Prilozi, X-XI/1960-61.
10. Hadžijahić Muhamed, *Književnost bosanskih hamzevija*, Život, br. 4, 5, 6 Sarajevo, 1968.
11. Hadžijahić Muhamed, *Hamzevijska sekta i njen osnivač Hamza Bošnjak*, Život, Sarajevo, br., 1976
12. Hadžijahić Muhamed, *Hamzevije u svjetlu poslanice užičkog Šejha*, Prilozi za orijentalnu filologiju, II-IV, 1952-53, Orjentalni institut, Sarajevo, 1981.
13. Hadžijahić Muhamed, *O jednoj pjesmi šejh Sejjid Vehab Ilhamije*, Novi Behar, VIII/1935.
14. Hadžijahić Muhamed, *Udio Hamzevije u atentatu na Mehmed-pašu Sokolovića*, Prilozi za orijentalnu filologiju, V, 1954-55, Orjentalni institut, Sarajevo.
15. Handžić Adem, *Jedan savremeni dokument o šejhu Hamzi iz Orlovića*, POF XVIII-XIX, Sarajevo, 1973.
16. Handžić Adem, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Svjetlost, Sarajevo, 1975.
17. Handžić Adem, *O progonu hamzevija u sjeveroistočnoj Bosni 1582.godine*, Članci i građa, Tuzla, 1975.

18. Handžić Adem, *O ulozi derviša u formiranju gradskih naselja u Bosni u XV stoljeću*, (*Studije o Bosni*), Istanbul 1994.
19. Handžić Adem, Hadžijahić Muhamed, *O progonu hamzevija u Bosni 1573.g.* Prilozi za orijentalnu filologiju, 1970-71, Orijentalni institut, Sarajevo, 1974.
20. Hadžiselimović Omer, *Na vratima istoka*, V. Masleša, Sarajevo, 1989.
21. Imamović Enver, *Korjeni Bosne i Bosanstva*, Međunarodni centar za mir. Sarajevo, 1995.
22. Imamović Enver, *Porijeklo i pripadnost stanovništva Bosne i Hercegovine*, ART-7, Sarajevo, 1998
23. Imamović Mustafa, *Historija Bošnjaka*, BZK.Preporod, Sarajevo, 1997.
24. Imamović M., Hrelja K., Purivatra. A., *Ekonomski genocid nad bosanskim muslimanima*, MAG, Sarajevo, 1992
25. Kovačević-Kojić Desanka, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, V. Maslaša, Sarajevo, 1978
26. Kreševljković Hamdija, *Izabrana djela*, tom II, V. Masleša, Sarajevo, 1991. str. 393.
27. Sulkić Hivizija, *Spomenici islamske kulture u Srebrenici*, Islamska misao, broj 23/1989.
28. Tosunbegović Dževad, Gornja spreča: *prilozi za monografiju sa posebnim osvrtom na prošlost kalesijskog područja*, Gradska biblioteka Kalesija, BZK Preporod BIH-Općinsko društvo Kalesija i Osmaci, Kalesija, 2007
29. Truhelka Ćiro, *Historička podloga agrarnog pitanja u Bosni*, Zemaljska štamparija, Srajevo, 1915.
30. Vego Marko, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Svjetlost, Sarajevo, 1975.
31. Vukanović Tatomir, *Srebrenica u srednjem veku*, Glasnik Državnog muzeja u Sarajevu, Nova serija, 1946.
32. *Stanovništvo Bosne i Hercegovine-narodnosni sastav po naseljima*, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, 1995.

ИЗГЛЕД СРЕБРЕНИЦЕ У ДУБРОВАЧКИМ ИЗВОРИМА (1352-1460)

Изглед града једно је од важнијих аспектата у проучавањима европских средњовековних градова. При томе се узимају у обзор археолошка истраживања, ликовни извори, минијатуре, новац, казивања у дјелима савременика и другим врстама писаних извора, уствари све оно што омогућује да се оживи слика града док га многа стόљећа нису промијенила.

Проучавање спољашњег изгледа Сребренице веома је отежано због недостатка релевантних извора. Изглед Сребренице није оставио трага у дјелима савременика, као што је то случај са Београдом и неким другим градовима на овим просторима. Познато је да је пажњу путописца увијек више привлачило све оно што се односило на утврђења у градовима, а не и на само насеље. Једино дубровачка архивска грађа, с обзиром на бројно присуство дубровачких трговаца, садржи податке, који посматрани у целини, дају представу о изгледу Сребренице у средњем вијеку.

У чувеном рударском базену средњег Подриња, због богатства налаза сребра, средином XIV вијека, Сребреница избија на прво мјесто.¹ Већ тада у њој су боравили дубровачки трговци (1352). Заједно са рударима они чине језгро једног новог типа насеља које добија облик трга. Такав тип насеља, па и Сребреница, у дубровачким изворима се означава као *mercatum* или рјеђе *forum* односно трг, за разлику од села, аграрних насеља.² У средишту ових насеља налазио се трг, у изворима такође назван *mercatum*, што је доводило до терминолошке идентификације насеља и мјеста на коме се обављала трговинска размена. Додуше, има дубровачких извора који

¹ М. Динић, *За исхиорију рударсїва у средњевековној Србији и Босни I*, Београд 1955, 54, 94 = М. Динић, *Из српске исхиорије средњега века*, Београд 2003, 506, 547. С. Ђирковић, Д. Ковачевић-Којић, Р. Ђук, *Старо српско рударсїво*, Београд 2002, 262.

² Presbyter Marcus cappelanus fori Srebernice (1376). М. Динић, *За исхиорију рударсїва I*, 54 = М. Динић, *Из српске исхиорије*, 506.

разликују и изричito наглашавају трг као посебан простор унутар Сребренице. Наиме, у тестаменту једне Дубровчанке помиње се „наша кућа смјештена у Сребреници на тргу“ (*la casa nostra posta in Srebreniza nel mercato*).³

Изглед Сребренице у другој половини XIV вијека мало је познат. С обзиром да се руда прерађивала у самим рудницима, може се претпоставити да су поред рударских окана подизане топионичке пећи и млинови, дакле све оно што карактерише изглед рударског насеља, а таква је била и Сребреница. Ту су се свакако налазиле и куће рудара, домаћих и страних трговаца. У томе су несумњиво предњачили Дубровчани, често власници кућа. Михаило Менчетић купио је 1379. године дрвену кућу која је била смјештена између кућа Стјепка Мароја Пасквића и Прибила Лонга.⁴

У најранијем попису фрањевачких самостана у босанској викарији, који је дао Бартоломеј Пизански у дјелу *De conformitate vitae B. Francisci* из 1375. године, наводи се и фрањевачки самостан у Сребреници.⁵ Дубровачки извори указују на присуство фрањеваца у Сребреници још и знатно раније, прије него што се фрањевачки самостан помиње у дјелу Бартоломеја Пизанског. Marinus de Lusana завјештао је 1361. године фрањевцима у Сребреници 20 перпера и 5 дуката за одјећу.⁶ Његов примјер слиједили су и други Дубровчани. Симон Ђорђић оставио је 1387. године самостану мале браће 25 перпера сребреничких гроша и 4 гроша за ћипеле.⁷ Фрањевцима је ишла на руку околност да су основно језгро рударског насеља, бар у почетку, чинили дубровачки трговци. Они су пружали фрањевцима разне видове материјалне помоћи, као што се то види из тестамената наведених Дубровчана. До kraja XIV вијека Сребреница је већ врло развијен рудник са јаком дубровачком насеобином.

Успон Сребренице се наставља и послије преласка под српску власт 1411. године. И даље се у изворима често означавала као *mercatum*.⁸ Међутим, наглим привредним успоном дошло је и до промје-

³ Дубровачки архив: *Testamenta Notariae* (Test. Not.) 11, fol. 149', 9. XI 1426.

⁴ Дубровачки архив: *Debita Notariae* (Deb. Not.) 8, fol. 138, 7. I 1379. Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовјековне босанске државе*, Сарајево 1978, 268.

⁵ Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 284.

⁶ *Test. Not.* 4, fol. 54, 29. I 1361. На овом податку се топло захваљујем академику Сими Ђирковићу.

⁷ *Test. Not.* 7, fol. 195', 31. VIII 1387.

⁸ Дубровачки архив: *Reformationes* (Ref.) 32, fol. 33', 18. III 1403; fol. 159, 17. VII 1433. Дубровачки архив: *Lettore di Levante* (Lett. di Lev.) 4, fol. 5-5', 5. IV 1411; ib. 6, fol. 101', 28. XI 1413; fol. 70', 5. V 1417. Дубровачки архив: *Lamenta de foris* (Lam. de foris) 5, fol. 208, 26. IX 1423.

на у развоју самог насеља што је нашло одраза и у терминологији извора, те се Сребреница, поред *mercatum*, назива и градом *civitas*. Употребљавао се и италијански облик *citade, zitade*.⁹ Обрађујући прошлост Новог Брда и Сребренице, Михаило Динић констатовао је да се њихов значај и посебан положај, међу осталим рударским насељима, уочава и у томе што се они називају градовима (*civitas, zita*), а њихови становници грађанима (*civis Srebernize, civis Nouimontis*).¹⁰

Истовремено се јавила потреба да се насеље подизањем тврђаве накнадно утврди и тако заштити. Дубровчани затечени приликом босанског напада на Сребреницу 1425. године повукли су се у тврђаву Сребрник (*in castro Srebrnich*).¹¹ Он се у више наврата помиње у дубровачким изворима, на основу којих је Михаило Динић утврдио да Сребрник крај Сребренице није исто што и Сребрник у Усори.¹²

Код већине утврђених градова најприје је подигнута тврђава, под којом се постепено развијало подграђе. Оно се називало тако што се уз име града стављало *под* (Звоник – Подзвоник, Високо – Подвисоки), али са Сребреницом је био обрнут случај. Разлика је не само у редосљеду постанка и развоја насеља и тврђаве, већ и у томе што је име Сребреник изведено од исте ријечи као и име насеља (Сребреница). Иста појава се запажа и код Олова, где је тврђава добила име Оловац.¹³ У одговору Малог вијећа дубровачким трговцима из Сребренице од 27. маја 1448. године напоредо се доносе и јасно терминолошки разликују градско насеље Сребреница од тврђаве Сребрник (*zitade de Strebernica, castello Strebernich*). Из дубровачких жалби се види да су они по наредби протовестијара Рестоја морали зидати куће у кастелу.¹⁴ И у изворима из прве половине XVII вијека Сребреница се разликује од Сребрника, варош од тврђаве. Тако се између осталог, за тврђаву наводи да је окружена зидовима и да има малу кулу.¹⁵

⁹ *Lett di Lev.* 6, fol. 39'-40, 18. VIII 1417; ib. 13, fol. 161-161', 17. III 1448. М. Динић, *Сребрник крај Сребрнице*, Глас САН 161 (1934) 185-196 = М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978, 358.

¹⁰ М. Динић, *За историју рударства I*, 17 = М. Динић, *Из српске историје*, 473.

¹¹ М. Динић, *Сребрник*, 186-196 = М. Динић, *Српске земље*, 358-367.

¹² М. Динић, *Сребрник*, 186-188 = М. Динић, *Српске земље*, 357-360. Дубровачки архив: *Consilium Rogatorum* (Cons. Rog.) 12, fol. 81', 17. VI 1451.

¹³ М. Динић, *За историју рударства I*, 95-96 = М. Динић, *Из српске историје*, 548. Поред рудника Сребренице, Фојнице и Олова и развијени тргови Прача, Горажде и Фоча накнадно се утврђују подизањем тврђаве у њиховој близини. Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 140.

¹⁴ М. Динић, *Сребрник*, 186 = М. Динић, *Српске земље*, 358.

¹⁵ М. Динић, *Сребрник*, 188 = М. Динић, *Српске земље*, 360.

Подизањем тврђаве Сребрник, насеље Сребреница добија елементе подграђа и у дубровачким изворима назива се варош. Дубровачки курир био је нападнут *in casali de varos sub Srebreniza*.¹⁶ Варош је мађарски термин којим се означава насеље испод града, а затим и насеље у коме станују трговци и занатлије.¹⁷ Још чешће од вароши употребљавао се италијански термин *borgo*. Дињичићи су, између осталог, 1428. године спалили *lo borgo de Srebreniza*.¹⁸ Изгледа да се под појмом борго подразумијевао и онај дио насеља где се обављао свакодневни живот.¹⁹ Тако су синови Дабижива Латинице имали кућу *dentro lo borgo in Srebreniza*.²⁰ Путал Сребренице три пута је позивао по сребреничкој вароши (*per lo borgo de Sreberniza*) Ивка Радусиновића.²¹ У том погледу занимљив је податак из 1435. године у коме се напоредо наводи *mercado e borgo de Srebreniza*.²²

Сребреница је постала, послије Новог Брда, највећи рудник на Балканском полуострву у првој половини XV вијека. Дубровачки извори све чешће помињу рударске јаме, а понекад доносе и њихове називе, као нпр. Миројев поток, Суседа.²³ Иначе, ближа и даља околина Сребренице пуна је назива локалитета који свједоче о рударској дјелатности. Топоними који подсјећају на дјеловање њемачких рудара Саса (Сашка река, близу Сребренице, Шпат, село код Сребренице) немају потврде у средњовјековним писаним споменицима. Утицај Саса може се уочити на градском уређењу Сребренице, као и код још неких рударских мјеста средњовјековне Србије и Босне, али нема података о њиховом непосредном утицају на изглед града. Јаме су пратиле лежишта руда, а топионице рјечица и потока. Од значаја за локалну топографију су подаци о положају млинова, односно постројења која су се употребљавала у топионичарству за покретање мјехова путем воде, али и за друге послове. Према томе, тамо где су млинови било је рјечица и потока. Породица Латиница, поред кућа и земљишта имала је у самој вароши Сребреница и два

¹⁶ М. Динић, *За историју рударства I*, 74, 95, нап. 18 = М. Динић, *Из српске историје*, 527, 548.

¹⁷ Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 136.

¹⁸ М. Динић, *За историју рударства I*, 59, 65, 95, нап. 18 = М. Динић, *Из српске историје*, 511, 588, 548.

¹⁹ О термину *borgo* Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 137-138.

²⁰ Дубровачки архив: *Diversa Notariae* (Div. Not.) 22, fol. 101¹, 30. VIII 1438.

²¹ Div. Not. 20, fol. 62-63, 15. X 1434. Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 185.

²² Let. di Lev. 11, fol. 266, 28. VIII 1435.

²³ С. Ђирковић, Д. Ковачевић-Којић, Р. Ђук, *Старо српско рударство*, 54, 84, 159.

млина.²⁴ У тестаменту Ивана Пиковића, родом из Бара, иначе дубровачког трговца у Сребреници, наводи се, између осталог, и млин поред лепрозних, склоништа за губавце.²⁵

У Сребреници је било више топионица смјештених у самом центру насеља, што потврђују и дубровачки извори. Када су се 1435. године Дубровчани жалили деспоту Ђурђу на лоше здравствене прилике у граду, наводили су као разлог многе топионице које су радиле у насељеном дијелу града. Ниске топионичке пећи, паљене непрекидно и по неколико дана, загађивале су ваздух и угрожавале здравље грађана. Дубровчани у том писму подсећају деспота Ђурђа на његова ранија обећавања, да ће топионичка кола бити премештена из града. Ово су први и најранији подаци о проблемима загађења човјекове средине.²⁶

Нагли развој трговине утицао је у велико, поред рударства, на формирање и изглед насеља, што долази до изражaja у топономастици града. Уговором састављеним у марту 1423. године у Сребреници, Весеоко Бабчић продао је кућу на спрат дубровачком властелину Марину Гучетићу. Она се налазила у *via di merchado* између кућа двојице Дубровчана Дабижива Стрмца и Радича Миоковића.²⁷ *Via di merchado* је уствари *шут који је водио на трг*. То је до сада једини познати назив улице из средњега вијека, а и он је у вези са тргом и трговином. Иначе, улице су постојале и у другим градским насељима о чему свједочи документ у коме је домаћи термин улица ушао у латински текст (*ulicia*), а односи се на Рудник.²⁸

Трговина се више није одвијала на отвореном тргу већ у трговачким радњама у дубровачким изворима познатим под називом *botega, stacun*.²⁹ У Сребреници радње су држали дубровачка властела и пучани, као нпр. Мароје Држићи и Петко Прибојевић, златар. Радње су се налазиле у кућама за становање као и у осталим градским насељима на овом простору. Тиме се наши градови по изгледу прибли-

²⁴ *Div. Not.* 22, fol. 101'-102, 30. VIII 1438.

²⁵ *Test. Not.* 13, fol. 10', 19. IV 1438. М. Динић, *За историју рударства I*, 96 = М. Динић, *Из српске историје*, 548.

²⁶ S. Ćirković, D. Kovačević-Kojić, *Zdravstvene prilike u srednjovekovnoj bosanskoj državi, Acta historica medicinae pharmaciae veterinae X-2* (1970) 94–95. Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 274.

²⁷ Овај уговор о купопродаји регистрован је у Дубровнику 18. VIII 1430. Дубровачки архив: *Diversa Cancellariae* (*Div. Canc.*) 46, fol. 203.

²⁸ С. Ђирковић, *Кућа*, Лексикон српског средњег већа, прир. С. Ђирковић, Р. Михаљчић, Београд 1999, 355.

²⁹ К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА 11 (1892) 75-76, маја 1424. *Test. Not.* 12, fol. 154'-155', 26. XI 1436.

жавају западноевропским градовима, а разликују се од оријенталних градова, где су куће за становање строго одређено од пословне четврти града намирењене трговини.³⁰

Сребреница је била веома развијен занатски центар са великим бројем домаћих и дубровачких занатлија и више врста заната. Међутим, од занатских радионица којих је морало бити, писани извори једино помињу кланицу у Сребреници.³¹ Као што су трговци у кућама имали радње, и занатлије су у својим кућама држали радионице, на пример споменути Петко Прибојевић, златар. С обзиром на велики обим трговине у изворима се врло често помињу цариници, наплата и закуп царине, те се у Сребреници свакако налазила и царинарница. Ковање сребреничког новца претпоставља и постојање зграде ковнице.

У мјестима где се одвијао интензиван трговачки промет подизана су свратишта за путнике. То су, уствари, куће, станови за одмор и ноћење путника, највећим дијелом трговаца и смјештај њихових коња и робе. У Сребреници је по имену познат неки Лазар Михаилов, *stazionar*, односно стањанин у српским изворима.³² И жене су се бавиле овим послом.³³ Било је и гостионица где се свраћало на пиће, али не и на ноћивање. По имену је познат Вукашин, *tabernar*, односно гостионичар.³⁴

Изгледа да је гостионица била омиљено мјесто окупљања становника Сребренице, јер је у дубровачке изворе продро домаћи назив *pivniza*. Дубровачки властелин Андрија Бобаљевић у тестаменту из 1469. године наводи кућу у Сребреници где је била *pivniza nostra*, тј. његова и Јакова Водопије.³⁵ Пивница је сигурно била добар извор прихода чим се јавља у посједу двојице угледних Дубровчана. Остаје отворено питање да ли су се у овој пивници точиле све врсте пића, па и пиво које се увек производило у средњовјековној Србији.³⁶

³⁰ Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 269.

³¹ N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans conservés dans les manuscrits turcs de la Bibliothèque Nationale à Paris II: Règlements miniers, 1390-1512*, Paris - Haye 1964, 212.

³² Дубровачки архив: *Consilium Minus* (Cons. Min.) 11, fol. 91, 24. IV 1447.

³³ „lasso a stananiza in Srebrniza“ *Test. Not.* 14, fol. 118'-119'. О стањанину упореди К. Јиречек, *Стањанин*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 419-420.

³⁴ *Cons Min.* 6, fol. 283', 26. X 1435.

³⁵ *Test. Not.* 21, fol. 75'-78', (22. VI 1469. писан у Сребреници, регистрован у Дубровнику 29. X 1473).

³⁶ С. Новаковић, *Пиво у Србији XIII и XIV века*, Глас СКА 86 (1911) 151-166. Ђурађ Бранковић је, са сином Лазаром, 6. септембра 1456. године даровао грчаничком

Јачање дубровачке насеобине, као и пораст домаћег становништва довело је до даље изградње и ширења насеља. Већ у XIV вијеку Дубровчани су имали куће у Сребреници, а временом о томе постоји све више података. Неки од њих посједовали су двије, па и више кућа. Поред куће у *via di merchado* поменути Дабижив Стрмац такође је имао кућу и на сребреничком тргу. Наиме, његова жена Радослава у тестаменту из 1426. године својим кћеркама оставља кућу *posta in Srebreniza nel merchado*.³⁷ Приликом подјеле посједа међу синовима Дабижива Латинице наводе се и двије куће у Сребреници.³⁸ Из тестаментата Дубровчана може се закључити да је већина ових кућа била њихово власништво.³⁹ Сачувани су и многи уговори о куповини и препродаји кућа, као и подаци о парницама у вези са њима. Власници кућа били су не само појединци већ и трговачке компаније. Тако, напр. трговачко друштво браће Соркочевића и двојице Барана купили су у Сребреници кућу коју ће исплатити сребром компаније, а кућа ће постати заједничко власништво. Добар дио просторија вјероватно је био намијењен чувању робе којом је друштво трговало.⁴⁰

Као што се види из изложеног, куће дубровачких трговаца, властеле и пучана, налазиле су се на најважнијим и најистакнутијим дијеловима Сребренице, на тргу и на путу који је водио на трг (*via di merchado*). О томе свједочи и писмо из 1433. године дубровачке владе својим посланицима у Смедерево у коме се спомиње кућа Марина Гучетића у Сребреници. За њу се, између осталог, каже да није скривена, већ да се налази на добром и веома видљивом мјесту и да је довољно велика и лијепа. Радило се о истој кући на спрат у улици *via di merchado* коју је Марин Гучетић купио 1423. године од Весеоке Бабчића.⁴¹ Тиме се уједно добија увид и у изглед улице *via di merchado*, где су се иначе налазиле дубровачке куће, од којих неке и на спрат. Знамо још да је кућа Вукосава пургара била близу фрањевачког самостана (*apresso alla giesia deli frari*).⁴² Дубровчани су свакако насто-

митрополиту Венедикту, између осталог, и „пивчиште“ у Руднику. М. Спремић, *Десетоја Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 437.

³⁷ Види нап. 3.

³⁸ *Div. Not.* 22, fol. 101', 30. VIII 1438. М. Динић, *За историју рударства I*, 97 = М. Динић, *Из српске историје*, 550.

³⁹ *Test. Not.* 9, fol. 59-60, (6. V 1403. писан у Сребреници, регистрован у Дубровнику 9. I 1404). Види нап. 3.

⁴⁰ *Div. Canc.* 44, fol. 137', 4. V 1427. *Test. Not.* 12, fol. 154'-155', 26. XI 1436. Браћа Соркочевић су ову кућу купили од Руска Николића. *Div. Canc.* 42, fol. 293', 8. VI 1424.

⁴¹ *Lett. di Lev.* 11, fol. 165, 1. X 1433. Види нап. 27.

⁴² К. Јиречек, *Сиоменици српски*, 75-76, док. 74.

јали да своје куће направе што удобнијим и пространијим. Неке од кућа домаћих становника приближавале су се вјероватно стамбеној архитектури Дубровчана настањених у Сребреници.

Дрво је имало широку примјену и било основни грађевински материјал, не само код нас, већ и у архитектури континенталног подручја Европе онога времена. Стамбене зграде у Сребреници подизане су углавном од дрвета, што се у тестаментима и купопродајним уговорима често изричito наглашава.⁴³ Стјепко Павловић и Живко Ивановић назван Лигатић имали су заједно двије дрвене куће.⁴⁴ Три брата, синови Дабижива Латинице, подијелили су на три једнака дијела дрвену грађу (*lignamine*) добијену од кућа.⁴⁵

Цијене дрвених кућа биле су различите и често су изражене у сребру. Тако је Михаило Менчетић продао 1383. године кућу Богавцу Прибојевићу Округлом за 3,5 литре финог сребра.⁴⁶ Марин Гучетић купио је дрвену кућу, кућиште и још једну кућу на спрат од Весеока Бабчића, за укупну цијену од 10 литара сребра и под условом да му сваке године, док је Весеоко жив, даје ренту од три литре сребра или одговарајућу вриједност у новцу.⁴⁷ Поред дрвених било и камених кућа на шта указује и висока продајна цијена од 50 литара сребра, односно 300 дуката, која је, према уговору из 1427. године, дата за једну кућу у Сребреници.⁴⁸

С обзиром да су куће грађене мањом од дрвета, насеље Сребреница је било изложено стихији пожара, о чему свједоче савремени писани извори. Дубровчани су се жалили 1411. године краљу Сигисмунду да је Сребреница опљачкана и спаљена. Нешто доцније, 1428. године, браћа Дињичић спалили су варош Сребреницу, а дубровачки трговци претрпели су штету од 5000 дуката.⁴⁹

Поред пожара, куће Дубровчана страдале су и у немирним временима. Приликом побуне до које је дошло 1427. године деспот Стефан је конфисковао куће Дубровчанима, а неке од њих нису биле дуго времена враћене. Тако, нпр, 1433. године дубровачка влада пише посланицима код деспота Ђурђа да настоје повратити

⁴³ Види нап. 4.

⁴⁴ М. Динић, *За исਟорију рударсਿва I*, 64 = М. Динић, *Из српске исਟорије*, 516.

⁴⁵ *Div. Not.* 22, 101', 30. VIII 1438. М. Динић, *За исਟорију рударсਿва I*, 96 = М. Динић, *Из српске исਟорије*, 548.

⁴⁶ *Div. Canc.* 25, fol. 200, 18. IV 1383.

⁴⁷ Види нап. 27.

⁴⁸ *Div. Canc.* 44, fol. 138, 4. V 1427.

⁴⁹ М. Динић, *За исਟорију рударсਿва I*, 57, 59 = М. Динић, *Из српске исਟорије*, 509, 511.

кућу властелина Марина Гучетића, јер по свему изгледа да она није била одузета, када је ранији деспот конфисковао све куће Дубровчанима.⁵⁰ Проблем конфискованих кућа протезао се на дуги низ година што потврђује и тестамент Радуле, удовице Радослава Војхнића, названог Гладница, писан 1440. године. Она оставља једну кућу у Сребреници коју је без икаквог разлога одузео господин деспот. У случају да буде враћена, одређује тестаментом ко на њу има право.⁵¹

У вези са присуством великог броја Дубровчана, као и подацима о њиховим кућама, намеће се питање да ли су Дубровчани у Сребреници, попут страних трговаца у осталим европским градовима, живјели груписани по појединим улицама или чак квартовима. Михаило Менчетић купио је 1379. године дрвену кућу која је била смјештена између кућа Стјепка Мароја Пасквића и Прибила Лонга. Послије четири године, 1383, он је купио кућу и Стјепка Мароја Пасквића, затим је опет препродао једном Дубровчанину за 3,5 литра финог сребра.⁵² Значи три куће, власништво тројице Дубровчана налазиле су се једна поред друге. Исти случај је и са наведеним кућама тројице Дубровчана у *via di merchado*.⁵³ То су све индиције које указују да су у Сребреници Дубровчани живјели углавном на окупу. Ипак то још не значи да су постојали и посебни градски квартови настањени искључиво Дубровчанима.

Насеље је било тако формирало да су само у најужем дијелу куће подизане једна уз другу. Што се више удаљавало од ужег дијела града простор је био шири између појединих кућа. Унутар града било је и обрадивог земљишта. Законом за рудник Сребреницу из 1488. године одређено је да лица која сију житарице и гаје винограде унутар насеља морају плаћати порез.⁵⁴ На крају насеља надовезивале су се њиве, баште, па чак и виногради. Дабижив Латиница, један од најпознатијих дубровачких трговаца у Сребреници, добио је од херцега Хрвоја Вукчића неколико села и посједа у њеној околини.⁵⁵ Приликом подјеле посједа синова Дабижива Латинице наводи се да имају врт под Чагљем и терен у Црвеној реци, названа Колиште

⁵⁰ *Lett. di Lev.* 11, fol. 165, 1. X 1433.

⁵¹ *Test. Not.* 13, fol. 78', 24. II 1440. (10. I 1441).

⁵² *Div. Canc.* 25, fol. 200, 18. IV 1383. М. Динић, *За историју рударства I*, 54 = М. Динић, *Из српске историје*, 506.

⁵³ Види нап. 27.

⁵⁴ N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans*, 212.

⁵⁵ М. Динић, *Дубровчани као феудалци у Србији и Босни*, Историјски часопис 9-10 (1960) 145 = М. Динић, *Из српске историје*, 426.

(Корито) без воде и куће на њему.⁵⁶ Било је и других Дубровчана који су располагали посједима у околини Сребренице.⁵⁷

Сребреница је била развијена урбана средина о чemu свједочи и чињеница да је у насељу спроведена и канализација. Наиме, с обје стране куће Марина Гучетића налазиле су се клоаке, односно одводни канали за воду и остало, покривени плочама као што је то било уобичајено у нашим приморским и италијанским градовима онога времена. У Дубровачком статуту налази се одредба да клоаке морају бити покривене. Тако је Сребреница, бар за сада, једино познато насеље нашег средњег вијека у коме је постојала нека врста канализације.⁵⁸

Дубровчани временом постају главни ослонац свим облицима учвршћивања и ширења католичке црквене организације у српској и босанској држави.⁵⁹ Тако у првој половини XV вијека, упоредо са развојем дубровачке насеобине, повећава се број разних видова материјалне помоћи које су Дубровчани за спас душе, већ од средине XIV вијека, даривали фрањевачком самостану у Сребреници. Ова завештања, како се то види из њихових тестамената, прилажу се у новцу, одређеној количини сребра, некретнинама, приходима од рударске производње, одјећи, па чак и коњима. Често је наглашена и њихова намјена и то за куповину разних црквених предмета (црквена одјељда, крстови, бревијар) као и за грађевинске захвате на цркви Св. Марије и фрањевачком самостану.⁶⁰ Ови дарови, поред фрањевачком самостану, добрим дијелом су намјењивани цркви Св. Марије, чији је култ био веома раширен код већине католичких цркава у Србији и Босни. Због тога посебну пажњу привлачи тестамент Радославе, жене покојног Дабижива Стрмца састављен у Сребреници 1426. године, којим она у два наврата дарује цркву Св. Фрање у Сребреници (*ala chiesa a san Francescho in Srebrniza*).⁶¹ Има

⁵⁶ *Div. Not.* 22, fol. 101'-102, 30. VIII 1438. М. Динић, *За исਟорију рударства I*, 97 = М. Динић, *Из српске исਟорије*, 549-550.

⁵⁷ *Test. Not.* 18, fol. 81-83, 19. III 1464.

⁵⁸ *Div. Not.* 4, fol. 103', 18. VIII 1430. Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 274.

⁵⁹ D. Kovačević-Kojić, *Les marchands, précurseurs des organisations catholiques dans les Balkans du XIIIe au XV siècle*, Actes de la Conférence „Le Sud-Est européen, carrefour de civilisations“ (Siège de l'UNESCO, Paris, 9 et 10 février 1998) Bucureşti 1998, 75-81. Иsta, *Градска насеља*, 281-297. Иsta, *Franjevci u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne, Radovi Hrvatskog društva za znanost i umjetnost* 3 (Sarajevo 1995) 33-44.

⁶⁰ С. Ђирковић, *Једна парница сребреничких фрањеваца (уз јубилеј босанске фрањевачке проповиније)*, Годишњак Друштва историчара БиХ XL-XLI (1989-1990) 36, 37, нап. 20 и 22, 24 и 25. Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 285.

⁶¹ *Test. Not.* 11, fol. 149', 22. VII 1426 (9. XI 1426).

гледишта да је црква Св. Фрање у ствари црква Св. Марије, а да су фрањевци у Сребреници, с обзиром на бројну и снажну заједницу дали печат и сребреничкој цркви.⁶²

Богати поклони Дубровчана омогућили су не само редовно одржавање манастира, него и грађевинске захвате на самој цркви и самостану које су организовали и надгледали фрањевци. Приморски градитељи и мајстори, нарочито из Дубровника, одлазили су у Сребреницу на позив појединих гвардијана. О томе је остало сачувано више уговора склопљених у дубровачком нотаријату.

Уговором из 1413, унајмљују се мајстори да у Сребреници заврше недовршену цркву, али нема индиција на основу којих би се утврдило да је у питању фрањевачка црква или уопште католичка црква.⁶³ Остали уговори у том погледу не остављају никакве сумње. Наиме, двојица дубровачких каменара и један каменорезац отишли су у мају 1453. године у Сребреницу да зидају цркву и да обављају разне послове по жељи гвардијана и осталих фратара.⁶⁴ Касније, када је Сребреница пала под турску власт, самостан фрањеваца се и даље добрађивао. Тако је 1485. године зидар Радич Обрадовић обавио радове на цркви Св. Марије. Према уговору склопљеном у априлу 1504. године обавезала су се три зидара да ће отићи у Сребреницу са потребним алатом и радити за гвардијана у Сребреници или у другим мјестима.⁶⁵ Црква, као и фрањевачки самостан коначно су пропали у ратовима у XVIII вијеку. Њихови остаци нису довољно археолошки истражени. Једино је сачувана оријентациона скица плана са основним карактеристикама цркве Св. Марије.⁶⁶

О изгледу фрањевачког самостана више података је сачувано у писаним изворима. Својим садржајем посебно се издваја парница коју су водили око 1425. године сребренички фрањевци са дубровачким трговцима. Том приликом се помиње клаустар и сакристија. Према томе фрањевачки самостан у Сребреници у грађевинском погледу имао је класичан облик са клаустром, по правилима и обичајима свога реда.⁶⁷ Зидар Радич Обрадовић саградио је 1485.

⁶² С. Ђирковић, *Једна парница сребреничких фрањеваца*, 37.

⁶³ Исто. С. Fisković, *Dalmatinski majstori i srednjovjekovnoj Bosni*, Radovi sa simpozijuma „Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura“, Zenica 1973, 150.

⁶⁴ *Div. Not.* 38, fol. 52, 5. V 1453. С. Fisković, *Dalmatinski majstori*, 151.

⁶⁵ М. Динић, *За историју рударства I*, 95 = М. Динић, *Из српске историје*, 547. С. Fisković, *Dalmatinski majstori*, 151-152.

⁶⁶ P. Andelić, *Pogled na Franjevačko graditeljstvo XIV i XV vijeka u Bosni*, Radovi sa simpozijuma „Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura“, Zenica 1973, 205.

⁶⁷ С. Ђирковић, *Једна парница сребреничких фрањеваца*, 33.

године једну капелу са луковима од камена (*cum volta de petra et calce*) у црви Св. Марије у Сребреници и гарантовао да ће се држати два-десет година.⁶⁸

У уговору из 1504. године дубровачки мајстори, између осталог, обавезују се фрањевцима да ће градити сводове и лукове што упућује на претпоставку да је у питању клаустар. По свему судећи радило се о обнављању или о некој темељној реконструкцији, јер како смо видјели клаустар фрањевачког самостана помиње се већ тридесетих година XV вијека.⁶⁹

Знатно доцније фра Павао из Ровиња у својим успоменама (1640) доноси занимљива запажања. Самостан се налазио у центру града. Поред цркве која је била стара и мрачна, он наводи да се самостан састојао из два мала dormitorija, један испод, а други изнад, са дванаест ћелија које би биле лијепе, ако би се држале уредно. Ту је простран *refetorio* са фасадом и прозором окренутим према рјечици. Очуван је био и клаустар чији се један дио састојао од лукова. С друге стране самостана налазила се турска тврђава. Свуда око, како свједочи Павао из Ровиња, било је рударских јама. Кроз Сребреницу је пролазила рјечица која је имала карактеристично име везано за рударство Кижевица (*Chisevizza*).⁷⁰ Црква Св. Марије и фрањевачки самостан имали су вјероватно одлике готичког стила, карактеристичне за остале цркве и самостане у Босни, као и у Европи онога времена. На то упућују и готички остаци на тзв. Бијелој ћамији за коју се претпоставља да је преиначена фрањевачка црква позната из средњег вијека.⁷¹

На основу поменутих парничних аката Сима Ђирковић разматра положај сребреничке фрањевачке цркве, те закључује да је била у добро насељеном дијелу Сребренице. Већ поменути фра Павао из Ровиња такође наводи да се самостан налазио у среду вароши.⁷² Иначе,

⁶⁸ М. Динић, *За историју рударства I*, 95 = М. Динић, *Из српске историје*, 547.

⁶⁹ Исто.

⁷⁰ S. Zlatović, *Izvještaj o Bosni god. 1640. Pavla iz Rovinja*, Starine JAZU 23 (1890) 29-31. Француски дипломата Жедојн (Gedoyn) посјетио је самостан 1624. године и забиљежио причу о посјети Мехмеда Освајача самостану. С. Ђирковић, *Једна ћарница сребреничких фрањеваца*, 38, нап. 29.

⁷¹ „Bijela džamija u Srebrenici, opet prvobitno crkva, djelo je dubrovačkih majstora XV stoljeća. Sačuvano je veoma malo prvobitnih elemenata, vide se tragovi prvobitnih gotičkih prozora.“ Dž. Čelić, *Kontinuitet srednjevjekovnih formi u doba turske dominacije*, Radovi sa simpoziju-ma „Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura“, Zenica 1973, 357.

⁷² S. Zlatović, *Izvještaj o Bosni god. 1640. o. Pavla iz Rovinja*, 30. P. Andelić, *Pogled na Franjevačko graditeljstvo*, 203.

према досадашњим археолошким истраживањима, фрањевачки самостани у Босни налазили су се нешто даље од центра, ближе рубу насеља.⁷³ С обзиром да су фрањевачки самостани имали веома важну улогу у његовању обольелих од лепре, често су се уз њих налазили лепрозорији за губавце. И у Сребреници лепрозни су живјели у посебним склоништима. Дубровчани Иван Пиковић имао је млин поред лепрозних (*appresso leprosi*).⁷⁴ Дубровчани су њима завештавали тестаментима извјесну своту новца и одјећу.⁷⁵

Дубровачка грађа пружа пуно података о католичким црквеним грађевинама, али је веома оскудна када је ријеч о православним црквама. То је случај и са оним мјестима у којима су дубровачке насеобине биле веома јаке и где су Дубровчани били добро упознати са локалним приликама, као нпр. у Сребреници. Само у једном писму деспоту Стефану Лазаревићу из 1427. године Дубровчани наводе *ваше цркве*, односно православне цркве у Сребреници.⁷⁶ Раније је наведен уговор из 1413. године којим се унајмљују дубровачки мајстори да у Сребреници заврше недовршену цркву, али није познато којој је конфесији припадала.⁷⁷ Међутим, с обзиром на присуство православног становништва, као и могућност да је ту било сједиште православне митрополије, постојање православне цркве у Сребреници не би требало доводити у сумњу.⁷⁸

Гробља средњовјековних градских насеља балканског залеђа ишчезла су углавном током времена. Из дубровачких извора сазнаје се нешто више о сахрањивању Дубровчана у оним мјестима где су имали своје насеобине.⁷⁹ О начину сахрањивања Дубровчана у Сребреници сачувани су врло драгоценјени подаци. Дубровчани су подизали гробнице и надгробне плоче, па су чак понекад познате и цијене трошкова око ових радова. Ђурађ Бенковић умро је у Сребреници 1424. године, а у свом тестаменту налаже да му се направи и надгробна плоча од најбољег камена.⁸⁰ Ратко Брајановић Первичић

⁷³ P. Andelić, *Bobovac i kraljeva Sutjeska*, Sarajevo 1973, 156- 258.

⁷⁴ Види нап. 25.

⁷⁵ М. Динић, *За историју рударства I*, 96 = М. Динић, *Из српске историје*, 548. *Test. Not.* 12, fol. 117-118, 28. XII 1436.

⁷⁶ М. Динић, *За историју рударства I*, 94 = М. Динић, *Из српске историје*, 547.

⁷⁷ Види нап. 63.

⁷⁸ Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 297-298.

⁷⁹ Ђ. Петровић, *Прилог проучавању касносредњовековних градских гробаља*, Гласник Етнографског музеја 35 (1972) 79, нап. 105.

⁸⁰ *Test. Not.* 11, fol. 139-140, 8. II 1424 (21. VI 1426).

тестаментом је оставил износ од три литре сребра (око 21 дукат) за трошкове око израде гроба и надгробне плоче (*la piera sopra di me*).⁸¹ Појединци су, као Иванко Радоњић, још за живота себи подигли гробницу. Он је тестаментом одредио да се исплати Петрићу Гојковићу 33 дуката које је овај потрошио за изградњу његове гробнице, а од тога нешто да се додјели фрањевцима и сиромашним.⁸² Према томе Дубровчани у Сребреници, свакако богатији као и они у Дубровнику, подизали су себи гробнице и постављали надгробне плоче, понекад од најбољег камена. Гробнице у Дубровнику, за чију је израду плаћан приближан износ, биле су врло скупе.⁸³ Нису познати детаљи њиховог изгледа, а врло вјероватно су их градили дубровачки мајстори.

Има случајева да су имена Дубровчана умрлих у Сребреници накнадно уклесана на породичној гробници у Дубровнику. Радула, удовица покојног Радослава Војхнића, названог Гладница, трговца у Сребреници у свом тестаменту састављеном у Дубровнику 1426. године, оставља нећакињи Станици да може користити гробницу и у њој се сахранити, под условом да на њој буде исписано име Радослава Војхнића и Богавца, златара.⁸⁴ Можда је томе био разлог што поменути Радослав Војхнић Гладница није имао надгробни споменик у Сребреници. Иначе, он је у Сребреници дуго живио и пословао у времену од 1415. до 1425. године, те је вјероватно ту био и сахрањен.⁸⁵

Настојања Дубровчана да још за живота подигну себи гробнице у Сребреници свједоче у којој су мјери пустили дубоке корјене и били везани за ово рударско насеље. Истовремено они су морали оставити трага и на изградњу надгробних споменика домаћег становништва у Сребреници. Може се такође претпоставити да је сличан начин сахрањивања Дубровчана био и у оним мјестима Србије и Босне за које нису сачувани писани подаци.

*
* *

Сребреница је настала као мало рударско насеље, отворени трг (*mercatum*) средином XIV вијека. Временом се развила и, послије

⁸¹ *Test. Not.* 11, fol. 174-174', 29. IV 1428 (21. V 1428).

⁸² *Cons. Min.* 16, fol. 175', 26. XI 1464. Према одлукама Малога вијећа Иванко Радоњић налазио се у Сребреници 1457. године.

⁸³ Đ. Petrović, *Sepulkralni spomenici u srednjovekovnom Dubrovniku*, Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća, Zagreb 1991, 134–135.

⁸⁴ *Test. Not.* 13, fol. 78', 24. II 1440 (10. I 1441).

⁸⁵ А. Веселиновић, *Дубровачко Мало веће о Србији (1415-1460)*, Београд 1997, 696.

Новог Брда, постала један од највећих рудника Балканског полуострва. На основама напредног рударства она прераста у значајно трговачко и занатско средиште у првој половини XV вијека. Ови привредни процеси увек су се одразили на формирање урбане структуре и на промјене изгледа града. Сребреница се, као и Ново Брдо, са разлогом у дубровачким изворима називала градом (*civitas*), а њени становници грађани (*civis Srebrenize, civis Nouimontis*). У свему томе значајну улогу одиграли су Дубровчани. Поред учешћа у обликовању урбане структуре насеља имали су утицаја и на друге облике материјалне културе. То се посебно огледа у црквеној архитектури и изградњи надгробних споменика. Дубровчани су тако преносили разноврсна искуства свога матичног града и тиме дали значајни печат изгледу Сребренице у средњем вијеку.

Изглед Сребренице у дубровачким изворима (1352-1460),
Споменица Милана Васића, Бања Лука 2005, 79-100.

(Текст преузет из књиге: Десанка Ковачевић-Којић, *Градски живот у Србији и Босни (XIV-XV)*, (стр 204-218), Историјски институт Београд, Београд 2007.)

Doc. dr. sc. Dževad Mahmutović

Mr. sc. Mahir Muharemović

**Prva presuda za genocid koju je donio Sud Bosne i
Hercegovine**

MILORAD TRBIĆ - X-KR-07/386

Milorad Trbić, rođen 22. februara 1958., Ponjevo, opština Zenica, kao referent u Organu za bezbjednost i obavještajne poslove pri komandi Zvorničke brigade Vojske Republike Srpske, je od strane Međunarodnog krivičnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije optužen, 24. marta 2005. godine, za učešće u genocidu u Srebrenici. Dobrovoljno se predao u aprilu 2005. godine. Vijeće za prosljeđivanje predmeta u Haagu je 2007. godine, na zahtjev Tužilaštva u Haagu, a uz saglasnost optuženog, odlučilo da Sudu BiH ustupi predmet Milorada Trbića.

Sud BiH je prihvatio/potvrđio izmjenjenu i od strane Tužilaštva BiH proširenu optužnicu 27. jula 2007. godine. Ročište za izjašnjenje o krivnji održano je 09. augusta 2007. godine i na istom se Trbić nije pojavio te je Sud konstatovao da optuženi poriče krivnju.

Glavni pretres je počeo 08. novembra 2007. godine. Tokom ovog postupka pred Sudskim vijećem je izведен veliki broj dokaza. Tužiteljstvo je iznijelo 1121 dokaz, a odbrana je iznijela 7 dokaza.

Tužiteljstvo je pozvalo 38 svjedoka i vještaka, dok je odbrana pozvala 8 svjedoka i jednog vještaka. Postupak je okončan 28. septembra 2009. godine.

Nakon okončanja glavnog pretresa, dana 16. oktobra 2009. godine, Sud je izrekao prвostepenu presudu kojom je optuženog Milorada Trbića oglasio krivim za krivično djelo genocid i osudio ga na kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 30 godina.

Tužilaštvo BiH, odbrana optuženog Trbića i jedan broj oštećenih su se žalili na ovakvu presudu, te je sjednica Apelacionog vijeća održana je 21. oktobra 2010. godine. Dana 17. januara 2011. godine, vijeće Apelacionog odjeljenja donijelo je i otpremilo drugostepenu presudu kojom se odbijaju, kao neosnovane, žalbe Tužilaštva BiH, branioca optuženog Trbića i oštećenih, te se prвostepena presuda od 16. oktobra 2009. godine potvrđuje u cijelosti.

On je prva osoba koju je Sud BiH pravosnažno osudio za genocid u Srebrenici, te koristimo priliku da izreku prвostepene presude koja je u žalbenom roku potvrđena, objavimo.

Predmet br.: X-KR-07/386

Datum: objavljivanja
pismenog otpravka

16. oktobar 2009. godine
29. april 2010. godine

Pred sudskim vijećem u sastavu:

sudija Davorin Jukić, predsjednik vijeća
sudija Lars Folke Bjur Nystrom
sudija Patricia Whalen

**PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE
protiv**

MILORADU TRBIĆA

PRESUDA

Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine:

G. Kwai-Hong Ip

Branilac optuženog Milorada Trbića:

G. Milan Trbojević

U IME BOSNE I HERCEGOVINE!

Sud Bosne i Hercegovine u vijeću sastavljenom od sudija Davorina Jukića, kao predsjednika vijeća, Lars Folke Bjur Nystrom-a i Patricia-e Whalen kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravne savjetnice Emire Hodžić, u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženog Milorada Trbića zbog krivičnog djela genocid iz člana 171. KZ BiH tačke a), b), c), d), u vezi sa članom 180. stav 1. i članom 29. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), povodom optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj KT-RZ – 139/07 od 20.07.2007. godine, potvrđene i prihvачene dana 27.07.2007. godine, izmjenjene dana 04.03.2009. godine, nakon održanog javnog i glavnog pretresa, u prisutnosti optuženog Milorada Trbića i njegovog branioca, advokata Milana Trbojevića, te međunarodnog tužioca Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Kwai Hong Ip-a dana 13.10.2009. godine, donio je, a dana .16.10.2009. godine javno objavio sljedeću:

P R E S U D U

OPTUŽENI:

TRBIĆ MILORAD, sin Mihajla i Ljeposave Milović, rođen 22.02.1958. godine u Ponihovu, opština Zenica, JMB 2202958190068, oženjen, otac jednog odraslog djeteta, završio osnovnu i srednju školu, energetičar, služio JNA od 1977. - 1978. godine, bivši rezervni kapetan VRS-a, bez prijavljene adrese u BiH, nezaposlen; nakon što je odlukom Okružnog suda Središnjeg okruga Sjeverne Karoline SAD, broj: 1:03CR112-1 od 02.07.2003. godine, oglašen krivim po dvije tačke imigracione prevare i osuđen na kaznu zatvora u visini vremena provedenog u zatvoru do dana izricanja presude, zadržan je u pritvoru Federalne policije SAD-a /US Marshal/ do predaje Službi za imigracije i naturalizaciju radi deportacije; nakon prebacivanja u sjedište Tribunal-a dana 07.04.2005. godine, zadržan je u Pritvorskoj jedinici UN-a u Scheveningenu, Holandija u skladu sa Naredbom o određivanju

pritvora u toku istrage, broj: IT-05-86-I od 08.04.2005. godine. Organima Bosne i Hercegovine je proslijedjen dana 11.06.2007. godine. Trenutno se nalazi u pritvoru na osnovu Rješenja Suda BiH broj X-KRO- 07/386 od 12.06.2007. godine, u pritvorskoj jedinici Suda BiH, u Sarajevu;

Na osnovu dredbe člana 285 stav 1. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: ZKP BiH)

KRIV JE

ŠTO JE:

Od 10. jula do 30. novembra 1995. godine, za vrijeme široko rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv pripadnika bošnjačkog naroda u zaštićenoj zoni UN-a Srebrenica (enklava Srebrenica) u cilju sproveđenja državne ili organizacione politike, u toku kojega su VRS i MUP RS izveli operaciju trajnog i prisilnog premještanja ukupnog bošnjačkog civilnog stanovništva iz zaštićene zone UN-a Srebrenica (enklava Srebrenica), operaciju hvatanja, zatvaranja, pogubljenja po prijekom postupku i ukopa svih vojno sposobnih muškaraca i mladića Bošnjaka iz enklave Srebrenica; te operaciju sakrivanja dokaza o pogubljenju tako što su posmrtni ostaci žrtava ekshumirani iz prvobitnih (primarnih) masovnih grobnica i ponovo ukopani u neobilježene (sekundarne) grobnice: kada je u toku 12. i 13. jula 1995. godine, ukupno bošnjačko civilno stanovništvo, do 40,000 bošnjačkih civila, prisilno uklonjeno iz enklave Srebrenica, a od 12. jula do 30. novembra 1995. godine više od 7000 bošnjačkih muškaraca i mladića pogubljeno po prijekom postupku, ukopano, ekshumirano i ponovo ukopano među kojima i 3,737 identificiranih osoba **MILORAD TRBIĆ**, kao kapetan VRS u rezervi, referent u organu za bezbjednost i obavještajne poslove Zvorničke brigade VRS; počinio slijedeće:

1. Od 12. jula do 30 novembra 1995. godine, **MILORAD TRBIĆ**, je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu sa pukovnikom

Ljubišom Bearom, potpukovnikom Vujadinom Popovićem, poručnikom Dragom Nikolićem i drugima sa zajedničkom svrhom i planom da se uhvate, zatvore, pogube po prijekom postupku i ukopaju svi vojno sposobni muškarci Bošnjaci iz enklave Srebrenica, koji su dovedeni u zonu odgovornosti zvorničke brigade, što je bio dio cilja veće operacije koju su zamislili oficiri glavnog štaba VRS-a, uključujući i generala Ratka Mladića, a sproveli i njome upravljali viši oficiri zaduženi za bezbjednost u VRS-u, uključujući pukovnika Ljubišu Bearu, potpukovnika Vujadina Popovića i poručnika Dragu Nikolića, djeleći zajedničku namjeru da ostvare ciljeve zajedničke svrhe i plana i sa namjerom da svojim djelima tome pomogne i doprinese, počinio je slijedeća djela:

a) U periodu od večernjih sati 12. do polovine dana 13. jula 1995. godine, postupajući po uputama pukovnika Ljubiše Beare, odabrao i odredio školske zgrade u Orahovcu (škola Grbavci), Petkovcima i Ročeviću za korištenje kao privremene pritvorske objekte za držanje civila muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenica, koji su dovedeni u zonu odgovornosti zvorničke brigade, znajući da su ti muškarci Bošnjaci civili oni koje vojnici VRS uhvate i koji će se odvoziti iz enklave Srebrenica

b) U kasnim večernjim satima dana 13. jula 1995. godine u **školi Grbavci, Orahovac**, **MILORAD TRBIĆ** je nadgledao i kontrolisao vojнике VRS-a prilikom obezbjeđenja škole, u kojoj su muškarci Bošnjaci iz enklave Srebrenica bili zatvoreni u nehumanim uslovima i uz neadekvatan smještaj i neadekvatne količine hrane i vode; 14. jula 1995. godine je obezbjedio adekvatne snage obezbjeđenja za držanje i kontrolu zarobljenih muškaraca Bošnjaka unutar škole, tako što je zatražio od 4. bataljona Zvorničke brigade 10 (deset) dodatnih vojnika VRS, radi pojačanja broja stražara u školi i radi vršenja obezbjeđenja i kontrole muškaraca Bošnjaka unutar škole, kada je dodatnih 10 (deset) vojnika VRS poslano, i kojima je po dolasku on dao zadatak da obezbjeđuju školu; u toku dana, ispred školske fiskulturne sale, **MILORAD TRBIĆ** je, postupajući zajedno sa drugim vojnicima

VRS-a, pogubio po prijekom postupku paljbom iz automatskog oružja do 20 (dvadeset) muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenica, koji su prethodno bili zatvoreni u fiskulturnoj sali da bi zastrašio i na taj način obuzdao i kontrolisao ostale zarobljene Bošnjake unutar škole: te takođe pomogao Dragi Nikoliću i drugim višim oficirima VRS-a, tako što je nadgledao i koordinirao aktivnosti vojnika VRS pri obezbjeđenju, praćenju, utovaru i prevozu bošnjačkih muškaraca kamionima iz škole Grbavci do dvije susjedne livade u **Lazetama** blizu Orahovca, znajući da se Bošnjaci tamo vode zbog pogubljenja po prijekom postupku na toj lokaciji, a kasnije dana 14. jula 1995. godine, u Lazetama **MILORAD TRBIĆ** je paljbom iz automatske puške po prijekom postupku pogubio nepoznat broj, ali najmanje 1 (jednog), muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenica, koji su prethodno odvedeni u Lazete radi pogubljenja po prijekom postupku, kada je do kraja dana 14. jula 1995. godine, približno 1,000 (hiljadu) muškaraca Bošnjaka pogubljeno po prijekom postupku iz automatskog oružja od strane vojnika VRS-a, a zatim su u toku 14. i 15. jula, 1995. godine žrtve ukopane u neobilježene masovne grobnice u Lazetama od strane vojnika VRS-a iz inžinjerijske čete, Zvorničke brigade.

c) Dana 15. jula 1995. godine ili približno tog datuma, u školi **Ročević**, dok je nadgledao obezbjeđenje Bošnjaka iz enklave Srebrenica, koji su bili zatvoreni u školi, **MILORAD TRBIĆ** je pucao iz automatske puške na zarobljene muškarce Bošnjake, kojom prilikom je ubio najmanje 5 (pet) njih; dana 15. jula 1995. godine, uz koordinaciju potpukovnika Vujadina Popovića koji je bio u školi, **MILORAD TRBIĆ** je postupio zajedno i nadgledao aktivnosti drugih vojnika VRS-a prilikom prevoza zarobljenih Bošnjaka iz škole do mjesta pogubljenja po prijekom postupku na opštinskoj deponiji smeća pored rijeke Drine u **Kozluku**, znajući da će na tom mjestu biti ubijeni po prijekom postupku; i kasnije 15. jula 1995. godine u Kozluku, **MILORAD TRBIĆ** je vršio pogubljenje muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenica po prijekom postupku u trajanju od najmanje 20 minuta, kada je ubio nekoliko (nepoznat broj, ali više od jednog) njih

paljbom iz automatskog oružja; čime je 15. jula 1995. godine približno 500 (pet stotina) muškaraca Bošnjaka ubijeno po prijekom postupku paljbom iz automatskog oružja u Ročeviću i Kozluku, a 16. jula 1995. godine, vojnici VRS-a iz inžinjerijske čete Zvorničke brigade su ukopali stradale žrtve u neobilježene grobnice na deponiji smeća u Kozluku i okolini.

d) U toku ranih jutarnjih sati 15. jula 1995. godine, u školi **Petkovci**, **MILORAD TRBIĆ** je djelovao zajedno sa drugim vojnicima VRS-a i nadgledao ih prilikom obezbjeđenja školskih prostorija, gdje su muškarci Bošnjaci iz enklave Srebrenica bili privremeno zatvoreni, znajući da drugi vojnici VRS-a odvode zarobljene Bošnjake iz zgrade i odvoze ih na **branu Petkovci**, a zatim ubijaju po prijekom postupku, čime je u toku večeri 14. jula i dana 15. jula 1995. godine na brani Petkovcinajmanje 179 muškaraca Bošnjaka ubijena iz automatskih pušaka, a zatim ukopana u neobilježenu grobnu na brani Petkovci od strane vojnika VRS, uključujući i one iz inžinjerijske čete Zvorničke brigade u toku 15. jula 1995. godine ili približno tog datuma.

e) Dana **15. jula** 1995. godine, **u Kula Gradu**, Zvornik, **MILORAD TRBIĆ** je, koordinirao i nadgledao pogubljenja po prijekom postupku koja su vršili vojnici VRS-a grupe zarobljenih muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenica, među kojima je bio i Rešid SINANOVIĆ, sin Rahmana, rođen 15.10.1949. godine.

f) Dana 16. i 17. jula 1995. godine, u komandi Zvorničke brigade u kasarni Standard, Karakaj, opština Zvornik, u svojstvu dežurnog operativnog brigade, **MILORAD TRBIĆ** je koordinirao i prenosio usmene i pismene upute i izvještaje među jedinicama koje su učestvovali i oficirima koji su ih nadgledali, koordinirao dostavu logističke podrške tako što je dogovorio ponovnu nabavku goriva i municije vojnim jedinicama koje su učestvovali u operaciji pogubljenja po prijekom postupku i ukopa muškaraca Bošnjaka iz enklave srebrenica, te na taj način svjesno i hotimično omogućio komunikaciju i logističku koordinaciju za operaciju, pri čemu je dana 16. jula, 1995. godine

najmanje 500 muškaraca Bošnjaka zatvorenih u školi Kula, Pilica prevezeno na **Vojnu ekonomiju Branjevo**, a zatim dana 16.. jula, 1995. godine na **Vojnoj ekonomiji Branjevo**, Pilica, do 1,200 (jedna hiljada dvije stotine) muškaraca Bošnjaka, među kojima i oni iz škole Kule, je pogubljeno po prijekom postupku iz automatskih pušaka; a dana 16. jula 1995. ili približnog tog datuma u **domu Pilica** (Domu kulture), Pilica, otprilike 500 (pet stotina) muškaraca Bošnjaka pogubljeno po prijekom postupku iz automatskog oružja i ručnim bombama; a stradale u tim masovnim pogubljenjima po prijekom postupku su vojnici VRS-a iz inžinjerijske čete Zvorničke brigade ukopali u masovnu neobilježenu grobnicu na vojnoj ekonomiji Branjevo dana 17. jula 1995. godine ili približno tog datuma.

g) Dana 19. jula 1995. godine ili približno tog datuma:

Snage VRS-a i/ili MUP-a su u zoni odgovornosti Zvorničke brigade zarobile 4 (četiri) muškarca Bošnjaka, koji su preživjeli strijeljanje na **Vojnoj ekonomiji Branjevo** i predali ih vojnoj policiji Zvorničke brigade i osoblju zaduženom za bezbjednost, koji su ih ispitivali i držali u pritvoru nekoliko dana, da bi ih potom pogubili po prijekom postupku, koji pogubljeni muškarci su kasnije identifikovani kao:

- Sakib KIVIRIĆ; sin Salke, rođen 24.06.1964.;
- Emin MUSTAFIĆ, sin Rifeta, rođen 07.10.1969.;
- Fuad ĐOZIĆ, sin Senusije, rođen 02.05.1965. i
- Almir HALILOVIĆ, sin Sulje, rođen 25.08.1980.

Dana 20. jula, 1995. godine

Dana 13. ili 14. jula 1995. ili približno tih datuma, 19 (devetnaest) ranjenih muškaraca Bošnjaka iz srebreničke enklave se predalo ili su zarobljeni i primljeni su u **bolnicu u Milićima**, gdje su liječeni; Aziz BEĆIROVIĆ, sin Nezira, rođen 16.09.1973. u mjestu Opetsci, opština Srebrenica (preminuo u bolnici);

Približno 14. jula, 11 (jedanaest) od tih ranjenih muškaraca Bošnjaka je prebačeno iz bolnice u Milićima u bolnicu u Zvorniku, po naređenju iz Glavnog štaba VRS; nekoliko dana kasnije, ti muškarci Bošnjaci su prebačeni iz zvorničke bolnice u stacionar Zvorničke brigade; te je 20. jula ili nedugo poslije tog datuma, VRS odvela desetoricu tih muškaraca Bošnjaka iz stacionara Štaba Zvorničke brigade i pogubila po prijekom postupku. Te žrtve su identifikovane kao:

- Mensur SALKIĆ, sin Šukrije, rođen 25.12.1970. u mjestu Osati, opština Srebrenica;
- Behajja KURTIĆ, sin Ahmeta, rođen 18.01.1964. u mjestu Joševa, opština Bratunac;
- Izet HALILOVIĆ, sin Rame, rođen 1951. u Srebrenici, opština Srebrenica;
- Behudin LOLIĆ, sin Ramiza, rođen 04.01.1967. u Donjim Potočarima, opština Srebrenica;
- Huso SALIHOVIĆ, sin Mešana, rođen 10.05.1974. u mjestu Skugrići, opština Vlasenica;
- Vahdet SULJIĆ, sin Alije, rođen 03. juna, 1968. u mjestu Pusmulići, opština Srebrenica;
- Remzija IBIŠEVIĆ, sin Ibrahima, rođen 20.07.1943. u mjestu Glogova, opština Bratunac;
- Mujo BEČIĆ, sin Hakije, rođen 26.02.1970. u Srebrenici, opština Srebrenica;
- Sulejman BEGOVIĆ, sin Mustafe, rođen 03.03.1970. u mjestu Bukovica, opština Vlasenica;
i,
- Mehmedalija HAMZABEGOVIĆ, sin Ibrahima, rođen 15.02.1957. u mjestu Glodi, opština Zvornik.

h) u cilju ostvarivanja udruženog zločinačkog poduhvata koji uključuje ukop svih vojno sposobnih muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenica, koji su dovedeni u zonu odgovornosti Zvorničke brigade, s ciljem i nastojanjima da se sakriju ubistva i pogubljenja po prijekom

postupku koja su se dogodila u julu 1995. godine, u zoni odgovornosti Zvorničke brigade, tako što su ekshumirane i ponovo ukopane žrtave pogubljenja u masovne neobilježene i neregistrovane grobnice, **MILORAD TRBIĆ** je nadgledao, rukovodio i koordinirao aktivnosti drugih vojnika VRS-a, među kojima su bili i pripadnici inžinjerijske čete Zvorničke brigade, prilikom ekshumacije primarnih masovnih grobnica u Lazetama (Orahovac), brani Petkovci, Kozluku i vojnoj ekonomiji Branjevo, sve locirane u zoni odgovornosti Zvorničke brigade, koje su sadržavale bošnjačke žrtve masovnih pogubljenja po prijekom postupku izvršenih od 14. do 17. jula 1995. godine, te utovarom tijela i dijelova tijela žrtava na vozila radi daljeg prevoza do sekundarnih masovnih grobnica, tako što je direktno davao zadatke vojnicima da izvrše posao, te tako što je kontrolisao i odgovarao za nabavku i raspodjelu goriva za operaciju; u kojoj su tijela i dijelovi tijela ekshumirani iz primarnih masovnih grobnica premješteni u neobilježene i neregisterovane sekundarne grobnice na raznim, ali najmanje na 13 (trinaest) lokaliteta duž ceste za Čančare, gdje su premještena tijela i dijelovi tijela uklonjeni iz grobnica uključujući i one na vojnoj ekonomiji Branjevo i Kozluku; 8 (osam) lokaliteta u blizini Liplja gdje su premještena tijela i dijelovi tijela uklonjeni iz grobnica uključujući i one na brani Petkovci; te 7 (sedam) lokaliteta u blizini Hodžića gdje su premještena tijela i dijelovi tijela uklonjeni iz grobnica uključujući one u Lazetama da bi se posmrtni ostaci i identiteti žrtava sakrili.

ČIME JE:

optuženi **MILORAD TRBIĆ** izvršio krivično djelo **genocid** iz člana 171. KZ BiH počinivši djela navedena u članu 171. tačka a) ubijanje pripadnika grupe i članu 171. tačka b) nanošenje teških tjelesnih ozljeda ili duševnih povreda pripadnicima grupe, a sve u vezi sa članom 180. stav 1.

Stoga ga Vijeće Suda BiH na osnovu odredbe člana 285. ZKP-a BiH, uz primjenu članova. 39., 42., 48. KZ BIH

O S U Đ U J E

NA KAZNU DUGOTRAJNOG ZATVORA U TRAJANJU OD 30 (TRIDESET) GODINA

Optuženom se u skladu sa članom 56. stav 1. KZ BiH u izrečenu kaznu zatvora uračunava i vrijeme koje je proveo u pritvoru počevši od 07.04.2005. godine.

Na osnovu člana 188. stav 4. ZKP BiH, optuženi se oslobađa plaćanja troškova krivičnog postupka, te isti padaju na teret budžetskih sredstava Suda.

Na osnovu člana 198. stav 2. ZKP BiH, svi oštećeni se sa postavljenim imovinsko pravnim zahtjevom i oštećeni sa eventualnim imovinskopravnim zahtjevom upućuju se na parnicu.

Na suprot tome, na osnovu odredbe člana 284. stav 1. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, optuženi Milorad Trbić:

OSLOBAĐA SE OPTUŽBE DA JE:

1. Od 11. do 13. jula, 1995. godine, **MILORAD TRBIĆ** je učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu sa drugima iz VRS-a i MUP-a RS, uključujući i generala Ratka Mladića, pukovnika Ljubišu Bearu i kapetana 1. klase Momira Nikolića, sa zajedničkom svrhom i planom da se prisilno premjesti ukupno bošnjačko civilno stanovništvo iz enklave Srebrenica i preveze na područja pod kontrolom Armije BiH (ARBiH), kada je od poslijepodnevnih sati 12. jula 1995. godine i u toku cijelog dana 13. jula 1995. godine u prisustvu Ratka **MLADIĆA**, Radislava **KRSTIĆA**, Vujadina **POPOVIĆA** i drugih, više od 25,000 bošnjačkih žena, djece i starijih muškaraca ukrcano u autobuse i kamione i odvezeno iz Potočara od strane snaga VRS-a do linije sukoba u

blizini Kladnja, gdje su pušteni i prepješaćili približno 5 kilometara do linija pod kontrolom Armije BiH prije Kladnja u toku čega su, dok su se bošnjački muškarci, žene i djeca počeli ukrcavati u autobuse i kamione, snage VRS i MUP RS razdvojile više od 1,000 vojno sposobnih muškaraca Bošnjaka od žena i djece i prevezli te muškarce Bošnjake do privremenih mjesta zatvaranja u Bratuncu, tako da je do kraja dana 13. jula 1995. godine, ukupno bošnjačko civilno stanovništvo uklonjeno iz enklave Srebrenica; dana 13. jula 1995. godine, oko 5,000 do 6,000 muškaraca Bošnjaka iz kolone muškaraca, koji su pokušali pobjeći iz enklave Srebrenica na teritoriju pod kontrolom Armije BiH, su napale snage VRS-a i MUP-a RS granatiranjem i zasjedama, a zatim su uhvaćeni ili su se predali snagama MUP-a i VRS-a, koje su bile raspoređene duž ceste Bratunac-Konjević Polje-Milići, u područjima Kravice, Sandića, Konjević Polja, a većina uhvaćenih je prevezena vozilima do daljih privremenih mjesta zatvaranja u Bratuncu i okolini; a u toku perioda od 12. jula do 16. jula 1995. muškarcima Bošnjacima zarobljenim u Potočarima duž puta Bratunac-Konjević Polje i Bratunac nije obezbjeđena hrana ili ljekarska pomoć, niti ikakve značajne količine vode; u toku njihovog zatočenja, često su ih premlaćivali oni koji su ih držali u zatočeništvu, a vojnici VRS-a i MUP-a su oduzeli i uništili ličnu imovinu i stvari, koje su pripadale muškarcima Bošnjacima koje su zarobili, uključujući i njihove identifikacione dokumente i dragocjenosti. pri čemu je **MILORAD TRBIĆ**, djeleći zajedničku namjeru sa drugima u udruženom zločinačkom poduhvatu da ostvare ciljeve zajedničke svrhe i plana, te sa namjerom da svojim radnjama tome pomogne i doprinese, počinio je slijedeća djela: 12. jula 1995. godine, djelujući zajedno sa drugim vojnicima VRS-a i nadgledajući ih, vršili pretres tražeći Bošnjake u enklavi Srebrenica, da bi se osiguralo da se enklava očisti od Bošnjaka i tom prilikom uhvatili i zatvorili do 15 (petnaest) muškaraca Bošnjaka civila na putu između Srebrenice i Potočara i 13. jula 1995. godine u Potočarima, postupajući zajedno sa drugima iz VRS-a i MUP-a RS, zastrašivao, maltretirao i prijetio bošnjačkom civilnom stanovništvu da napusti enklavu, tako što je razdvajao i držao bošnjačke muškarace civile odvojene od njihovih

porodica, te držanjem bošnjačkog civilnog stanovništva u nehumanim uslovima u Potočarima, gdje nije bilo dovoljnog ni adekvatnog smještaja, hrane, vode ni medicinskih potrepština, time što nije ništa poduzeo da olakša takve uslove i svojim prihvatanjem i namjerom da se tako nastavi, uslijed čega bošnjačko civilno stanovništvo nije imalo slobodu drugog izbora nego da ode kada su ukrcani u autobuse i kamione i ispraćeni iz enklave Srebrenica od strane snaga VRS-a i MUP-a,

2. Dana 12. jula 1995. godine, u **Potočarima**, opština Srebrenica, **MILORAD TRBIĆ**, postupajući po uputama Ljubiše BEARE i zajedno sa oko 12 (dvanaest) vojnika koje je i nadgledao iz voda vojne policije Bratunačke brigade, odveo je približno 15 (petnaest) muškaraca Bošnjaka koji su prethodno uhvaćeni i ispitivani u objektu poznatom kao “bijela kuća”, lociranom pored štaba UNPROFOR-a u Potočarima, na područje u blizini Žutog mosta u Potočarima i nadgledao pogubljenja muškaraca Bošnjaka po prijekom postupku iz automatskog oružja, kojom prilikom su svi ubijeni; u večernjim satima 13. jula 1995. godine na **stadionu u Bratuncu**, **MILORAD TRBIĆ** je pucao iz automatske puške na grupu muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenica, koji su prevezeni iz Potočara i zarobljeni na stadionu od strane vojnika VRS, kojom prilikom je ubio najmanje 10 (deset) muškaraca; i 13. jula 1995. godine, postupajući zajedno sa grupom vojnika VRS- a, koje je i nadgledao, ispratio je jedan konvoj od 3 (tri) autobusa u kojima su se nalazili muškarci Bošnjaci iz enklave Srebrenica, sa stadiona u Bratuncu u školu Grbavci, Orahovac, opština Zvornik, znajući da će tu biti privremeno zatvoreni, a nedugo nakon toga pogubljeni po prijekom postupku,

3. Učešćem u udruženom zločinačkom poduhvatu sa zajedničkom svrhom i planom dase uhvate, zatvore, po prijekom postupku pogube i ukopaju svi vojno sposobni muškarci Bošnjaci iz enklave Srebrenica, djeleći zajedničku namjeru sa drugima u udruženom zločinačkom poduhvatu da ostvare njegove ciljeve, znajući da se sprovodi, **MILORAD TRBIĆ** je takođe počinio slijedeća krivična djela koja su činila dio zajedničke kriminalne svrhe i plana:

Od 12. do 15. jula 1995. godine u Bratuncu:

Dana 12. jula 1995.godine, počev od približno 22:00 sata, te tokom cijelog dana 13. jula, više od 50 (pedeset) neidentifikovanih muškaraca Bošnjaka je odvedeno iz hangara iza Osnovne škole «Vuk Karadžić» u **Bratuncu** i pogubljeno po prijekom postupku; 13. jula 1995.godine u večer, (neidentifikovani) muškarac Bošnjak sa mentalnom retardacijom, izveden je iz autobusa parkiranog ispred Osnovne škole „Vuk Karadžić“ u Bratuncu i pogubljen po prijekom postupku; te od večernjih sati 13. jula 1995. godine do jutra 15. jula 1995. godine, do 50 (pedeset) neidentifikovanih muškaraca Bošnjaka je ubijeno, unutar i ispred Osnovne škole Vuk Karadžić od strane pripadnika VRS-a i/ili MUP-a.

12. i 13. juli u Potočarima:

Dana 12. jula 1995.godine ili približno tog datuma, u **Potočarima** tijela (9) devet (neidentifikovnih) muškaraca Bošnjaka, koji su bili usmrćeni, pronađena su u šumi u blizini baze UN-a, pored glavnog puta na strani na kojoj se nalazi Budak; dana 12. jula 1995. godine ili približno tog datuma, tijela devet ili deset (neidentifikovnih) muškaraca Bošnjaka, koji su bili usmrćeni, pronađena su u potoku iza “bijele kuće”, približno sedam stotina metara od baze UN-a, i 13. jula 1995. godine, jedan (neidentifikovani) muškarac, Bošnjak odveden je iza zgrade u blizini “bijele kuće” od strane vojnika VRS-a i pogubljen po prijekom postupku.

Dana 13. jula 1995. godine:

Snage VRS-a i/ili MUP-a RS su uhvatile 6 (šest) muškaraca Bošnjaka, koji su, nakon ispitivanja u **štabu Bratunačke brigade**, smješteni među ostale zarobljene muškarce u Bratuncu, a kasnije su ih po prijekom postupku pogubila nepoznata lica. Među žrtvama je bio;

- Aziz HUSIĆ, sin Osmana, rođen 08.04.1966.

Snage VRS-a i/ili MUP-a RS su zarobile približno 16 (šesnaest) muškaraca Bošnjaka koji su se povlačili iz srebreničke enklave kroz šume, prevezli ih do jednog mjesta na osami na obali **rijeke Jadar** i po prijekom postupku pogubili 15 (petnaestoricu), automatskim oružjem.

Pripadnici VRS-a i/ili MUP-a su prevezli oko 150 (stotinu i pedeset) muškaraca Bošnjaka do jednog mjesta uz neasfaltirani put u dolini Cerske, udaljen oko tri (3) kilometra od Konjević Polja, gdje su ih pogubili po prijekom postupku automatskim oružjem i koristeći tešku mehanizaciju, zatrpani zemljom.

Pripadnici VRS-a i/ili MUP-a, uz podršku približno 4 oklopna transporteru, sproveli su približno 100 (stotinu) muškaraca Bošnjaka do jednog mjesta na brdu ili u blizini tog brda, nedaleko od puta između Konjević-Polja i **Nove Kasabe**, postrojili su zarobljenike u nekoliko redova i pogubili ih automatskim oružjem, gdje je nedugo zatim stigla i druga grupa od približno 30 (trideset) zarobljenika koji su postrojeni i takođe pogubljeni, te je ubrzo potom stigla i treća grupa i pogubljena na sličan način.

Policija MUP-a RS, u čijem sastavu je bio dio pripadnika 2. (šekovićkog) odreda Specijalne brigade policije RS-a, je zarobila stotine muškaraca Bošnjaka iz Srebrenice i zatvorili ih u veliko poljoprivredno **skladište u selu Kravica**, gdje je u toku poslijepodneva i ranih večernjih sati Specijalna policija MUP-a, u čijem sastavu je bio i dio pripadnika 2. odreda Specijalne policije RS-a (iz Šekovića), po prijekom su postupku pogubili oko 1.000 (jedne hiljade) muškaraca Bošnjaka, zatvorenih u velikom skladištu u selu Kravica, koristeći automatsko oružje i ručne bombe, a 14. jula 1995. Godine, korištenjem teške mehanizacije, tijela žrtava su prebačena do dvije velike masovne grobnice u obližnjim selima Glogova i Ravnice.

Snage MUP-a su hvatale i pritvarale bošnjačke zarobljenike u toku dana na **livadi u Sandićima**, otprilike 18 kilometara zapadno od Bratunca, duž ceste Bratunac-Konjević Polje do kasnih poslijepodnevnih

sati ili ranih večernjih sati, kada su sa livade odvedeni na druge lokacije, uključujući škole na području Bratunca i skladište Kravica, a do večeri je na livadi ostalo otprilike 10 (deset) do 15 (petnaest) neidentifikovanih zarobljenika, koje su nakon toga pogubili po prijekom postupku pripadnici MUP-a iz automatskog oružja.

Dana 13. i 14. jula 1995. godine:

U toku večeri 13. jula i dana 14. jula 1995. godine ili približno tih datuma, u **školi u Lukama kod sela Tišća**, pripadnici VRS-a i/ili MUP-a su ukrcali 25 (dvadeset i pet) muškaraca Bošnjaka iz srebreničke enklave, koji su prethodno prevezeni iz srebreničke enklave i zatvoreni u školu, na kamion, odvezli ih do obližnjeg pašnjaka na osami i po prijekom postupku pogubili 22 (dvadeset i dvojicu) njih automatskim oružjem.

U toku noći sa 13. na 14. juli 1995. godine, u blizini **supermarketa u Kravici**, (neidentifikovani) zarobljeni Bošnjaci, koji su se prethodno predali, ili su bili uhvaćeni iz kolone muškaraca koji su se povlačili iz srebreničke enklave, su bili zatvoreni u kamionima, za koje vrijeme su pripadnici VRS i/ili MUP-a po prijekom postupku pogubili 10 (deset) (neidentifikovanih) muškaraca Bošnjaka paljbom iz automatskog oružja.

Dana 19. jula ili približno tog datuma:

U blizini mjesta **Nezuk**, pripadnici VRS-a iz 16. brigade 1. Krajiškog korpusa, prepotčinjeni komandi Zvorničke brigade, zarobili su približno 10 (deset) (neidentifikovanih) muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenica, te nedugo nakon zarobljavanja, po prijekom postupku pogubili njih 8 (osam).

Dana 22. jula 1995. godine:

Nedaleko od mjesta **Snagovo**, blizu Zvornika, pripadnici MUP-a RS su zarobili najmanje pet (5) muškaraca Bošnjaka dok su bježali iz enklave Srebrenica, te po prijekom postupku pogubili 4 (četvoricu) njih paljbom iz automatskog oružja u šumi.

U julu 1995. godine:

U mjestu Godinjske Bare, u blizini **Trnova**, pripadnici jedinice srbijanskog MUP-a zvane Škorpioni, koja je djelovala sa VRS-om i MUP-om RS, po prijekom je postupku pogubila 6 (šest) muškaraca Bošnjaka iz enklave Srebrenice, konkretno:

- Azmir ALISPAHIĆ sin Alije, rođen 02.10.1978. u Srebrenici, opština Srebrenica; i
- Safet FEJZIĆ, sin Sakiba, rođen 03.01.1978., u Srebrenici, opština Srebrenica.
- Sidik SALKIĆ (rođen 1959.);
- Smail IBRAHIMOVIĆ (rođen 1960.);
- Dino SALIHOVIĆ (rođen 1979.); i
- Juso DELIĆ (rođen 1970.).

ČIME BI:

optuženi **MILORAD TRBIĆ** izvršio krivično djelo **genocid** iz člana 171. KZ BiH počinivši djela navedena u članu 171. tačka a) ubijanje pripadnika grupe i članu 171. tačka b) nanošenje teških tjelesnih ozljeda ili duševnih povreda pripadnicima grupe. članu 171. tačka c) smisljeno nametanje uslova života grupi sračunatih da dovedu do njenog potpunog ili djelomičnog fizičkog uništenja, te u članu 171. tačka d), nametanje mjera sa ciljem da spriječe rađenje unutar grupe, a sve u vezi sa članom 180. stav 1. i članom 29. Krivičnog zakona BiH.

Na osnovu člana 189. stav 1. ZKP BiH troškovi krivičnog postupka i paušala, vezani za oslobođajući dio presude, padaju na teret budžetskih sredstava Suda.

Na osnovu člana 198. stav 3. ZKP BiH, svi oštećeni se sa postavljenim imovinskopravnim zahtjevom i oštećeni sa eventualnim imovinskopravnim zahtjevom upućuju se na parnicu.

